

Pastaruoju metu keturių partijų valdančioji koalicija laikosi įsikibusi tik už pragmatinių išskaičiavimų „stiebo“, – savivaldybių rinkimai dar tolokai, o pasinaudoti valdžios teikiamais svertais labai norisi. Bene daugiausiai nuoskaudų turi Darbo partija – partijos lyderis V. Uspaskichas neteko Ūkio ministro portfelio ir Seimo nario mandato, koalicijos partneriai socialdemokratai nenori tartis ir priima vienašališkus sprendimus, krečia kitokias eibes. Deja, pasirinkimo laisvės neturi ne tik koaliciją sudarančios partijos, bet ir visa Lietuva – sunku įsivaizduoti alternatyvią koaliciją, kuri galėtų būti darbinga ir nedraskoma vidinių prieštaravimų. Kita vertus, priešlaikinių Seimo rinkimų idėja nevilioja ne tik politikų, bet ir eilinių piliečių.

Šiame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ numeryje skyrėme specialų skyrelį galimo euro neįvedimo pasekmėms Lietuvos ekonomikai įvertinti. Visiškai neketiname įteigti, kad Lietuvos viltys įsivesti eurą 2007 m. pradžioje yra nereali. Tiesiog pastaruoju metu pasigirsta nuomonių apie tai, jog Lietuva patirtų rimtų problemų, jei liktų už euro zonos ribų, todėl nusprendėme jas kritiškai patikrinti.

Rengiant „Lietuvos makroekonomikos apžvalgą“ naudoti Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Finansų ministerijos, *Lietuvos banko*, Vilniaus vertybinių popierių biržos, Lietuvos darbo biržos, tarptautinių ir užsienio šalių institucijų, naujienų agentūrų BNS, ELTA, dienraščių *Lietuvos rytas*, *Respublika*, *Lietuvos žinios*, *Verslo žinios* ir kiti duomenys.

AB SEB Vilniaus banko Lietuvos makroekonomikos apžvalgą parengė:

Valdybos pirmininko patarėjas soc.m.dr. Gitanas Nausėda	Tel. (8~5)268 2517 Faks. (8~5)268 2508 El. p. gitanas.nauseda@seb.lt
--	--

Vyriausioji analitikė Algė Budrytė	Tel. (8~5)268 2508 El. p. alge.budryte@seb.lt
---------------------------------------	--

Vyriausioji analitikė Vilija Tauraitė	Tel. (8~5)268 2521 El. p. vilija.tauraitė@seb.lt
--	---

AB SEB Vilniaus bankas
Gedimino pr. 12, LT-01103 Vilnius-1
Tel. (8~5)268 2800, faks. (8~5)262 6557
www.seb.lt
REUTERS: VIBK
SWIFT: CBVI LT 2X

TRUMPA SANTRAUKA

Dabartinės Vyriausybės ekonominės politikos srityje pasigendama aiškios krypties. Naujausias pavyzdys – keistoka finansų ministro Z. Balčyčio iniciatyva stabdyti infliaciją Lietuvoje ribojant kreditavimą ir pinigų kiekį, o vėliau ėmus demonstruoti sutartinį optimizmą dėl galimybių įvykdyti infliacijos kriterijų. Valdžios atstovai tik laimėtų, jei nuoširdžiai pripažintų, kad tikimybė įvesti arba neįvesti eurą 2007 m. pradžioje yra apylygė, tačiau Lietuvai likus už euro zonos ribų tikrai negrėstų ekonominė katastrofa.

Jei hipotezė dėl ambicingų *Gazprom* planų *Mažeikių naftoje* pasitvirtintų, Vyriausybei tektų spręsti sudėtingą dilemą – įsileisti *Gazprom* į šalies naftos perdirbimo sektorių ar dairytis kito strateginio investuotojo, kurio po Rusijos valdžios „valymo“ darbų gali ir nebelikti. *Gazprom* įsitvirtinimas *Mažeikių naftoje* sukeltų grėsmę nacionaliniam saugumui, kadangi mūsų šalies energetikos sektoriuje vyrautų jau net ne vienos šalies, o vienos bendrovės (beje, valstybės kontroliuojamos) kapitalas.

Lietuvoje daug kalbama apie stiprėjančią kiniškų gaminių konkurenciją, tačiau su ja mūsų gamintojai susiduria ne tiek tiesiogiai, kiek netiesiogiai – trečiųjų šalių rinkose. Kinijos juanio revalvacija nepakeitė konkurencijos sąlygų iš esmės, kadangi ji buvo nežymi. Vidutiniu laikotarpiu Kinijos pinigų politikos pokyčiai gali būti net naudingi Lietuvos ekonomikai, jei padėtų pasiekti labiau subalansuotos pasaulio ūkio plėtros ir paspartintų pagrindinių mūsų šalies prekybos partnerių (euro zonos, Rusijos, JAV ir t. t.) ekonomikos augimą.

Išankstinis pirmojo 2005 m. pusmečio BVP augimo įvertis – 7,0 proc. – patvirtino mūsų įžvalgą, kad šiais metais galima tikėtis panašių kaip ir pernai ekonomikos plėtros tempų. Antrąjį ketvirtį pridėtinė vertė sparčiausiai augo žemės ūkio, apdirbamosios gamybos, statybos, viešbučių ir restoranų bei transporto sektoriuose, taigi ūkio kilimą lėmė platus spektras šakų. Sektorinė BVP augimo diversifikacija mažina jo priklausomybę nuo atskirų veiklos rūšių rezultatų ir padeda išvengti staigių pakilimų bei nuosmukių.

Artimiausioje ateityje Lietuvos ekonomikos laukia daug iššūkių – rekordškai aukštos pasaulinės degalų kainos, nuolatinis gamybos sąnaudų ir ypač darbo užmokesčio didėjimas, euro zonos ūkio sąstingis, kuris menkina Lietuvos įmonių galimybes rasti naujų nišų tenykštėje rinkoje, Kinijos konkurentų „alsavimas į nugarą“. Vyriausybės uždavinys – palaikyti mūsų verslininkų poziciją Europos Sąjungos institucijose, ieškant būdų atsispirti kiniškų gaminių ekspansijai į ES rinką.

Turinys

1.	Bendra politinė ir ekonominė situacija	3
1.1.	Trumpas politinės situacijos apibūdinimas	3
1.2.	Ekonominės aktualijos	4
1.3.	Euro neįvedimo pasekmės Lietuvos ekonomikai	5
1.4.	Aplinkinės rinkos	7
2.	Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai	13
3.	Bendrojo vidaus produkto struktūra	18
4.	Valstybės skola ir biudžetas	22
5.	Mokėjimų balansas	23
6.	Užsienio prekyba	25
7.	Užimtumas ir nedarbas	27
8.	Kainų indeksai	29
9.	Darbo užmokestis ir namų ūkių pajamos	30
10.	Investicijos	33
11.	Finansų rinka	35
11.1.	Pinigų kiekis ir oficialiosios tarptautinės atsargos	35
11.2.	Kredito įstaigų veikla	37
11.3.	Tarpbankinė rinka	39
11.4.	Antrinė vertybinių popierių rinka	41
	Priedas	
	Statistinės lentelės	43

1. Bendra politinė ir ekonominė situacija

1.1. Trumpas politinės situacijos apibūdinimas

Valdančiosios koalicijos tvirtumas neseniai išmėgintas jau antrą kartą (pirmą kartą dėl mokesčių reformos peripetijų) per trumpą laiką, kai Darbo partijos lyderiui V. Uspaskichui teko atsistatydinti iš Ūkio ministro pareigų kilus viešųjų ir privačių interesų konfliktui bei aiškintis visuomenei dėl savo aukštojo mokslo diplomo egzistavimo. Atrodė, kad koalicija subraškės per silpnokas siūles, tačiau pats V. Uspaskichas netikėtai tapo konsoliduojančiu veiksniu ir grįžęs iš atostogų pareiškė apie ketinimus laikytis išvien su socialdemokratais. Veikiausiai tokį sprendimą lėmė pragmatiniai išskaičiavimai – savivaldybių rinkimai dar toli, o valdžios teikiamos privilegijos yra pernelyg viliojančios, kad jų būtų galima lengva ranka atsisakyti...

Deja, jau artimiausioje ateityje koalicijos laukia nauji iššūkiai. Grįžę iš atostogų parlamentarai turės kibti į 2006 m. valstybės biudžeto projektą. Kai buvo svarstomas 2005 m. biudžeto įstatymas, vyko Seimo rinkimai ir buvo formuojama valdančioji dauguma, todėl politikos naujokei Darbo partijai neliko laiko pasireikšti, tuo tarpu dabar jo bus per akis. Vargu ar biudžeto pajamų srityje politikai pasiūlys stebuklingų receptų, kaip skatinti ūkio plėtrą ir pagerinti mokesčių surinkimą, tačiau aki-vaizdu, kad bus pateikta daugybė rekomendacijų, kaip padidinti išlaidas. Neįgyvendinti priešrinkiminiai pažadai labai slegia Darbo partijos pečius, todėl ji čia turėtų būti ypač aktyvi ir sunkiai sukalbama.

Dabartinės Vyriausybės ekonominės politikos srityje jau senokai pasigendama aiškios krypties, kartais atskiri ministrai „iššauna“ lygioje vietoje ir sujaukia visuomenės lūkesčius. Naujausias pavyzdys – finansų ministro Z. Balčyčio „iniciatyva“ dėl infliacijos stabdymo Lietuvoje. Neginčytina, kad infliacija yra viena didžiausių nūdienių Lietuvos ekonomikos problemų, tačiau ministro nurodytos priežastys verčia specialistus gūžčioti pečiais.

Z. Balčyčiui pasirodė, kad dėl spartėjančio kainų kilimo „kalčiausias“ būsto paskolos, kurios didina pinigų apyvartoje kiekį ir destabilizuoja finansų sistemą. Pasaulinių naftos kainų kilimas ir dolerio brangimas lito atžvilgiu, atvirkščiai, ministrui pasirodė nevertas rimto dėmesio infliacijos veiksnys. Z. Balčytį galima suprasti, tačiau negalima jo pateisinti. Degalų kainoms Lietuvoje mušant vieną rekordą po kito, stiprėja spaudimas mažinti degalų akcizų dydį, o to Finansų ministerija ne tik negali, bet ir nenori daryti. Tokiomis aplinkybėmis naudinga paleisti „dūmų“ uždangą ir nukreipti visuomenės dėmesį į kitus dalykus. Iš tikrųjų: statistika byloja, kad degalų kainų kilimas vidaus rinkoje smarkiai atsiliepė vartotojų kainų indeksui. Vien tik tiesiogiai benzino, dyzelino ir suskystintų dujų brangimas per metus padidino infliacijos rodiklį maždaug 1 proc. punktu, o kur

dar transporto paslaugų tarifų, maisto produktų ir kitų prekių kainų didėjimo įtaka?

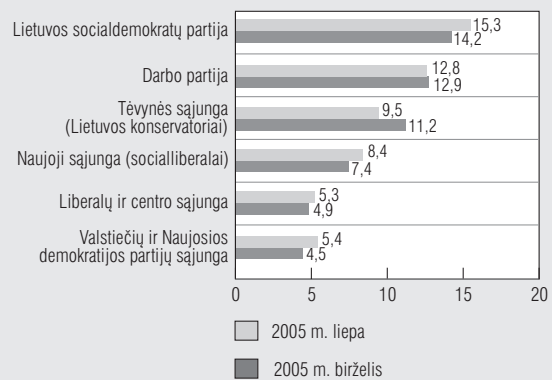
V. Uspaskicho skandalas paliko gilių pėdsakų Darbo partijoje. Dalis darbiečių smarkiai nusivylė partijos varininku ir suabejojo jo politine ateitimi. Kita dalis nepuoselėja pernelyg didelių iliuzijų dėl savo lyderio moralinių savybių, tačiau pripažįsta jo charizmą ir nemato kuo jį pakeisti. Žinoma, yra ir aklaai ištikimų bendražygių, kurie neįsivaizduoja Darbo partijos be V. Uspaskicho. Nors teoriškai ir praktiškai iš V. Uspaskicho galėtų perimti vadovavimą partijai bent keletas politikų, Darbo partijos identitetas patirtų skaudų smūgį. Ši partija buvo sukurta kaip ryškaus lyderio partija. Ideologinė bazė niekada nebuvo jos stiprioji pusė. Todėl neturint tvirtos idėjinės atramos būtų sunku garantuoti Darbo partijos veiklos tęstinumą keičiantis jos vadovams. Be to, panašios struktūros politinių jėgų populiarumas visuomenėje krinta ir kyla kartu su jos lyderių reitingais.

Opozicijos situacija pastaruoju metu tapo gana apgailėtina. Nesibaigianti A. Zuoko atsistatydinimo istorija baigia suskaldyti šią partiją ir ištrypdyti pasitikėjimo ja likučius. Jei Seimo rinkimai vyktų šiandien, tai ši partija sunkiai įveiktų 5 proc. barjerą. Vargu ar tai naudinga konservatoriams, nors jie ir orientuojasi į tą patį elektoratą. Esmė ta, kad dalis buvusių liberalcentristų rėmėjų renkasi ne konservatorius, nes pastaroji partija jiems asocijuojasi su *Williams* epopėja, G. Vagnoriaus valdymo metais ir pan. Gali atsitikti taip, kad net surinkusi nemažai balsų kituose savivaldybių ir Seimo rinkimuose, Tėvynės sąjunga liks vieniša, kadangi negalės surasti ideologiškai artimų partnerių.

Viena iš didžiausių liberalcentristų bėdų yra ta, jog, įnikusi į vidaus problemas, partija nebeturi kada pasisakyti visai Lietuvai svarbiais klausimais. Sunku ir įsivaizduoti A. Zuoką, lyg niekur nieko kalbantį apie ekonominės politikos prioritetus ar naujas užsienio politikos kryptis, nes bet koks savarankiškas žurnalistas jam tuoj

1.1 diagrama

Svarbiausių Lietuvos politinių partijų reitingai (proc.)

Šaltinis: Baltijos tyrimai

pat pateiktų kur kas žemiškesnių klausimų. Tačiau svarbiausia yra tai, kad liberalcentristas Nr. 1 savo elgesiu metė iššūkį populiariausiam Lietuvos politikui – prezidentui V. Adamkui. Tokiomis sąlygomis apskritai nereikia nieko daryti – politinė A. Zuoko „baterija“ paprasčiausiai išsikraus ir net artimiausi jo šalininkai suvoks, kad šis asmuo yra jau nebe lyderis ir ims ieškoti naujo vedlio.

Valdančiajai koalicijai dėl tokių opozicijos „ligų“, švelniai tariant, galvos neskauda. Kuo daugiau problemų bus konservatorių ir liberalcentristų stovykloje, tuo labiau žmonės abejos rimtos politinės alternatyvos buvimu. Tačiau yra vienas „bet“... Tokiomis sąlygomis susiklosto puiki dirva atsirasti vadinamajai „musmirės“ alternatyvai, kuomet tarpsta pseudoidėjos ir kuriasi konjunkturnės partijos, kurių pagrindinis tikslas yra vėl apgauti patiklų rinkėją. Šitoks scenarijus būtų nepalankus nei tradicinėms partijoms, nei visai višiomenei.

1.2. Ekonominės aktualijos

Pastaraisiais mėnesiais Lietuvos ūkinio ir politinio gyvenimo centre vėl atsidarė *Mažeikių nafta*. *Jukos* bendrovė „nukraujavo“ nuo Kremliaus atakų ir prarado svarbiausią naftos gavybos padalinį *Juganskneftegaz*. Nebegalėdama savarankiškai aprūpinti *Mažeikių* gamyklos žalia nafta, *Jukos* pradėjo dairytis kontrolinio akcijų paketo pirkėjų. Pastarųjų atsirado net keletas, tačiau Rusijos valdžia ir čia netruko paskelbti teisinį „šachą“, prašiusi Lietuvos ir Nyderlandų vyriausybių suteikti informaciją apie *Jukos* ir jos antrinių bendrovių turta šių šalių teritorijoje bei jį areštuoti. Matyt, Kremlius susirūpino, kad *Jukos* parduos savo turta „ne tiems“ pirkėjams, todėl pasistengė tam užkirsti kelią. Kad ir kokia būtų oficialių Lietuvos ir Nyderlandų institucijų reakcija, potencialūs investuotojai į *Mažeikių naftą* jau yra išgašdinti teisiškai ir politiškai „apnuodytų“ jos akcijų.

Kaip tik tuo metu, kai Rusijos vyriausybė kreipėsi dėl *Jukos* turto arešto, įvyko esminių *Gazprom* juridinio statuso pokyčių. Rusijos valdžia per savo kontroliuojamą *Rosneftegaz* bendrovę įsigijo 10,7 proc. dujų milžino akcijų ir sutelkė savo rankose kontrolinį akcijų paketa. Nors svarbiausias šio sprendimo motyvas buvo *Gazprom* akcijų rinkos liberalizavimas, krinta į akis tai, kad *Gazprom* suvalstybinimas sutapo su išaugusiu šios bendrovės noru perimti *Mažeikių naftos* valdymą. Nors pastarasis interesas maskuojamas jos antrinių bendrovių atstovų vizitais į Lietuvą, mūsų tai neturėtų klaidinti.

Be to, pardavęs dešimtadalį savo akcijų Rusijos valdžiai, *Gazprom* uždirdo apie 7,5 mlrd. JAV dolerių, kuriuos norėtų skirti verslo plėtrai. Viena iš strateginių šios bendrovės plėtros krypčių – naftos gavybos ir perdirbimo pajėgumų įsigijimas, siekiant padidinti naftos aktyvų dalį visame turte nuo 10 proc. iki 50–55 proc. Taigi ir šiuo požiūriu *Gazprom* atstovų „skrydis“ virš *Mažeikių naftos* yra neatsitiktinis.

Jei šie samprotavimai pasitvirtintų, Lietuvos Vyriausybei tektų spręsti sudėtingą dilemą – išleisti Gazprom į šalies naftos perdirbimo sektorių ar ieškoti kito strateginio investuotojo, kurio po Rusijos vyriausybės „valymo“ darbų gali ir nebekiti. Akivaizdu, kad Gazprom įsitvirtinimas Mažeikių naftoje sukeltų grėsmę nacionaliniam saugumui, kadangi mūsų šalies energetikos sektoriuje dominuotų jau net ne vienos šalies, o vienos bendrovės (beje, valstybės kontroliuojamos) kapitalas.

Taigi Lietuvos Vyriausybės ir *Jukos* interesai sutampa – abi pusės norėtų privilioti kaip galima daugiau kontrolinio *Mažeikių* įmonės akcijų paketo pirkėjų. *Jukos* bendrovei tai reikalinga siekiant kuo brangiau parduoti savo turta, tuo tarpu mūsų šalies valdžiai norėtųsi turėti didesnę investuotojų pasirinkimą rūpinantis nacionalinio saugumo interesais. Rusijos vyriausybei, priešingai, naudinga išstumdyti *Mažeikių naftos* pirkėjus ir primesti savo politinę valią. Lietuvos Vyriausybė gali ir pati perimti šios įmonės kontrolę, įsigydama naujos emisijos akcijų ir išsikvodama geresnes starto pozicijas tolesnėse derybose su potencialiais strateginiais investuotojais.

Kol kas ankstoka prognozuoti, kuo pasibaigs šis procesas, tačiau svarbu atvirai vertinti visas jo peripetijas, suformuluoti Lietuvos strateginius tikslus ir nesuapriminti *Mažeikių naftos* bylos iki formulės „parduodu tam, kas daugiau moka“.

Deja, jau ne pirmą kartą patys kišame sau koją, sujaukdami situaciją netinkamiausiu metu. Nors skundai dėl galimo *Mažeikių naftos* piktnaudžiavimo rinkoje ir degalų kainų skirtumų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje girdimi jau daugiau kaip dvejus metus, konkurencijos taryba baigė savo tyrimą tik šią vasarą. Paskelbtas išankstinis verdiktas – be objektyvių veiksmų, lėmusių didesnes degalų kainas mūsų šalyje, esama ir *Mažeikių naftos* kaltės. Su pasimėgavimu kalbama apie įmonei gresiančią kelių šimtų milijonų litų baudą būtent dabar, kai tai turi tiesioginės įtakos pirkėjų elgesiui ir akcijų paketo kainai. Kas tai – biurokratinis abuojumus, ekonominis žioplumas ar viena ir kita?

Statistikos departamentas pranešė, kad ekonominių vertinimų rodiklis 2005 m. liepos mėn. buvo 11. Palyginti su tuo pačiu praėjusių metų mėnesiu, ekonominių vertinimų rodiklis padidėjo 6 proc. punktais. Tam turėjo įtakos pagerėję visi – pramonės, statybos, mažmeninės prekybos, paslaugų sektoriaus, vartotojų pasitikėjimo – rodikliai.

Ypač optimistiškai nuteikia pramonės pasitikėjimo rodiklio (PPR) pokyčiai. Po kelių mėnesių pertraukos liepos mėnesį šis rodiklis vėl tapo teigiamas – 2 (žr. 1.1 lentelę). Pramonės įmonių liepos mėn. apklausa parodė, kad 24 proc. įmonių vadovų gaminamos produkcijos paklausą vertino kaip nepakankamą, tuo tarpu balandžio mėn. tokių buvo 32 proc. Tai, kad pastaruoju metu pagamintos produkcijos paklausą padidėjo, nurodė beveik trečdalis verslininkų, kad sumažėjo – 15 proc.

1.1 lentelė

Pramonės, statybos ir vartotojų pasitikėjimo rodikliai (PPR, SPR ir VPR)

	2004 m.						2005 m.						
	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII
PPR	-2	-5	-3	-4	-5	-18	-14	-4	4	1	-5	-4	2
SPR	-9	-13	-9	-12	-20	-27	-22	-12	-6	0	4	10	13
VPR	-6	-5	-2	-1	-3	-4	-2	-4	-6	-2	-5	-3	-4

Pramonės įmonės artimiausiais mėnesiais prognozuoja gamybos augimą: 41 proc. įmonių ketina didinti gamybą, 11 proc. teigia, jog gamyba mažės.

Vartotojų apklausos duomenimis, 2005 m. liepos mėn. 25 proc. (balandžio mėn. – 22 proc.) apklaustųjų tvirtino, kad jų namų ūkio finansinė padėtis per metus pagerėjo, 19 proc. (balandžio mėn. – 22 proc.) – kad pablogėjo, o 56 proc. (balandžio mėn. – 56 proc.) respondentų neįžvelgė jokių pokyčių. Prognozuodami savo šeimos finansų būklės raidą per artimiausius 12 mėnesių, 26 proc. (balandžio mėn. – 25 proc.) apklaustųjų nurodė, kad ji pagerės, 15 proc. (13 proc.) tikėjosi pablogėjimo, tuo tarpu 56 proc. (58 proc.) nelaukė esminių pokyčių.

Šalies ekonomikos situacija vartotojų akimis tebėra geresnė nei jų šeimos ūkio, tačiau, palyginti su balandžio mėn., jos vertinimas truputį smuktelėjo. 2005 m. liepos mėn. trečdalis (balandžio mėn. – 35 proc.) apklaustųjų teigė, kad Lietuvos ekonomikos būklė per praėjusius 12 mėnesių pagerėjo, 25 proc. (23 proc.) – kad pablogėjo, o 41 proc. (41 proc.) užfiksavo *status quo*. Liepos mėn. 36 proc. (balandžio mėn. – 40 proc.) respondentų manė, kad šalies ūkio padėtis per artimiausius metus pagerės, 23 proc. (18 proc.) pranašavo pablogėjimą, tuo tarpu 37 proc. (39 proc.) nesitikėjo jokių pokyčių.

Veikiausiai žmonės jautriai ir greitai reaguoja į vidaus bei išorės naujienas. Jie netrykšta optimizmu dėl 2007 m. numatomo euro įvedimo, nes kol kas niekas įtikinamai neįrodė, kad kainos nedidės. Patvirtintas kitų metų mokesčių reformos paketas žmonėms taip pat turėjo sukelti prieštarų minčių, juolab kad tūlas eilinis pilietis yra įsitikinęs, kad bet kokios reformos Lietuvoje – tik į bloga... Pridurkime dar blogas žinias iš Europos Sąjungos dėl Europos Konstitucijos, 2007–2013 m. finansinės perspektyvos ir gausime nedžiuginančią šalies ekonomikos projekciją vidutinio statistinio vartotojo sąmonėje.

1.3. Euro neįvedimo pasekmės Lietuvos ekonomikai

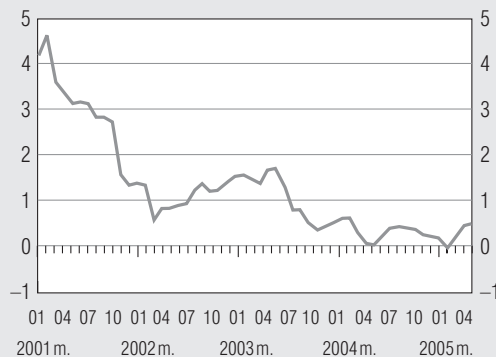
Neįvedus euro Lietuvoje 2007 m. pradžioje neturėtų kilti esminių makroekonominių problemų jau vien dėl to, kad planuojamas naujos valiutos įvedimas nereikia esminio pinigų sistemos pertvarkymo. Šiuo metu Lietuva turi valiutų valdybos sis-

temą, pagal kurią litas yra susietas fiksuotu kursu su bazine valiuta euru be svyravimo intervalo (komisinis mokestis už bazinės valiutos keitimą centriniame banke yra 50 Lt nepriklausomai nuo keičiamos sumos), o litų apyvartoje kiekis yra visiškai padengtas aukso ir konvertuojamos užsienio valiutos atsargomis. Kitaip tariant, Lietuva jau yra *kvazi* euro zonoje, kur dar egzistuoja nacionaliniai banknotai, monetos ir negrynieji pinigai, tačiau pinigų politikos savarankiškumo jau nebėra. Kadangi tokia sistema mūsų šalyje egzistuoja jau daugiau kaip 10 metų, pasitikėjimas jos tvarumu yra nepaprastai didelis – tai atspindi itin maža nacionalinės valiutos ir šalies mokumo rizikos premija, įkalkuliuota į palūkanų normas (žr. 1.2 diagramą).

Taigi neįvykdžius Mastrichto sutarties konvergencijos kriterijų ar dėl kitų priežasčių likus už euro zonos borto 2007 m., Lietuva išlaikytų tą pačią pinigų sistemą, kaip dabar, ir kvalifikuotąsi narystei 2008 m. arba 2009 m. Vis dėlto dalies gyventojų ir verslo subjektų lūkesčiai gali būti apvilti, todėl neatmestina prielaida, kad jų elgesys gali keistis. Šiuo metu akivaizdžiai pastebimas gyventojų polinkis skolintis eurais, pasinaudojant žemesnėmis palūkanų normomis ir nesitikint lito devalvacijos. **Jei Lietuvai nepavyktų įsivesti euro 2007 m., gali padaugėti gyventojų, manančių, jog litas gali būti devaluotas (paprastai fiziniai asmenys, palyginti su įmonėmis, disponuoja ne tokia išsamia informacija ir labiau tiki gandai), todėl daugiau žmonių linktų skolintis nacionaline valiuta arba kurį laiką apskritai susilaikytų nuo skolinimosi.** Taigi šiame segmente galimas nedidelis paskolų portfelio pagal valiutas struktūros pasikeitimas ir tam tikras skolinimosi aktyvumo sumažėjimas. Verslo subjektai yra mažiau jautrūs psichologinio pobūdžio veiksniams, todėl jų elgesį lemtų ne tiek gandai, kiek realūs veiksniai. Jei palūkanų normų lygis šalyje nepakiltų, jų motyvacija skolintis iš esmės liktų tokia pati. Lietuvos gyventojai bei įmonės greitai reagavo į lito persiejimą nuo JAV dolerio prie euro 2002 m. vasario mėn. ir nedelsdami ėmė bendrąją euro zonos valiuta skolintis daugiau (žr. 1.3 diagramą). Jei 2001 m. pirmąjį ketvirtį naujai išduotos paskolos eurais tesudarė 17,0 proc. vi-

1.2 diagrama

**10 m. VVP litais ir euro zonos
10 m. VVP eurais pajamingumo
skirtumas (proc. punktais)**

su naujai išduotų paskolų, tai 2002 m. pirmąjį ketvirtį šis rodiklis jau siekė 41,2 proc.

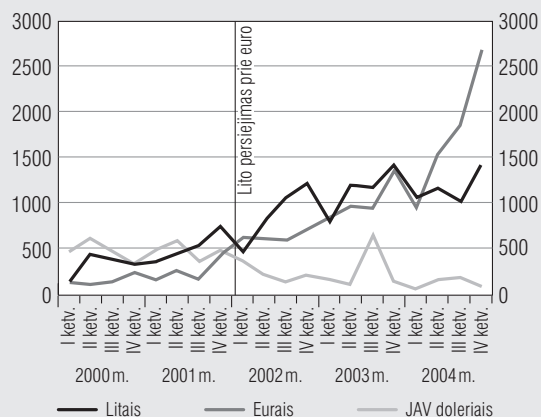
Palūkanų lygis vargu ar ženkliai pasikeistų, jei euras nebūtų įvestas. Juk esminis žemų palūkanų šalyje veiksnys – euro „inkaras“ – toliau egzistuotų, todėl, įskaitant Lietuvos komercinių bankų priėjimą prie pigių kredito išteklių tarptautinėje finansų rinkoje, sąlygos skolintis smarkiai nepablogėtų. Gyventojai, kaip minėjome, gali labiau palinkti į skolinimąsi nacionaline valiuta, tuo tarpu verslo subjektai, kaip racialesni ir disponuojantys išsamesne informacija, veikiausiai teiktų preferenciją skolinimuisi eurais, ypač jei nacionalinės valiutos palūkanų rizikos premija laikinai išaugtų. Ir fizinių, ir juridinių asmenų skolinimosi politikoje pastebėtinas labai glaudus ryšys tarp palūkanų normų ir naujai išduodamų paskolų struktūros pagal valiutas. Skaičiavimai parodė, kad palūkanų normai pakilus 1 proc. punktu, naujai išduotų paskolų litais apimtis per metus sumažėtų apie 15 proc., o paskolų eurais – apie 25 proc.

Užsienio investuotojai yra ne tokia vienalytė verslo subjektų kategorija, kadangi smarkiai skiriasi jos informuotumo ir patirties veikti vietos rinkoje lygis. Atitinkamai ir jų elgesio pokyčiai neįvedus euro būtų labiau diferencijuoti. Potencialūs užsienio investuotojai, kurie realiai dar neinvestavo Lietuvoje ir tik ketina tai daryti, gali laikinai atidėti savo investicijas, tačiau tokio elgesio tikimybė nėra didelė. Visų pirma, valiutos kurso veiksnys, sprendžiant apie investicijos naudingumą, dažniausiai vaidina tik šalutinį vaidmenį. Antra, lūkuriamas būtų tik trumpalaikis, t. y. įsitikinimas, jog nieko katastrofiško neatsitiko, viskas grįžtų į senas vėžes.

Iš pirmo žvilgsnio paradoksalu, tačiau euro neįvedimas net nuramintų tam tikrą dalį gyventojų, kurie dabar prisibijo Lietuvos įstojimo į euro zoną ir su tuo susijusio kainų apvalinimo efekto. Todėl pavyktų išvengti ir panikos stengiantis daugiau pirkti euro įvedimo išvakarėse. Kol kas plačiojoje visuomenėje naujos valiutos įvedimo

1.3 diagrama

**Naujai išduotos paskolos
rezidentams (mln. Lt)**

optimistų ir skeptikų yra maždaug po lygiai, taigi skeptikų gretos yra gana gausios, o jų pesimizmą iš esmės lemia didelės infliacijos įvedus eurą baimė.

Sunku įvertinti, kokios būtų euro neįvedimo pasekmės nekilnojamojo turto rinkai. Viena iš nekilnojamojo turto rinkos bumo priežasčių yra lūkesčiai, kad įvedus eurą žemės sklypai, būstas ir kiti turto objektai smarkiai pabrangs, todėl būtina įsigyti juos prieš šalies įstojimą į euro zoną. Tikėtina, kad atidėjus euro įvedimo planus 1–2 metams, šis psichologinis veiksnys gali subliūkšti, o tai savo ruožtu lemtų kainų burbulų „sprogimą“ karščiausiuose rinkos segmentuose.

Bankų požiūris į euro neįvedimo apskritai yra prieštaringas. Apskaičiuota, kad dėl euro įvedimo bankai neteks maždaug 30 mln. Lt iš litų konvertavimo į bazinę valiutą ir atvirkščiai. Šias pajamas jie išsaugotų, jei euras vis dėlto nebūtų įvestas. Kita vertus, komerciniai bankai nėra euro įvedimo priešininkai, kadangi jie laimėtų iš aktyvesnės ūkio plėtros ir naujų investicijų, paprastesnių užsienio prekybos, kelionių ir turizmo sąlygų. Ilgo laikotarpio (5–7 metų) požiūriu, komerciniai bankai yra gryniesiems laimėtojai iš euro įvedimo, kadangi valiutos keitimo komisinių pajamų netekimą atpirtų euro įvedimo privalumai. Vienas iš bankų laimėjimų pavyzdžių – palūkanų už privalomas atsargas mokėjimas, iš kurio komerciniai bankai vien 2007 m. gautų apie 13–14 mln. Lt pajamų.

Daugelyje Vidurio ir Rytų Europoje atliktų tyrimų teigiama, kad euro įvedimas galėtų paspartinti šalių kandidačių į euro zoną BVP plėtrą 0,2–0,4 proc. punkto per metus. Lietuva neatliko savarakiškų tyrimų šioje srityje, todėl remiamasi analogijos metodu ir manoma, kad Lietuvos ekonomikos kilimo tempai turėtų išaugti maždaug tiek pat. Taigi ir netektis dėl vėlavimo įvesti eurą būtų panaši. Mūsų nuomone, toks požiūris nėra visiškai teisingas. Didžiosios VRE valstybės iš euro įvedimo laimėtų kur kas daugiau nei Lietuva.

Daugelis iš jų šiuo metu taiko vadinamąjį „reguliuojamo plaukiojimo“ valiutos kurso režimą ir už tai moka ne tik didesnių palūkanų, bet ir valiutos kurso neapibrėžtumo „kainą“. Tai yra vienas iš stabdančių ekonomikos plėtrą veiksnių: skaičiavimai parodė, kad Lietuvoje nominaliai paskolų litais palūkanų normai padidėjus 1 proc. punktu, realaus BVP augimas sumažėtų 0,7 proc. punkto per metus.

Nedrįstume teigti, kad vien tik griežtai fiksuoto valiutos kurso režimas Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje lemia tai, kad Baltijos regiono ekonomika plėtojasi sparčiau visose Vidurio ir Rytų Europoje, tačiau šio veiksnio svarba yra tikrai didelė. Šią nuostatą pastaruoju metu sustiprina ir tai, kad Baltijos valstybės per fiksuoto valiutos kurso sistemas „importuoja“ iš euro zonos itin žemą palūkanų normų lygį, kuris skatina jų ekonomikos kilimą. Jei euro zonoje palūkanų normų lygis būtų kur kas aukštesnis (pvz., dėl sparčios šio regiono ekonomikos plėtros), tai anksčiau minėtos hipotezės būtų kur kas mažiau paisoma.

Euro neįvedimo poveikis bendram verslo ir investicijų klimatui Lietuvoje priklausytų ir nuo to, kokios priemonės lemtų šį sprendimą. Tikimybė, kad pati Lietuvos valdžia persigalvos ir vietoj „kuo greičiau, tuo geriau“ metodo pasirinktų lūkuriavimo politiką, yra minimali. Žinoma, šiame scenarijuje euro neįvedimo poveikis šalies ekonomikai būtų skaudžiausias, kadangi kiltų pasitikėjimo Lietuvos ekonomine politika krizė.

Vis dėlto labiau tikėtina, kad sprendimą, paliekantį Lietuvą už euro zonos ribų 2007 m., priims Europos Sąjungos institucijos. Tuo atveju, jei Lietuva vykdytų visus ekonominio stabilumo reikalavimus, tačiau neigiamą sprendimą sąlygotų vidinės Europos Sąjungos priemonės (pvz., stiprėjančios išcentrinės jėgos, galutinis Europos Sąjungos Konstitucijos žlugimas ir pan.), nesėkmė būtų traktuojama pirmiausia ne kaip Lietuvos, o kaip visos ES problema su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis. Jei neigiamą sprendimą dėl euro įvedimo 2007 m. pradžioje lemtų Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijų nevykdymas, visą atsakomybę tektų prisiimti Lietuvai (nepaisant to, kad šie konvergencijos kriterijai dažnai kritikuojami dėl jų netinkamumo sparčiai augančioms VRE valstybėms).

Nemažai priklausytų nuo to, ar būtų pažeisti keletas konvergencijos kriterijų, ar tik vienas. **Didžiausios verslo ir plačiosios visuomenės tolerancijos galima tikėtis, jei būtų pažeistas infliacijos kriterijus. Daugelis verslo subjektų ir gyventojų suvokia, kad šiuo metu sąlygos išlaikyti infliacijos rodiklį žemiau nustatyto lygio yra itin sudėtingos dėl kylančių pasaulinių naftos kainų, brangtančio dolerio ir vidaus rinkos paklausos bumo. Atitinkamai nusivylimo reakcija šiuo atveju būtų silpniausia.**

Kur kas rimtesnio pasmerkimo šalies valdžia susilauktų viršijus biudžeto deficito reikalavimą, kadangi tai apskritai reikėtų fiskalinės disciplinos praradimą ir ekonomikos destabilizavimą. Neįvykdžius visų Maastrichto

sutarties konvergencijos kriterijų (išskyrus valiutos kurso stabilumo, nes šio kriterijaus pažeidimas būtų beveik neįtikėtinas), susilauktume labai neigiamos gyventojų ir verslo visuomenės (ypač užsienio investuotojų) reakcijos ir šalies valdžia būtų „baudžiama“ jau ne tiek už euro neįvedimą, kiek už ekonominės politikos krypties praradimą.

1.4. Aplinkinės rinkos

Jungtinių Amerikos Valstijų ekonomikos lyginamoji padėtis yra visiškai patenkinama. Liepos viduryje *Bloomberg News* apklausti analitikai padidino trečiojo ir ketvirčio 2005 m. ketvirčių JAV BVP augimo prognozę 0,1 proc. punkto iki atitinkamai 3,5 proc. ir 3,4 proc. Liepos mėn. JAV darbdaviai sukūrė papildomai 207 tūkst. darbo vietų, nors analitikai prognozavo 183 tūkst. Atsiliepdamas į naujausias ūkio tendencijas, *Federalinių rezervų bankas* veikiausiai toliau pamažu didins bazinę palūkanų normą. Antrojo ketvirčio BVP plėtra, išankstiniais duomenimis, nebuvo įspūdinga – 3,4 proc. (pirmąjį ketvirtį JAV ekonomika ūgtelėjo 3,8 proc.), tačiau būtų labiau išaugusi, jei gamintojai nebūtų išpardavę atsargų padidėjusiai paklausai patenkinti.

Federalinių rezervų banko vadovas A. Grynspenas paskutiniame savo pranešime (jo kadencija baigiasi 2006 m. sausio 31 d.) Kongresui tvirtino, kad „palūkanų normos bus toliau didinamos pasvertu tempu“. Išvertus į paprastų žmonių kalbą, tai reikštų, kad *Fed* ketina mažais žingsneliais (veikiausiai po 25 bazinius punktus) artinti bazinę palūkanų normą prie „neutralaus“ lygio – maždaug 4 proc. Kita vertus, nėra jokių garantijų, kad centrinis bankas tai darys kiekviename posėdyje.

Federalinių rezervų banko požiūriu, artimiausiais metais JAV ekonomikos plėtra nedaug skirsis nuo potencialaus lygio – 2005 m. ji sudarys 3,5 proc., o 2006 m. – 3,25–3,5 proc. Centrinis bankas padidino šių ir kitų metų privataus vartojimo išlaidų infliacijos prognozę iki 1,75–2,0 proc., tačiau daugiausia nerimo jam kelia būsto rinkos bumas, dėl kurio daug kur susiformavo nekilnojamojo turto kainų „burbuliukai“.

Amerikiečiai toliau lieka viena iš labiausiai nemėgstamųjų taupyti pasaulio tautų – balandžio ir gegužės mėnesiais namų ūkių taupymas sumenko iki 0,5 proc. disponuojamų pajamų. Taip jau susiklostė, kad kartu su A. Grynspeno pasitraukimu JAV baigsis ir „pigų pinigų“ era. Drastiško palūkanų normų mažinimo politika padėjo šaliai išvengti gilios recesijos šio dešimtmečio pradžioje, tačiau ji nebeatitinka nūdienos realijų.

Tuo tarpu euro ir dolerio kurso pokyčių ir JAV einamosios sąskaitos deficito (ESD) bei gryniosios užsienio skolos koreliacija tampa vis sudėtingesnė. 2004 m. šalies ESD buvo 668 mlrd. dolerių, tačiau grynasis įsiskolinimas užsieniui išaugo tik 170 mlrd. dolerių. Kodėl? Reikalas tas, kad užsienio turto ir įsipareigojimų vertė kinta keičiantis dolerio kursui ir akcijų kainai. Praėjusiais metais kilus visuotiniam akcijų rinkos bumui, JAV turto užsienyje vertė išaugo daugiau nei jos įsipareigojimai, kadangi amerikiečiai turi kur kas daugiau užsienio

akcijų, nei užsieniečiai turi amerikietiškujų. Be to, užsienio akcijų kainos vidutiniškai ūgtelėjo smarkiau nei *Wall Street* indeksai. Dar didesnės įtakos grynajai užsienio skolai pernai turėjo atpigęs JAV doleris. Apie 70 proc. JAV užsienio turto yra denominuota užsienio valiutomis, todėl krizant dolerio kursui turto vertė šia valiuta kyla. Užsieniečiai tuo negali pasidžiaugti, kadangi beveik visas jų turtas JAV denominuotas doleriais.

Šiais metais minėtas mechanizmas pradėjo veikti priešinga kryptimi – doleriui brangstant JAV užsienio turto vertė sumažėjo. Jei tokios tendencijos išliks ir antrąjį pusmetį, 2005 metų JAV užsienio skolos statistika gali būti šokiruojanti ir vėl atnaujins diskusijas apie „diržų susiveržimą“.

Analizuojant pirmojo 2005 m. pusmečio JAV ekonomikos raidą, matyti, kad šiemet ji nepasieks mūsų anksčiau prognozuoto lygio – 4,0 proc., taigi sumažinome prognozę iki 3,6 proc. (žr. 1.2 lentelę). **Prognozuojamą 2006 m. BVP augimą sumažinome nuo 3,5 proc. iki 3,25 proc., kadangi bazinių palūkanų normų didinimo impulsai pasieks realų ekonomikos sektorių, be to, manome, kad Dž. Bušo administracija dės dar daugiau pastangų gerinti šalies fiskalinę padėtį. Federalinių rezervų banko bazinė palūkanų norma pasieks 3,75 proc. jau šiais metais. Artimiausiais metais infliacijos lūkesčiai JAV liks prislopinti.**

Euro zonos ekonomika toliau balansuoja tarp lėto augimo ir visiško sąstingio. Išankstiniais Eurostat duomenimis, antrąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su pirmuoju ketvirčiu, euro zonos ir Europos Sąjungos BVP padidėjo po 0,3 proc., o per metus – atitinkamai 1,2 proc. ir 1,3 proc. Pirmąjį ketvirtį, palyginti su ketvirtuoju 2004 m. ketvirčiu, euro zonos ir Europos Sąjungos BVP ūgtelėjo po 0,5 proc., tuo tarpu per metus – atitinkamai 1,4 proc. ir 1,6 proc. Greta patenkinamai plėtojusių savo ūkių euro zonos valstybių egzistavo ir tokios, kurios neišvengė absoliutaus nuosmukio (Nyderlandai, Italija, nors antrąjį ketvirtį abiejų šalių ekonomika išaugo). Tokiomis sąlygomis stiprėja išcentrinės euro zonos jėgos – ne-

atsitiktinai tai šen, tai ten rekomenduojama recesijos kamuojamoms šalims palikti euro zoną ir vėl grįžti prie aktyvios pinigų politikos.

Nerandant priemonių užsitęsusiai ūkio depresijai įveikti, tradiciškai žvilgsnis krypta Europos centrinio banko (ECB) pusėn. Ši institucija nuo savo veiklos pradžios 1999 m. teikė prioritetą infliacijos pažabojimui ir „iš aukšto“ žvelgė į ekonomikos plėtros skatinimą, kaip savo veiklos tikslą. Kita vertus, būtų neteisinga manyti, kad ECB vykdo labai „brangių“ pinigų politiką, visiškai ignoruodamas realios ekonomikos reikmes.

Pirma, bazinės palūkanų normos euro zonoje, įvertinus infliaciją, per pastaruosius porą metų buvo neišvengiamos arba artimos nuliui. Šiuo metu nominalios palūkanų normos senajame žemyne yra mažesnės nei JAV. Antra, bazinės palūkanų normos euro zonoje jau keletą metų yra mažesnės nei reikalautų vadinamoji „Teiloro taisyklė“, kurioje atsižvelgiama į perteklinių gamybos pajėgumų lygį ir faktinės infliacijos nukrypimą nuo ECB taikomo orientyro. Trečia, „tikroji“ infliacija euro zonoje yra didesnė nei oficialiai nustatoma pagal suderintą vartotojų kainų indeksą, kadangi pastarasis rodiklis neapima būsto išlaikymo išlaidų, kurias patiria jo savininkai. EBPO vertinimu, atsižvelgus į pastarąjį veiksnį, vidutinė euro zonos infliacija per pastaruosius 12 mėnesių sudarė 2,7 proc., o tai gerokai viršijo ECB pageidaujamą 2 proc. lygį.

Be to, ECB negali taip operatyviai, kaip *Federalinių rezervų bankas* reaguoti į ūkio raidos pokyčius, kadangi makroekonominių rodiklių korekcijos šioje Atlanto pusėje yra daug didesnės. Pavyzdžiui, monetariniams sprendimams itin svarbus potencialaus ir faktinio BVP augimo skirtumas neretai keičiamas labai radikaliai. Štai 2000 m. pabaigoje EBPO nustatė, kad faktinė ūkio plėtra tais metais buvo 0,3 proc. punkto mažesnė už potencialią, tuo tarpu dabar ši organizacija tvirtina, jog ji buvo 1,6 proc. punkto didesnė.

Praėjusioje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ pateiktos 2005 m. euro zonos ekonomikos augimo prognozės – 1,5 proc. – išsipildy-

1.2 lentelė

Kai kurių Lietuvos prekybos partnerių BVP augimo prognozės 2005–2006 m. (proc.)

	2005 m.	2006 m.
JAV	3,6	3,25
Euro zona	1,5	1,8
Vokietija	1,0	1,5
Latvija	7,5	7,0
Estija	6,5	6,0
Lenkija	4,0	5,0
Rusija	5,5	5,3
Ukraina	5,5	5,0
Baltarusija	8,5	7,5

mas būtų nemenka sėkmė šiam regionui. Kita vertus, minėtos prognozės negalima vadinti ir beveiktiškai optimistiška, ypač atsižvelgiant į atgyjančią Vokietijos ūkio „variklį“. Todėl palikome nepakeistas tiek šių, tiek ateinančių metų euro zonos BVP plėtros prognozes – atitinkamai 1,5 proc. ir 1,8 proc. 2005 m. ir 2006 m. vartotojų kainų infliacija smarkiai neviršys 2 proc., be to, kitąmet ji bus vidutiniškai šiek tiek mažesnė nei šiemet.

Atsiranda vis daugiau ankstyvųjų **Vokietijos** ekonomikos atgijimo požymių. Pramonės gamyba birželio mėn., palyginti su gegužės mėn., padidėjo 1,4 proc., t. y. beveik penkis kartus daugiau nei vidutiniškai prognozavo *Reuters* apklausti analitikai (0,3 proc.). Apdirbamosios pramonės gamyba ūgtelėjo 1,3 proc., o statybos – net 4,7 proc. Plataus vartojimo prekių gamyba sumenko 0,3 proc., nors ilgalaikio vartojimo prekių pagaminta 8,2 proc. daugiau. Vokietijos užsienio prekybos perteklius birželio mėn. pasiekė 14,8 mlrd. eurų rekordą ir sustiprino viltis dėl teigiamo antrojo 2005 m. ketvirčio BVP rezultato. Išankstiniais *Eurostat* duomenimis, antrąjį 2005 m. ketvirtį šalies BVP buvo toks pat kaip ir pirmąjį ketvirtį, tačiau padidėjo 1,5 proc., palyginti su antruoju 2004 m. ketvirčiu.

Vokietijos ūkis panašus į suspaustą spyruoklę, kuri gali staigiai atsileisti ir stumtelėti didžiausią euro zonos valstybę į sparčiausiai augančiųjų gretas. Pastaruosiu metu tiek makro, tiek mikrolygiu daug padaryta, kad Vokietijos verslas vėl taptų konkurencingas. Nors ir nepopuliari bei sunkiai įgyvendinama, darbo rinkos reforma šioje šalyje pažengė toliau nei Prancūzijoje ar Italijoje. Pastaruosius penkerius metus darbo našumas Vokietijoje augo sparčiau nei vidutiniškai euro zonoje, tuo tarpu atlyginimų kilimo tempai buvo lėčiau, todėl darbo užmokesčio sąnaudos produkcijos vienetui šioje šalyje sumažėjo 10 proc., palyginti su euro zonos vidurkiu. Beje, Vokietija buvo vienintelė G7 valstybė, kuri per pastaruosius penkerius metus sugebėjo padidinti savo eksporto dalį pasaulio eksporte.

Daugelyje įmonių profsajungos ir samdomieji darbuotojai, suvokę rūsčią šandieninę rinkos situaciją, sutiko dirbti ilgesnę darbo dieną už mažesnę darbo užmokesį tam, kad Vokietijos verslas galėtų priimti konkurencinius iššūkius ir neperkeltų darbo vietų į Vidurio ir Rytų Europos valstybes. Investicinio banko *Morgan Stanley* duomenimis, šiuo metu daugiau kaip 30 proc. Vokietijos darbo jėgos dirba ne visą darbo dieną arba turi terminuotą darbo sutartį. To pasekmė – įmonėms sudaromos sąlygos efektyviausiai panaudoti savo darbo išteklius. Neatsitiktinai liepos mėn. nedarbo lygis šalyje sumažėjo jau ketvirtą mėnesį iš eilės (iki 11,6 proc.), o laisvų darbo vietų pasiūla buvo 50 proc. didesnė nei prieš metus. Apklauskos rodo įmonių „apetitą“ trečiąjį šių metų ketvirtį smarkiai padidinti darbo vietų skaičių.

Investuotojai netruko sureaguoti į šviesėjančias verslo perspektyvas. Investuotojų pasitikėjimo ZEW indeksas ūgtelėjo nuo 37 punktų liepą iki 50 punktų rugpjūtį ir buvo didžiausias per pastaruosius 17 mėnesių.

Jei išliks šios tendencijos, ekonomikos „užvedimo“ mechanizmas suveiks labai paprastai – gerėjantys įmonių finansiniai rezultatai skatins verslo optimizmą ir lems naujų darbo vietų kūrimą bei atlyginimų didėjimą. Pamažu optimizmu „užsikrės“ ir namų ūkiai, kurie ims daugiau vartoti ir investuoti. Investicijų galimybių Vokietijoje yra apstu – dėl ekonomikos nuosmukio šalies bendrovių akcijos yra nepakankamai įvertintos, palyginti su JAV ir euro zonos vidurkiu. Be to, ne taip seniai Vokietijos nekilnojamas turtas buvo brangiausias Europoje, tačiau, užsitęsęs vietos rinkos sąstingiumas ir sparčiai augant nekilnojamojo turto kainoms aplinkinėse valstybėse, dabar jau toks nebėra.

Atsiradus Vokietijos ūkio augimo požymiams, pagerėjo ir lūkesčiai dėl didžiausios euro zonos valstybės perspektyvos. Kol kas ryžomės padidinti tik 2005 m. prognozuojamo BVP augimo rodiklį – nuo 0,8 proc. iki 1,0 proc., tuo tarpu nekeitėme 2006 m. prognozės – 1,5 proc., kuri yra didesnė nei rinkos konsensusas. Kaip ir anksčiau, laukiame vartotojų kainų indekso padidėjimo šiais ir ateinančiais metais po 1,5 proc.

Latvijos ekonomika turi vis daugiau „perkaitimo“ požymių: BVP augimo tempai beveik dvigubai viršija potencialią plėtrą; infliacija pasiekė netoleruotinai aukštą lygį; paskolų ir nekilnojamojo turto rinka išgyvena bumą. Labai mažos palūkanų normos dar labiau destabilizuoja padėtį, tačiau Latvija negali pasipriešinti šiai tendencijai, „importuodama“ dabartines kreditavimo sąlygas iš euro zonos.

2005 m. liepos mėn., palyginti su tuo pačiu 2004 m. mėnesiu, infliacija buvo 6,1 proc. Prekių kainos per metus išaugo 6 proc., o paslaugų kainos – 6,4 proc. Nei vyriausybė, nei centrinis bankas neturi savo arsenale daug antiinfliacinių priemonių. Vienas iš siūlomų būdų kainų kilimui pristabdyti – maisto produktų PVM tarifo sumažinimas nuo 18 proc. iki 5 proc., tačiau jis duotų veikiausiai tik vienkartinį rezultatą. Administruojamų kainų „iššaldymas“ galėtų sumažinti įtampą, tačiau vargu ar pavyktų laikytis tokios politikos ilgesnį laiką, turint omenyje spartų gamybos kaštų ir ypač darbo užmokesčio didėjimą. Diskutuojuama ir apie įspūdingos būsto kreditavimo plėtros pažabojimą. Deja, Latvijos bankas yra nepajėgus suvaldyti šio proceso ekonominiiais metodais, pavyzdžiui, pakeldamas palūkanų normų lygį, tuo tarpu tiesioginių limitų komerciniams bankams įvedimas būtų priešiškas rinkos principams žingsnis.

Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, šalies BVP ūgtelėjo 7,4 proc. ir iš esmės atitiko daugelio ekspertų prognozes. BVP gamybos metodu analizė atspindi smarkų ekonomikos „pakrypimą“ į vidaus rinką. Statybų sektoriaus pridėtinė vertė per metus išaugo 16 proc., panašūs buvo ir vidaus prekybos kilimo tempai, nedaug atsiliko transporto ir ryšių sektorius – 11 proc. Viešbučių ir restoranų bei finansinio tarpininkavimo verslui teko pasitenkinti kuklesniais plėtros rezultatais – 5–7 proc. Apdirbamo-

ji pramonė, atvirkščiai, buvo apimta sąstingio, o žemės ūkio sukurta pridėtinė vertė absoliučiai sumažėjo.

Pamažu Latvija tampa tipiška paslaugų valstybe, kurioje pramonė vaidina antraeilį arba net trečiaeilį vaidmenį. Viena vertus, tai yra logiškas pastarųjų metų plėtros rezultatas, beje, analogiški procesai vyksta ir daugelyje kitų Vidurio bei Rytų Europos valstybių, kita vertus, tokia situacija didina Latvijos mokėjimų balanso, pirmiausia einamosios sąskaitos, pažeidžiamumą.

Šių metų Latvijos užsienio prekybos tendencijos kol kas yra teigiamos. 2005 m. sausio–birželio mėn. prekių eksportas buvo 36,4 proc., o importas – 22,7 proc. didesnis nei prieš metus. Tikėtina, kad šiais metais eksportas augs sparčiau nei importas, o užsienio prekybos deficito lygis sumažės, tačiau dėl artimiausių metų toli gražu nesame tikri. Atkreiptinas dėmesys į Latvijos užsienio prekybos geografinės struktūros pokyčius – didėja latviškų prekių į Estiją, Lietuvą, Lenkiją, Rusiją ir Švediją srautas, tuo tarpu pagrindinių prekybos partnerių – Vokietijos ir Didžiosios Britanijos – pozicijos ima klibėti.

Šių metų pirmųjų mėnesių realaus darbo užmokesčio augimo tempai stebina net ir optimistus. Nepaisant spartaus vartotojų kainų indekso kilimo, pirmąjį 2005 m. ketvirtį realus darbo užmokestis buvo 10,3 proc. didesnis nei prieš metus. Nominalus bruto darbo užmokestis per metus ūgtelėjo 16,4 proc., o neto – 17 proc. Tokio atlyginimų augimo beveik neįmanoma kompensuoti atitinkamu gamybos efektyvumo didėjimu, todėl „konkurenciniuose“ (tiesiogiai integruotuose ir tarpautiniuose prekių mainus) gamybos sektoriuose kils papildomų prisitaikymo problemų.

Kol kas nematome pagrindo keisti nei 2005 m., nei 2006 m. Latvijos BVP augimo prognozių – atitinkamai 7,5 proc. ir 7,0 proc. Vartotojų kainų infliacija šalyje šiais metais sudarys 5,5 proc., o ateinančiais metais – 4,5 proc. Vargu ar vidutiniu laikotarpiu infliacijos mažinimo srityje bus ryški pažanga (nebent vyriausybė desperatiškai sumažintų netiesioginius mokesčius), todėl Latvijos įstojimas į euro zoną 2008 m. tebėra probleminis klausimas. Einamosios sąskaitos deficito ir BVP santykis šiais ir kitais metais turėtų „suktis“ apie 10 proc. ribą.

Estija „nesutinka“ su jai skirtu plėtros autsaiderės Baltijos regione vaidmeniu ir ketina rimtai varžytis su kaimynėmis. Neseniai Statistikos departamentas padidino praėjusių metų BVP augimo rodiklį nuo 6,2 proc. iki 7,8 proc., remdamasis finansinio tarpininkavimo paslaugų apskaitos metodologijos pokyčiais. Atlikus šį veiksma, Estija 2004 m. plėtros tempais aplenkė Lietuvą ir tik nedaug nusileido Latvijai. Pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su analogišku 2004 m. laikotarpiu, Estijos BVP išaugo 7,2 proc. Pagrindinės priežastys – finansinis tarpininkavimas, kurio sukurta pridėtinė vertė per metus padidėjo 16,5 proc., apdirbamoji pramonė

(9,6 proc.), vidaus prekyba (9,1 proc.) ir transportas, sandėliavimas bei ryšiai (8,6 proc.).

Šių metų sausio–birželio mėn., palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, Estijos eksportas išaugo 28 proc., o importas – 14 proc. Kita vertus, pirmąjį 2005 m. ketvirtį sumažėjo paslaugų balanso perteklius, nes paslaugų eksportas padidėjo tik 9 proc., tuo tarpu importas – 24 proc. Estijos eksporto perspektyvą artimiausiais metais reikėtų vertinti atsargiai, kadangi pagrindinių jos prekybos partnerių – Švedijos ir Suomijos – ūkio situacija tebėra neapibrėžta. Estija, kaip ir Latvija bei Lietuva, naudojasi savo konkurencingumu pagal prekių gamybos sąnaudų lygį, tačiau šis konkurencinis pranašumas pamažu nyksta.

Sparčiai kylant ekonomikai, toliau mažėjo nedarbo lygis. Apklausų metodu nustatytas nedarbo lygis antrąjį 2005 m. ketvirtį sudarė 8,1 proc. ir buvo mažiausias pastarąjį dešimtmetį. Energingiausiai naujus darbuotojus į ūkio apyvartą įtraukė viešbučių ir restoranų, nekilnojamojo turto, transporto, statybos ir švietimo sektoriai.

Kol kas Estijai nesiseka „nusmukdyti“ infliaciją iki atitinkamo Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijaus lygio. Pirmąjį 2005 m. pusmetį vidutinė metinė infliacija balansavo ties 4 proc. riba, t. y. daugiau nei 1,5 proc. punkto viršijo orientacinę kritinę ribą eurui įvesti. Bus labai sudėtinga sumažinti infliaciją tokiu mastu per vienerius metus, nes išorės ir vidaus aplinka yra gana nepalanki. Ypač kelia nerimą nuolat kylančios pasaulinės naftos kainos ir euro atžvilgiu sustiprėjęs JAV doleris, kurie pabrangino Europos Sąjungos šalių importuojamas energetines žaliavas. Pastaruoju metu Maastrichto konvergencijos kriterijai yra vis labiau kritikuojami, argumentuojant tuo, jog kylančioms Vidurio ir Rytų Europos ekonomikoms yra beveik neįmanoma įtilpti į infliacijos „Prokrusto lovą“. Labai abejotina, ar tai paskatins Europos Sąjungą pakoreguoti pačius kriterijus, tačiau lankstesnio jų taikymo tikimybės visiškai atmesti nedertų.

Estijos ekonomika mėgina atsikratyti lėčiausiai augančios Baltijos regione etiketės. Spartesnių ūkio plėtros tempų šių metų pradžioje pavyko pasiekti dėl pagerėjusio užsienio prekybos balanso, nes vidaus rinka ir anksčiau buvo neblogo būklės. BVP augimo struktūra pagal atskirus sektorius yra gana diversifikuota ir leidžia prognozuoti stabilią plėtrą bent jau artimiausiais ketvirčiais. Atsižvelgdami į šias aplinkybes, 2005 m. BVP augimo prognozę padidinome nuo 5,8 proc. iki 6,5 proc., tačiau kol kas nekeitėme prognozuoto 2006 m. rodiklio – 6,0 proc. Infliacijos procesas Estijoje pasirodė besąs labiau inertiškas nei tikėjomės, be to, jį pakurstė nenumatyta aukštos pasaulinės naftos kainos, todėl tiek šių, tiek kitų metų vartotojų kainų indekso kilimo prognozes padidinome po 0,5 proc. punkto – atitinkamai iki 4,0 proc. ir 3,5 proc. Sumažinome ankstesnes ESD ir BVP santykio prognozes – nuo 11,5 proc. iki

10,0 proc. 2005 m. ir nuo 10,5 proc. iki 9,5 proc. 2006 m.

Lenkijos politikai šiame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ numeryje skirsime kur kas daugiau dėmesio nei kitų aplinkinių rinkų, kadangi 2005 m. rugsėjo 25 d. čia įvyks parlamento rinkimai, lemsiantys šios šalies raidą artimiausiais metais. Sociologinių apklausų duomenimis, euroskeptiška *Teisės ir teisingumo partija* (PiS) šiuo metu pranoksta euroentuziastingai nusiteikusią *Piliečių platformą* (PO). Apžvalgininkai „pražiopsojo“ *Teisės ir teisingumo partijos* išsiveržimą į priekį ir dabar susizgribo prognozuoti įvairius politinius scenarijus jos sėkmės atveju. Pastarosios partijos stiprybė yra ir tai, kad ji turi populiarų kandidatą į šalies prezidentus p. L. Kačinskį (*L. Kaczynski*). *Piliečių platformos* kandidatas p. D. Tuskas (*D. Tusk*) beveik neturi jokių vilčių kovoti dėl prezidento posto. Kaip žinoma, Lenkijos prezidento rinkimai įvyks šių metų spalio mėnesį.

Nederėtų atmesti galimybes, kad abi didžiausią reitingą turinčios partijos po rinkimų sudarys valdančiąją koaliciją. Ekonominės politikos požiūriu, tai nebūtų patraukliausia alternatyva, nes *Teisės ir teisingumo partija* bei *Piliečių platforma* turi radikaliai skirtingas programas, o kompromisų paieškos ir „aukso vidurio“ ieškojimas, kaip rodo daugelio šalių patirtis, neišsėina į gera. Pavyzdžiui, mokesčių politikos srityje *Piliečių platforma* pasisako už „3 × 15%“ principą, nustatant vienodą 15 proc. pelno mokesčio, gyventojų pajamų mokesčio ir pridėtinės vertės mokesčio tarifą. *Teisės ir teisingumo partija* siekia, kad dėl mokesčių reformos nenukentėtų skurdžiausi visuomenės nariai, t. y. netiesiogiai teikia pirmenybę progresyviųjų mokesčių sistemai.

Išsiskiria ir abiejų partijų požiūriai į euro įvedimą – *Piliečių platforma* norėtų, kad Lenkija įstotų į Valiutos kurso mechanizmą II (VKM-II) 2006 m. pradžioje, tuo tarpu *Teisės ir teisingumo partija* nemato prasmės skubinti euro įvedimo ir šalies prisijungimo prie VKM-II siektų tik po ketverių metų, t. y. euras Lenkijoje pasirodytų geriausiu atveju tik po dar poros metų. Pastaroji partija yra mažiau ambicinga ir fiskalinės politikos srityje, tvirtindama, jog fiskalinį deficitą tikslinga sumažinti iki 3 proc. BVP 2008 m., o ne 2006 m., kaip teigia *Piliečių platforma*.

Tuo tarpu Lenkijos ekonomikos plėtra antrąjį 2005 m. ketvirtį vėl sugrįžo į ankstesnes vėžes, kartu tikėtina, kad palankios tendencijos vyraus iki metų pabaigos. Liepos mėnesį infliacija sudarė tik 1,3 proc., nors dar 2004 m. pabaigoje ji siekė 4,4 proc. Kita vertus, vartotojų kainų kilimą skatins sparčiai augantis vidaus vartojimas bei investicijos. Lenkijos nacionaliniam bankui teks laviruoti, stabdant infliaciją atitinkama valiutos kurso reguliavimo ir palūkanų normų politika. Staiigus bazinių palūkanų normų pakėlimas nebūtų panacėja, nes užgniaužtų gana trapų ekonomikos atsigavimą.

Silpnėsnis nei tikėtasi pirmojo 2005 m. pusmečio Lenkijos ekonomikos aktyvumas privertė mus sumažinti šių metų BVP augimo prognozę nuo 4,5 proc. iki 4,0 proc. Nepaisant to, kad trečiąjį ir

ketvirtąjį ketvirtį laukiame spartesnių BVP kilimo tempų, jų jau nebepakaks praradimams metų pradžioje kompensuoti. Kita vertus, teigiamos antrojo pusmečio BVP kitimo tendencijos taps geru prologu kitiems metams, todėl palikome galioti ankstesnę, optimistišką 2006 m. BVP plėtros prognozę – 5,0 proc. Infliacija Lenkijoje šiais ir ateinančiais metais bus panaši kaip vidutiniškai euro zonoje – apie 2 proc., tačiau naftos kainoms išsilaikius panašaus kaip dabar lygio, 2006 m. ji gali truputį viršyti 2 proc.

Rusijos ekonomika vėl įsibėgėja ir ketina „pamokyti“ pesimistiškomis prognozėmis ją nubaudusius ekspertus. Antrąjį šių metų ketvirtį šalies BVP ūgtelėjo apie 6 proc., tuo tarpu pirmąjį ketvirtį – tik 5,2 proc. Pagrindinis spartaus ūkio kilimo veiksnys – vidaus paklausa ir vartojimas, be kurio naftos eksporto rezultatai būtų „prapuolę“.

Kol kas nepasitvirtino ir veikiausiai nebesitvirtins pranašystė, kad *Jukos* istorija sužlugdys Rusijos investicinį įvaizdį. Verslo investicijos antrąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, išaugo 9,6 proc. (pirmąjį ketvirtį – 7,6 proc.). Nors investicijų plėtros tempai nepasiekė praėjusių metų lygio, nėra pagrindo kalbėti ir apie dramatišką jų nuosmukį.

Vyriausybė mėgina kurti „draugiškesnę“ veiklos aplinką tiek vietos, tiek užsienio verslininkams. Pastaraisiais mėnesiais buvo priimti įmonių pelno mokesčio, specialiųjų ekonominių zonų mokesčių pakeitimai, naujas koncesijų įstatymas, įvesti mokesčių administracijos teisių (neretai – tiesiog savivalės) suvaržymai, sutrumpintas licencijuojamų veiklos rūšių sąrašas ir pan. Neatsitiktinai pirmąjį šių metų pusmetį Rusija pritraukė 31 proc. daugiau tiesioginių užsienio investicijų nei pernai.

Deja, Rusijos vyriausybė ne kažin ką gali pasiūlyti nuo infliacijos, kuri akivaizdžiai viršys pirminę oficialią 2005 m. prognozę – 8,5 proc. Vien tik per septynis šių metų mėnesius vartotojų kainos vidutiniškai padidėjo 7,9 proc. Nuo dar spartesnio kainų kilimo šalį kol kas apsaugo sterilizavimo efektas, kurį suteikia Stabilizavimo fondas, taip pat realaus rublio kurso kilimas. Kita vertus, sunku sumažinti infliacijos rodiklį iki vienaženklis, kol namų ūkių pajamos ir paskolų apimtis auga tokiomis tempais. Antrąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, nominalus darbo užmokestis šoktelėjo 25 proc. Pinigų kiekis plačiąja prasme P2 buvo trečdaliu didesnis nei prieš metus, paskolos per tą patį laikotarpį išaugo apie 40 proc. Pastaroji tendencija nestebina, turint galvoje susiklosčiusį neigiamą realių palūkanų lygį, kuris, beje, buvo mažiausias nuo 2001 m.

Rusijai toliau būdingas perteklių „dvynių“ reiškinys, t. y. šalyje egzistuoja ir einamosios sąskaitos, ir biudžeto perteklius. Prognozuojama, kad šiais metais einamosios sąskaitos perteklius sudarys apie 100 mlrd. JAV dolerių, arba 13 proc. BVP. Valstybės biudžeto pajamų perviršis, palyginti su išlaidomis, pirmąjį 2005 m. pusmetį taip pat siekė 13 proc. Vaizdžiai tariant, Rusijos prob-

lema yra ne pinigų stygius, o jų perteklius, kurį būtina nukenksminti, siekiant finansinio stabilumo.

Kol kas 2005 m. Rusijos BVP augimo prognozės – 5,5 proc. – nekeitėme, tačiau, atsižvelgdami į pirmojo pusmečio ekonomikos plėtros tendencijas, vertiname ją kaip šiek tiek konservatyvią. Kaip ir anksčiau, 2006 m. prognozuojame BVP padidėjimą 5,3 proc., tačiau tik tuo atveju, jei pasaulinės naftos kainos nesumažės. Apskritai pasaulinių naftos kainų kritimas būtų rimtas išmėginimas Rusijos ūkiui ir priverstų suabejoti V. Putinio administracijos vykdoma ekonomine ir regionine politika. Rusijos vyriausybei šiais metais nepavyks pasiekti užsibrėžto vienaženklės infliacijos tikslo, nes vartotojų kainų indeksas padidės apie 11,5 proc. 2006 m. galima tikėtis tam tikro pagerėjimo, tačiau infliacija vis tiek bus dviženklė – 10 proc.

Ukrainos vyriausybė jau patiria didelį spaudimą dėl nuviliančių pirmojo 2005 m. pusmečio ekonomikos plėtros rezultatų. Praėjusiais metais šalies BVP ūgtelėjo 12,1 proc., pirmąjį šių metų ketvirtį – 5,4 proc., o antrąjį – tik 3,0 proc. J. Timošenko vyriausybė kritikuojama ne tik dėl nesugebėjimo išlaikyti ūkio kilimo tempus, pritraukti užsienio investicijų, bet ir dėl nuolatinės konfrontacijos su parlamentu. Vienas iš naujausių pavyzdžių – tarpusavio įžeidinėjimai, po to kai parlamentas atmetė svarbius įstatymus, reikalingus šaliai prisijungti prie Pasaulio prekybos organizacijos. Investuotojų nesaugumą sukėlė V. Juščenkos ir premjerės J. Timošenko ginčas dėl sankcijų, taikytinų dėl nelegalaus valstybinių įmonių privatizavimo.

Kita vertus, pradedama abejoti ir puikiais 2004 m. makroekonomikos rodikliais. Kai kurių specialistų nuomone, įspūdingų ūkio augimo tempų buvo pasiekta dėl eksportuotojų noro atgauti daugiau PVM ir dirbtinai „išpūstos“ eksporto apimtys, kuri lėmė ir didesnę BVP. Šiais metais nerimą kelia nuosmukis tų ūkio šakų, kurios pernai labiausiai stūmė ekonomiką į priekį. Viena iš tokių šakų – apdirbamoji ir ypač metalo pramonė. Pramonės gamyba birželio mėn. absoliučiai sumažėjo (1,0 proc.), palyginti su tuo pačiu 2004 m. mėnesiu, nors dar balandžio–gegužės mėn. ji išaugo 5,3 proc. Metalų gamyba birželio mėn. smuktelėjo net 9,3 proc., o pirmąjį 2005 m. pusmetį – 1,8 proc. Priežastis – pablogėjusi pasaulio metalų rinkos konjunktūra ir renacionalizacijos skersvėjai didžiausioje Ukrainos metalurgijos gamykloje *Kryvorizhstal*.

Neguodžia ir naujausios šalies užsienio prekybos tendencijos. Kovo–gegužės mėn. užfiksuotas užsienio prekybos deficitas, nors tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu vidutinis mėnesio užsienio prekybos perteklius sudarė 1,5 mlrd. JAV dolerių. Eksportas doleriais šių metų gegužės mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų mėnesiu, išaugo 10 proc., tuo tarpu importas – 25 proc. Grivinos sustiprėjimas užsienio valiutų atžvilgiu sudavė smūgį šalies prekių konkurencingumui išorės rinkose,

todėl veikiausiai bent antrąjį 2005 m. pusmetį bus susilaikyta nuo tolesnio grivinos revalvavimo politikos.

Vartotojų kainų indeksas sausio–liepos mėn. padidėjo 6,7 proc. (per tą patį 2004 m. laikotarpį – 4,4 proc.) ir vis labiau artėja prie vyriausybės prognozuoto visų metų infliacijos lygio – 9,8 proc. Didelę infliaciją iš dalies lėmė kai kurių maisto produktų (pvz., cukraus) kainų šuolis ir protekcionistiniai importo politikos sprendimai, tačiau negalime visiškai atmesti ir monetarinio infliacijos veiksnio. Pinigų bazė birželio mėn., palyginti su analogišku 2004 m. mėnesiu, išaugo beveik 40 proc.

Antrąjį 2005 m. pusmetį gamyba turėtų šiek tiek atsigauti, tačiau proveržio užsienio investicijų srityje viltis tenka atidėti iki 2006 m. vidurio, t. y. po šalies parlamento rinkimų. Kol kas ekonomikos plėtros sulėtėjimas nesukėlė rimtesnių fiskalinių problemų, tačiau egzistuoja rizika, kad J. Timošenko vyriausybė, vaikydamasi populiarumo rinkimų išvakarėse, imsis pernelyg dosnių socialinių projektų finansavimo ir destabilizuos valstybės išdoro situaciją. 2006 m. valstybės biudžeto projekte numatyta padidinti minimalųjį darbo užmokestį iki 400 grivinų (šių metų rugsėjo mėn. numatytas 332 grivinų lygis), o gyvenimo minimumą (su juo susijęs minimalios pensijos dydis) – nuo 423 iki 500 grivinų.

Staigiai sulėtėjus Ukrainos ekonomikos plėtros tempams, šių metų BVP augimo rodiklis bus kuklus, o palyginti su praėjusių metų augimu, net labai mažas. Pribrendo būtinybė iš esmės sumažinti 2005 m. BVP augimo prognozę – nuo 7,5 proc. iki 5,5 proc. Nesėkmės priežastys yra ir objektyvios, ir subjektyvios, tačiau blogiausia tai, kad tokioje situacijoje tvenkiasi socialinis nepasitenkinimas, didėja vyriausybės polinkis į protekcionizmą (tą savo „kailių“ jau pajuto ir kai kurie Lietuvos gamintojai) ir apskritai griežtesnę verslo reguliavimą. Nepuoselėjame didelių iliuzijų ir dėl 2006 m., kadangi, be anksčiau minėtų aplinkybių, kitąmet įvyks parlamento rinkimai, o jie tokioje nebrandžios demokratijos valstybėje, kaip Ukraina, tik padidina ekonomikos sumaištį. Todėl 2006 m. BVP kilimo prognozę sumažiname nuo 7,0 iki 5,0 proc. Kaip ir ankstesnėje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“, prognozuojame, kad infliacija šiemet sudarys 11 proc., o kitąmet – 8 proc.

Jei tikėsime oficialia **Baltarusijos** statistika, ši šalis išlieka lyderė pagal BVP plėtrą visame Vidurio ir Rytų Europos regione. 2005 m. sausio–liepos mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, BVP padidėjo 8,8 proc. Vis dėlto virš Baltarusijos ekonomikos tvenkiasi „debesys“, kuriuos lemia silpnėjantis investicijų procesas ir pasunkėjusios prekybos su Rusija sąlygos. 2005 m. sausio mėn. investicijos buvo trečdaliu didesnės nei prieš metus, tuo tarpu gegužės mėn. – jau tik dešimtadaliu. Pasikeitus pridėtinės vertės mokesčio režimui prekyboje su Rusija, Baltarusijos eksportas į šią šalį sausio–birželio mėn., palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, smuktelėjo 8,7 proc., o importas – 9,1 proc.

Dėl dvišalės prekybos su Rusija problemų ir pasaulinių naftos produktų bei kitų žaliavų kainų kilimo iš esmės pakito Baltarusijos užsienio prekybos struktūra pagal prekes ir šalis. Bendras šalies eksportas sausio–birželio mėn. buvo 19,6 proc. didesnis nei prieš metus (importas per tą patį laikotarpį išaugo tik 1,7 proc.), tuo tarpu naftos produktų – 1,6 karto, chemijos produktų – 1,2 karto ir maisto pramonės produkcijos – 1,2 karto. Eksporto į ne NVS valstybes santykinė dalis padidėjo nuo 47,1 proc. 2004 m. sausio–birželio mėn. iki 56,1 proc. šių metų sausio–birželio mėn.

Pastaruoju metu dėl užsienio prekybos pertekliaus ir didėjančios dolerių bei eurų pasiūlos Baltarusijos nacionalinis bankas pasirodo valiutų rinkoje kaip grynasis užsienio valiutos pirkėjas. Centrinio banko užsienio valiutos atsargos vien tik gegužės mėnesį išaugo 292,6 mlrd. Baltarusijos rublių. Užsienio valiutos srautas garantavo santykinį nacionalinės valiutos stabilumą. Kita vertus, paskolų užsienio valiuta palūkanų normos yra gerokai mažesnės nei paskolų Baltarusijos rubliais, todėl verslo subjektai mieliau skolinasi užsienio valiuta. Dar viena naujiena Baltarusijos finansų rinkoje – bankų mokamas mėnesinis mokestis į indėlių draudimo fondą birželio mėn. buvo sumažintas nuo 0,1 proc. iki 0,05 proc. Viena vertus, tai galima vertinti kaip išaugusio bankų sistemos stabilumo požymį, kita vertus, centrinis bankas šitaip siekia atpiginti kredito išteklius.

Nepavykus rasti užsienio investuotojo bankui *Minsk-kompleksbank* privatizuoti, birželio mėn. prezidentas A. Lukašenka išleido įsaką sujungti jį su *Belarusbank*. Be to, vyriausybė ir centrinis bankas planuoja pagerinti smulkaus verslo kreditavimo sąlygas. Baltarusijos nacionalinis bankas ketina 2005 m. pabaigoje įkurti specializuotą banką mikrokreditams teikti. Jį ketinama steigti pasinaudojant šiuo metu veikiančio *Paritetbank* ir Mogiliovo regioninio garantijų fondo baze.

Pirmojo 2005 m. pusmečio Baltarusijos ekonomikos plėtra iš esmės patvirtino mūsų įžvalgą, todėl nematome pagrindo koreguoti ankstesnių prognozių – šiais metais BVP padidės 8,5 proc., o 2006 m. – 7,5 proc. Kaip ir ankstesnėje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ manome, kad infliacija šiais ir kitais metais sudarys po 10 proc., tačiau mums daugiau nerimo kelia ne kainų kilimas, o finansų sektoriaus problemos, kurios pastaruoju metu tapo beveik reguliarios.

2. Pagrindiniai makroekonominiai rodikliai

Pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, Lietuvos BVP padidėjo 5,7 proc. (žr. 2.1 lentelę). Šis rodiklis yra kuklesnis nei įprasta pastaraisiais metais. Kita vertus, dar ankstoka kalbėti apie staigiai prasidėjusį šalies ūkio nuosmukį. Toks teiginys būtų kritikuotinas jau vien dėl to, kad prekių ir paslaugų

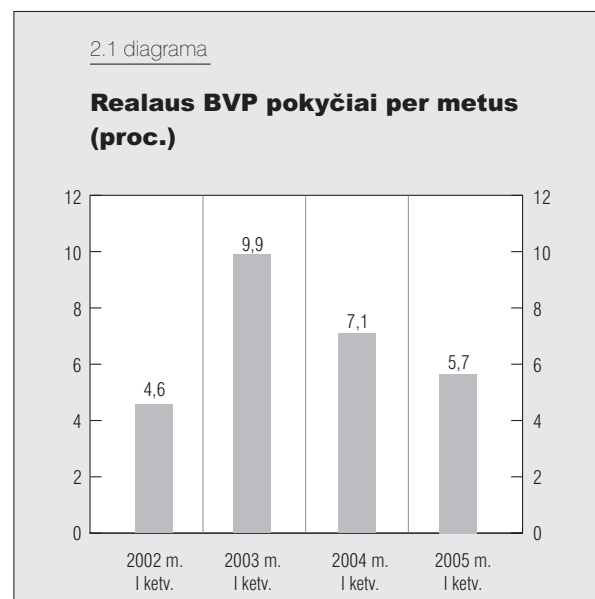
eksportas per metus išaugo daugiau nei importas – atitinkamai 19,9 proc. ir 15,5 proc. Abejoti vidaus rinkos aktyvumu apskritai nėra pagrindo – vidutinis darbo užmokestis per metus ūgtelėjo 10,8 proc., bankų paskolų klientams apimtis – 36,3 proc. Be to, vidutinė paskolų nacionaline valiuta palūkanų norma apžvelgiamąjį ketvirtį sudarė tik šiek tiek daugiau kaip 5 proc.

Vis dėlto **nerimą keliančių ekonomikos plėtros veiksnių yra daugiau nei pakankamai. Pirmą, BVP kilimo tempams neigiamos įtakos turi rekordiška aukštos pasaulinės naftos ir degalų kainos, kurios lemia tiek gamintojų, tiek vartotojų kainų didėjimą. Neatsitiktinai pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų ketvirčiu, BVP galiojusiomis kainomis išaugo beveik dvigubai daugiau nei realus BVP. Antra, gamybos kaštų ir ypač darbo užmokesčio didėjimas menkina Lietuvos įmonių konkurencingumą ir jų gebėjimą plėsti gamybą. Trečia, euro zonos ūkio sąstingis riboja svarbiausios mūsų šalies eksporto rinkos imlumą lietuviškoms prekėms ir paslaugoms. Ketvirta, globalinė Kinijos eksporto ekspansija vis labiau atsiliepia ir Lietuvos įmonėms, kurios su kiniškais gaminiais kol kas daugiausia konkuruoja Europos Sąjungos ir kitų trečiųjų šalių rinkose.**

Šiuo požiūriu susiklostęs itin žemas palūkanų lygis Lietuvoje yra savotiška atsvara minėtiems veiksniams, tačiau tuo nereikėtų per daug džiaugtis bent dėl dviejų priežasčių – kredito išteklių pigumas yra laikinas reiškinys ir priklauso ne tiek nuo mūsų, kiek nuo Europos centrinio banko sprendimų, be to, pigios paskolos kaitina nekilnojamojo turto rinką, didindamos kainų „burbulą“ sprogimo grėsmę.

BVP pokyčius pirmaisiais 2002–2005 m. ketvirčiais atspindi 2.1 diagrama.

Išankstiniu *Statistikos departamento* vertinimu, antrąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. lai-

2.1 lentelė

Lietuvos makroekonominiai rodikliai pirmaisiais 2002–2005 m. ketvirčiais

Rodiklis	2002 m. I ketv.	Metinis pokytis (proc.)	2003 m. I ketv.	Metinis pokytis (proc.)	2004 m. I ketv.	Metinis pokytis (proc.)	2005 m. I ketv.	Metinis pokytis (proc.)
Realus BVP		4,6		9,9		7,1		5,7
BVP galiojusiomis kainomis (mlrd. Lt)	11,274	5,0	12,400	10,0	13,164	6,2	14,688	11,6
Prekių ir paslaugų eksportas (mlrd. Lt)	5,908	7,8	7,133	20,7	6,994	-1,9	8,389	19,9
Prekių ir paslaugų importas (mlrd. Lt)	6,460	7,8	7,158	10,8	7,835	9,4	9,051	15,5
Einamosios sąskaitos deficitas, palyginti su BVP (proc.)	4,5		3,8		7,5		5,6	
Centrinės valdžios balansas* (VSVF'2001, BVP proc.)	-0,9		-0,5		0,2		-1,9	
Infliacija (VKI pokytis per laikotarpį, proc.)	0,1		0,0		0,3		0,6	
Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (litais)	1088,9	4,6	1125,4	3,4	1145,9	1,8	1269,8	10,8
Nedarbo lygis (proc.)	17,1		13,6		13,0		10,2	
Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (proc.)**	7,53		6,27		5,22		5,26***	
Bankų paskolų klientams apimtis (mlrd. Lt)**	6,718	19,1	8,248	22,8	13,060	58,3	17,798	36,3
Indėlių ir akredityvų suma (mlrd. Lt)**	10,765	17,6	11,525	7,1	14,101	22,3	19,132	35,7
Oficialios tarptautinės atsargos (mlrd. Lt)**	6,876	33,6	9,298	35,2	9,748	4,8	9,576	-1,8
P2 (mlrd. Lt)**	12,827	20,7	14,829	15,6	17,949	21,0	23,108	28,7

* 2002 m. ir 2003 m. – centrinio šalies biudžeto fiskalinis balansas, 2004 m. ir 2005 m. – centrinės valdžios balansas.

** Laikotarpio pabaigoje.

*** 2005 m. kovo mėn. palūkanų normas pradėta skelbti pagal Europos centrinio banko metodologiją.

kotarpiau, BVP ūgtelėjo 8,2 proc., o pirmąjį pusmetį – 7,0 proc. Pirmąjį pusmetį viešbučių ir restoranų, transporto, sandėliavimo ir ryšių veiklos rūšių įmonėse pridėtinė vertė didėjo per 12 proc.

Šiais metais ūkio struktūroje vis didesnę dalį sudaro paslaugų sektoriai, kurie dažnokai patiria menkesnį konkurencinį spaudimą (ypač užsienio konkurentų) nei „tradicinių“ prekių gamintojai. Be to, paslaugų sektorius yra glaudžiau susietas su vidaus rinka, kuri šiuo metu yra tvirtos būklės. Atsižvelgiant į vangią tarptautinės rinkos situaciją ir kitus neigiamus veiksnius, nestebina gana kuklus pirmojo 2005 m. pusmečio pramonės rezultatas. Šių metų sausio–liepos mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, visos pramonės produkuota produkcija palyginamosiomis kainomis išaugo 5,7 proc., tuo tarpu prieš metus jos augimo tempai buvo dvigubai didesni.

Įvairių institucijų ir analitikų vertinimais, Lietuvos BVP šiais metais gali išaugti 5–7 proc. Šių prognozių skirtumą pirmiausia lemia lūkesčiai dėl paslaugų sek-

toriaus plėtros. Tiek pesimistai, tiek optimistai sutinka, kad pramonės plėtros tempai 2005 metais bus lėtesni nei pernai (jau vien dėl Ignalinos atominės elektrinės pirmojo bloko uždarymo poveikio), tačiau pirmieji nemano, kad stiprėjantis paslaugų sektorius gali „ištraukti“ visą ekonomiką, o antrieji turi tokių lūkesčių. Mes priskirtume save nuosaikių optimistų kategorijai, nes manome, kad bent jau šiais metais vidaus rinkos neturėtų temdyti jokie sulėtėjimo „debesėliai“.

Sėkminga *Mažeikių naftos* veikla pirmąjį 2005 m. pusmetį teikia vilčių, kad ir visų metų rezultatas bus ne blogesnis nei 2004 m. Žinoma, prognozės dėl šios įmonės ateities yra itin nedėkingas dalykas, kadangi šioje srityje susikryžiavo valstybių ir privačių bendrovių interesai, o atomazgos dar gali tekti palūkėti.

Išankstinis *Statistikos departamento* antrojo šių metų ketvirčio ir pirmojo pusmečio BVP augimo įvertis patvirtino mūsų įžvalgą. Sparčiausiai pridėtinė vertė augo žemės ūkio, apdirbamosios gamybos, statybos, viešbučių ir restoranų bei transporto sektoriuose, taigi išliko

gana platus spektras šakų, lemiančių ekonomikos kilmą. Ūkio plėtros įvairiuose sektoriuose diversifikacija sumažina jo priklausomybę nuo atskirų šakų veiklos rezultatų ir leidžia artimiausioje ateityje tikėtis pastovių augimo tempų.

Atsižvelgdami į tai manome, kad nėra pagrindo keisti anksčiau skelbtų AB SEB Vilniaus banko 2005 m., 2006 m. ir 2007 m. BVP augimo prognozių – atitinkamai 6,8 proc., 6,5 proc. ir 6,2 proc. Teigiamą Europos Sąjungos struktūrinių fondų įtaką šalies ekonomikai pajutome jau šiais metais, tačiau kol kas labiau ji pasireiškia per investicijas, tuo tarpu antrąjį šių metų pusmetį ir 2006 m. sulauksime ir galutinio rezultato – padidėjusios gamybos, išaugusio prekių konkurencingumo. Kita vertus, nederėtų pamiršti, kad neišvengiamas palūkanų normų didėjimas „atšaldys“ paskolų rinką ir vėliau paklausą jei ne kitais, tai 2007 metais.

Dėl itin aukštų pasaulinių naftos ir degalų kainų išaugęs BVP defliatorius verčia mus padidinti šių metų BVP galiojusių kainomis plėtros prognozę nuo 9,0 proc. iki 10,0 proc. 2006 m. ir 2007 m. šio rodiklio prognozių nusprendėme nekeisti – atitinkamai 8,8 proc. ir 8,5 proc.

Mokėjimų balanso einamosios sąskaitos deficito lygis pirmąjį šių metų ketvirtį – 5,6 proc. BVP – maloniai nustebino. Einamosios sąskaitos deficitas buvo 153,2 mln. Lt, arba 15,6 proc. mažesnis nei prieš metus. Pagrindinė jo smuktelėjimo priežastis – sumažėjęs užsienio prekybos deficitas, tuo tarpu priešinga kryptimi „veikė“ sumažėjęs paslaugų balanso perviršis ir išaugęs pajamų balanso deficitas. Prekių eksportas per metus ūgtelėjo 22,2 proc., o importas – 14,1 proc.

Bendram eksporto rodikliui, be kita ko, teigiamai atsiliepė *Mažeikių naftos* veikla tarptautinėje rinkoje. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, mineralinių produktų (esminę jų dalį sudaro nafta ir naftos produktai) pardavimas užsienio partneriams padidėjo 25,5 proc. ir sudarė beveik 30 proc. viso prekių eksporto prieaugio. Beveik ketvirtadalį viso prekių eksporto padidėjimo sudarė žemės ūkio produkcijos ir paruoštų maisto produktų eksportas.

Manome, kad šiais metais prekių eksporto plėtra šiek tiek aplenks importo plėtrą, tuo tarpu paslaugų eksporto augimo tempai bus mažesni nei importo. Absoliutus užsienio prekybos deficitas veikiausiai liks maždaug toks pat kaip pernai arba truputį padidės. Einamosios sąskaitos deficitą gali taip pat padidinti blogėjanti paslaugų ir pajamų balanso situacija. Kol kas neketiname koreguoti 2005 m., 2006 m. ir 2007 m. einamosios sąskaitos deficito prognozių – atitinkamai 8,5 proc., 7,8 proc. ir 7,5 proc. BVP, nors pripažįstame, kad dabartinėmis sąlygomis jos atrodo gana pesimistiškos.

Finansų ministerijos duomenimis, pirmąjį 2005 m. pusmetį į nacionalinį biudžetą surinkta 7872,0 mln. Lt

pajamų, iš jų 1140,0 mln. Lt – Europos Sąjungos lėšos. Valstybės biudžetas be ES lėšų gavo 5668,0 mln. Lt pajamų, t. y. 163,0 mln. Lt, arba 2,96 proc., daugiau nei buvo planuota, o su ES lėšomis – 6808,0 mln. Lt. Metinis nacionalinio biudžeto pajamų planas sausio–birželio mėn. įvykdytas 50,3 proc., valstybės biudžeto – 49,1 proc., savivaldybių – 59,0 proc. Lietuvos centrinės valdžios sektoriaus deficitas pirmąjį šių metų pusmetį sudarė 501,3 mln. Lt, arba 0,7 proc. prognozuojamo BVP.

Kaip ir tikėjomės, sėkmingiausiai surenkami tiesioginiai mokesčiai, nes sudarant jų planus buvo palikta nemažai „erdvės“. Pirmąjį pusmetį pelno mokesčio surinkta 31 proc. daugiau nei planuota. Nors pelno mokesčio 2005 m. planas įvykdytas 30,7 proc., dėl šio mokesčio specifikos didžiausių įplaukų laukiama metų pabaigoje. Gyventojų pajamų mokesčio įplaukų pirmąjį pusmetį gauta 15,6 proc. daugiau nei planuota, o visų metų planas įvykdytas 51,7 proc. Akcizų mokesčio sausio–birželio mėn. surinkta tiek pat kiek ir planuota (metų planas įvykdytas 49,6 proc.), o pridėtinės vertės mokesčio įplaukų gauta 6,7 proc. mažiau nei planuota (metų planas įvykdytas 51,8 proc.).

Nepaisant skirtingos atskirų mokesčių surinkimo situacijos, bendra nacionalinio biudžeto būklė bent jau šiais metais nekelia rimtesnių abejonių, todėl paliekame galioti ankstesniuose „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ numeriuose skelbtas 2005, 2006 ir 2007 m. fiskalinio deficito pagal ESS'95 standartą prognozes – atitinkamai 2,5 proc., 2,0 proc. ir 2,0 proc. BVP. Manome, kad susiklostė palankios sąlygos bent jau šiais metais pasiekti mažesnio viešųjų finansų deficito nei planuota. Kad ir kaip būtų, esame įsitikinę, jog fiskalinis deficitas nesudarys Lietuvai problemų įsivestis eurą 2007 m. pradžioje.

Bene labiausiai Maastrichto sutarties konvergencijos kriterijų požiūriu „degantis“ rodiklis Lietuvoje yra infliacija. Kol kas Finansų ministerija spinduliuoja optimine ramybe dėl infliacijos dydžio, nors finansų ministeras kartais vykdo efektingas, bet nelabai efektyvias viešųjų ryšių akcijas infliacijos klausimu. Stebina tai, kad ši oficialioji institucija, norėdama nuraminti visuomenę, nevengia net žongliruoti nekorektiškais rodikliais, pavyzdžiui, lygina su atitinkamu Maastrichto kriterijumi ne suderintą vidutinio metinio vartotojų kainų indekso rodiklį, o metų infliaciją, palyginti su atitinkamu praėjusių metų mėnesiu.

Kol kas vartotojų kainų indeksas (VKI) Lietuvoje balansuoja ties kritiniu Maastrichto sutarties kriterijaus lygiu – trijų stabiliausių ES valstybių infliacijos vidurkis plius 1,5 proc. punkto. Tokiomis aplinkybėmis bet koks naujas infliacijos veiksnys gali tapti lemtingu. Viena iš tokių potencialių grėsmių – *Gazprom*'o ketinimai nuo kitų metų pradžios padidinti tiekiamų mūsų šaliai gamtinių dujų kainą. Kadangi pirmojo 2006 m. pusmečio infliacijos rodiklis dar turės reikšmės Lietuvos pasirengimo įvesti eurą 2007 m. pradžioje įvertinimui, padėtis yra

išties rimta ir reikalauja politinių derybų tiek su Rusijos puse, tiek su kompetentingomis ES institucijomis.

Vargu ar oficialia Lietuvos politika turėtų tapti guodimasis, kad galbūt Europos Sąjunga lanksčiai ir kūrybiškai traktuos mūsų makroekonomikos rodiklius ir mes „prasmuksime“ į euro zoną net ir viršiję infliacijos kriterijų. Naujais atsakingų Europos Komisijos pareigūnų pareiškimai tokių vilčių neteikia.

Šių metų sausio–liepos mėn. vartotojų kainų lygio kilimo tempai nei nuliūdino, nei pradžiugino – jie yra panašūs į mūsų prognozuotuosius. Nors degalų kainos vietos rinkoje yra aukštesnės nei tikėjimės (pirmiausia dėl nepalankaus dolerio sustiprėjimo lito atžvilgiu), kol kas jų įtaka smarkiai neviršija mūsų „įskaiciuoto“ į VKI dydžio. Todėl paliekame anksčiau skelbtas 2005 m., 2006 m. ir 2007 m. vartotojų kainų indekso padidėjimo prognozes – atitinkamai 2,8 proc., 2,5 proc. ir 3,0 proc. Kaip ir anksčiau, pagrindinis infliacijos „sukėlėjas“ bus ne vidaus paklausos, o didėjančių sąnaudų veiksnys, kurį iš dalies slopins nuožmi konkurencija beveik visose rinkos srityse.

Darbo rinkoje, nerimstant emigracijai, vis labiau „apsinuogina“ struktūrinis nedarbas. Dalis žmonių nebetinka darbo rinkai, nes per ilgą nedarbo laikotarpį prarado sukauptas žinias ir įgūdžius, kitų profesinė kvalifikacija ir patirtis neatitinka darbo rinkos poreikių. Galiausiai kai kurie bedarbiai tiek socialiai degradavo, kad darbdaviai tiesiog nenori rizikuoti priimti juos į darbą. Todėl, susidarius didžiulėms darbo rinkos spragoms ir nuolat augant darbo jėgos paklausai, ilgalaikių bedarbių santykinė dalis išlieka nemaža.

Skandžiausia Lietuvos problema – „protų nutekėjimas“, kadangi aukščiausios profesinės kvalifikacijos darbuotojų, skirtingai nei žemos arba vidutinės kvalifikacijos darbo jėgos, nėra kuo pakeisti. Nors pastaruoju metu pamažu populiarėja potencialių darbuotojų paieška Rytų šalyse ir imigracija į mūsų šalį, jų žinios ir patirtis toli gražu ne visada atitinka darbdavių lūkesčius.

Ateityje toliau sparčiai kylant vidutiniam darbo užmokesčiui, ims veikti rinkos savireguliacijos mechanizmas ir darbuotojų emigracija pradės slopti. Negalima tiesmukai lyginti piniginių darbo užmokesčio Lietuvoje ir Vakarų valstybėse, kadangi būtina atsižvelgti į persikėlimo į naują gyvenamąją vietą sąnaudas, gyvenimo išlaidų skirtumus, vaikų išmokslinimo problemas, psichologinį diskomfortą dirbant daug primityvesnį nei leidžia sugebėjimai darbą ir pan. Kuo toliau, tuo labiau stiprės minėtų veiksnių reikšmė.

Nedarbo lygio šiais ir ateinančiais metais prognozių taip pat nusprendėme nekeisti – pagal Statistikos departamento metodiką nustatomas nedarbo lygis 2005 m. pabaigoje sudarys 9,6 proc., 2006 m. pabaigoje – 8,4 proc., o 2007 m. pabaigoje – apie 7,5 proc. Tuo metu registruotas nedarbo lygis veikiausiai bus tik 2–3 proc. ir kils klausimų, koks yra natūralus nedarbo lygis Lietuvoje. Tiesa, natūralų nedarbo lygį tikslingai vertinti ne pagal

metodologiškai abejotiną darbo biržoje registruotų bedarbių skaičių, o pagal darbo rinkos apklausų pagrindu apskaičiuojamą nedarbo rodiklį.

Didėjant neatitikimui tarp darbo pasiūlos ir paklausos, vis geresnės darbo apmokėjimo sąlygos sudaromos populiarių profesijų atstovams. Įmonės paisyti konkurentų mėginimų pervilioti darbuotojus, todėl stengiasi juos sulaikyti didesniu darbo užmokesčiu, geresniu socialiniu aprūpinimu ir kitais būdais. Pastarųjų ketvirčių įvairių verslo rūšių finansiniai rezultatai rodo, kad įmonės turi iš ko kelti atlyginimus. Darbo užmokesčio didėjimas iš dalies grindžiamas darbuotojų reikalavimais kompensuoti pinigų perkamosios galios mažėjimą, tačiau įtikinamiausias argumentas darbdaviui yra situacija darbo rinkoje.

AB SEB Vilniaus bankas jau prieš dvejus metus prognozavo tokią įvykių raidą, tačiau pirmojo 2005 m. ketvirčio vidutinio darbo užmokesčio statistika – 10,8 proc. padidėjimas per metus – truputį pranoko mūsų lūkesčius. Antrąjį šių metų pusmetį darbo užmokesčio augimo tempams tiesiogiai atsilieps Vyriausybės sprendimas nuo liepos 1 d. padidinti minimalų darbo užmokestį nuo 500 Lt iki 550 Lt. Yra nemaža tikimybė, kad faktinis atlyginimų augimas šiais metais bus spartesnis nei prognozavome, tačiau prieš koreguodami prognozę norėtume sulaukti oficialaus antrojo ketvirčio vidutinio darbo užmokesčio rodiklio.

Taigi kol kas paliekame galioti „senąją“ savo prognozę, pagal kurią 2005 m., 2006 m. ir 2007 m. vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje padidės atitinkamai 9,0 proc., 8,5 proc. ir 8,0 proc. Mūsų nuomone, tam tikrą atlyginimų augimo sulėtėjimą ateinančiais metais lems ne makroekonominės priežastys, o nuo 2006 m. liepos 1 d. įsigaliosiantis gyventojų pajamų mokesčio tarifo sumažinimas nuo 33 proc. iki 27 proc., kuris sudarys sąlygas daliai darbdavių nuosaikiau kelti darbo užmokestį arba net apskritai jį „iššaldyti“. Kad ir kaip būtų, mūsų prognozuojami vidutinio darbo užmokesčio augimo tempai yra mažesni už nominalaus BVP augimo lūkesčius, todėl, išlikus panašiam sandomųjų darbuotojų užimtumo lygiui, darbo ir kapitalo pajamų proporcijos smarkiai nesikeis.

Pirmąjį šių metų pusmetį vidutinė suteiktų paskolų nefinansinėms įmonėms ir namų ūkiams palūkanų norma „svirduliavo“, tačiau vis dar buvo įmanoma įžvelgti lėto jų mažėjimo tendenciją. Antai paskolų litais palūkanų norma 2004 m. gruodžio mėn. sudarė 5,67 proc., tuo tarpu birželio mėn. – 5,21 proc. Paskolų eurai palūkanų norma smuktelėjo tik simboliškai – nuo 3,88 proc. iki 3,69 proc. Taigi dar sumažėjo vidutinių palūkanų normų litais ir bazine valiuta skirtumas. Manome, kad palūkanų normų mažinimo rezervai jau išnaudoti beveik 100 proc. Konkurencija vertė ir tebeverčia bankus „verstis per galvą“, tačiau ilgą laiką orientuotis vien tik į maksimalią rinkos dalį ir nepaisyti savo akcininkų raginimo dirbti pelningiau jie negali.

Kaip ir ankstesnėje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ manome, kad euro bazinių palūkanų normų didinimo ciklas prasidės dar greitai – geriausiai atveju antrąjį 2006 m. pusmetį. Pagrindinių euro zonos valstybių – Vokietijos, Prancūzijos, Italijos – ekonomikos būklė yra prastesnė nei vidutiniška, todėl nepalieka *Europos centriniam bankui* veiksmų laisvės. Atvirksčiai, vis dar garsiai skamba raginimai sumažinti refinansavimo palūkanų normas, tačiau vargu ar ECB jiems paklus, kadangi egzistuoja daug netiesioginių įrodymų, kad pinigų politika euro zonoje yra gana „ekspansinė“.

Atsižvelgdami į anksčiau minėtas aplinkybes, nekeičiame ankstesnių paskolų litais palūkanų normų prognozių: 2005 m. pabaigoje – 5,50 proc., 2006 m. pabaigoje – 6,00 proc. ir 2007 m. pabaigoje – 6,00 proc. Jei 2007 m. pradžioje Lietuvai vis dėlto nepavyktų įsivesti euro, tų metų palūkanų norma turėtų būti didesnė 25–50 bazinių punktų, nes prognozuodami atsižvelgėme į lito egzistavimo pabaigą ir paskolų litais transformaciją į paskolas eurais (atitinkamai ir nacionalinės valiutos rizikos premijos išnykimą).

2005 m. birželio pabaigoje bankų paskolų klientams portfelis buvo 40 proc. didesnis nei prieš metus. Palyginti su pirmuoju ketvirčiu, kreditavimo plėtros tempai net truputį išaugo, o to nebuvo praėjusiais metais, kai jie kiekvieną ketvirtį nuosekliai lėtėjo. Šiam procesui esminės įtakos turėjo daugiau nei tikėtasi nukritusios palūkanų normos, kurios dar labiau stumtelėjo ribinio investicijų naudingumo „kartelę“. Nemažai verslo

subjektų ir gyventojų jaučia, kad paskolų kaina jau pasiekė „dugną“, todėl atsiranda papildomų psichologinių paskatų skolintis būtent dabar. Jei vidutinė paskolų litais ir eurais palūkanų norma išsilaikys dabartinio lygio bent porą artimiausių ketvirčių (tokia tikimybė yra didelė), kreditavimo bumas nenurims.

Atsižvelgdami į susiklosčiusias paskolų rinkos tendencijas, 2005 m. komercinių bankų paskolų portfelio augimo prognozę padidinome nuosaikiai – nuo 30 proc. iki 35 proc. To leidžia tikėtis ir praėjusių metų statistinės palyginimo bazės veiksnys – trečiąjį ir ypač ketvirtąjį ketvirtį paskolų apimtis ūgtelėjo gana smarkiai. 2006 m. ir 2007 m. prognozių nekeitėme – paskolų portfelis padidės po 25 proc. kasmet.

Indėlių apimties didėjimo tempai šiais metais muša visus pastarųjų metų rekordus. 2005 m. birželio pabaigoje bankų indėlių ir akredityvų suma buvo 35,9 proc. didesnė nei prieš metus. Viena vertus, toks įspūdingas indėlių „spurtas“ aprūpina bankus pigiais kredito ištekliais ir supaprastina jų likvidumo valdymą, kita vertus, jis atspindi konservatyvią verslo subjektų ir gyventojų investavimo kultūrą. Teoriškai samprotaujant, smarkiai sumažėjus terminuotųjų indėlių palūkanų normoms, galima tikėtis indėlininkų susidomėjimo kitomis, rizikingesnėmis investavimo alternatyvomis, tačiau Lietuvoje taip neatsitiko. Ypač tai pasakytina apie gyventojus, nes įmonių indėlių pokyčius lemia ne tik ir ne tiek palūkanų normų dinamika, kiek operatyvinio lėšų valdymo poreikiai.

2.2 lentelė

Lietuvos pagrindinių makroekonominių rodiklių prognozės

	2005 m.**	Metinis pokytis 2005 m. (proc.)	2006 m.	Metinis pokytis 2006 m. (proc.)	2007 m.	Metinis pokytis 2007 m. (proc.)
Realus BVP		6,8 (–)		6,5		6,2
BVP galiojusiomis kainomis (mlrd. Lt)	68,088 (–)	10,0 (–)	74,080	8,8	80,377	8,5
Einamosios sąskaitos deficitas (BVP proc.)	8,5 (↓)		7,8		7,5	
Fiskalinis deficitas pagal ESS'95 (BVP proc.)	2,5 (↓)		2,0		2,0	
Infliacija (VKI)*		2,8 (–)		2,5		3,0
Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (litais)*	1428 (↑)	9,0 (↑)	1549	8,5	1673	8,0
Nedarbo lygis (proc.)*	9,6 (–)		8,4		7,5	
Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (proc.)*	5,50 (–)		6,00		6,00	
Bankų sistemos suteiktos paskolos klientams (mlrd. Lt)*	22,812 (–)	35,0 (–)	28,515	25,0	33,644	25,0
Indėliai ir akredityvai (mlrd. Lt)*	23,217 (↑)	30,0 (↑)	27,860	20,0	32,432	20,0

* Laikotarpio pabaigoje.

** Mėginama įvertinti tikėtiną faktinių rezultatų nukrypimą nuo prognozių. Jei šalia prognozės pateikiama į viršų nukreipta rodyklė, tai yra didelė tikimybė, jog faktinis rodiklis gali būti didesnis nei prognozuojama; jeigu rodyklė nukreipta žemyn, – faktinis rodiklis gali būti mažesnis. Ženklas (–) reiškia, kad nelaukiama reikšmingesnio faktinio rezultato nukrypimo nei į vieną, nei į kitą pusę.

2.3 lentelė

Baltijos ir kai kurių VRE šalių makroekonominiai rodikliai pirmąjį 2005 m. ketvirtį

	Realaus BVP padidėjimas, palyginti su 2004 m. I ketv. (proc.)	Infliacija (vidutinis SVKI padidėjimas, palyginti su 2004 m. I ketv., proc.)	Nedarbo lygis (proc.)	Einamosios sąskaitos balansas (BVP proc.)
Lietuva	5,7	3,1	10,2	-5,6
Latvija	7,4	6,7	9,9	-10,7
Estija	7,2	4,6	9,5	-9,7
Čekija	4,4	1,6	8,4	-4,1
Lenkija	2,1	3,6	18,9	0,7
Vengrija	2,9	3,6	7,1	-7,5

Šaltiniai: Centrinų bankų ir statistikos institucijų tinklalapių svetainės.

Vis dėlto pirmąjį 2005 m. pusmetį indėlių palūkanų normos pradėjo pamažu kilti. Pavyzdžiui, praėjusių metų gruodžio mėn. vidutinė įmonių ir namų ūkių terminuotųjų indėlių litais palūkanų norma buvo 1,44 proc., tuo tarpu šių metų birželį – 2,04 proc. Indėlių eurais palūkanų norma išaugo nuo 1,69 proc. iki 2,16 proc.

Manome, kad praėjusioje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ pateikta 2005 m. indėlių apimtys augimo prognozė yra pernelyg pesimistiška ir ją padidinome nuo 25 proc. iki 30 proc. Kol kas palikome galioti tuos pačius 2006 m. ir 2007 m. prognozuojamus augimo rodiklius – po 20 proc.

Lietuvos ekonomikos būklę, palyginti su kitomis Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis, atspindi 2.3 lentelė.

3. Bendrojo vidaus produkto struktūra

Pirmasis šių metų ketvirtis nebuvo sėkmingiausias Lietuvos ekonomikai, palyginti su ankstesniais metais. Nors BVP per metus ūgtelėjo 5,7 proc., o tai yra visiškai patenkinamas lygis vertinant net Vidurio ir Rytų Europos standartais, daugelio šakų prodėtinės vertės plėtra šį ketvirtį buvo lėtesnė nei vidutiniškai 2004 m. Nereikėtų daryti skubotų išvadų, kad ir ateityje šalies ūkio augimo tempai nuolat mažės (to nepatvirtina ir išankstinis antrojo ketvirčio BVP rezultatas), nes atskirų ketvirčių rodiklių pakilimus ir nuopusius iš dalies lemia sezoniniai svyravimai, darbo dienų skaičius ir pan. Atskirų šakų gyvybingumas artimiausioje ateityje be kita ko priklausys nuo jų priėjimo prie Europos Sąjungos struktūrinių fondų bei gebėjimo juos įsisavinti. Kaip ir praėjusiais metais, pirmąjį 2005 m. ketvirtį labiausiai pasižymėjo iš vidaus rinkos „mintantys“ ūkio sektoriai – viešbučiai ir restoranai, nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla, transportas, sandėliavimas ir ryšiai bei finansinis tarpininkavimas.

Vis dėlto per pastaruosius keletą metų paslaugų sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės galiojusiomis kainomis santykinė dalis visoje ūkio pridėtinėje vertėje ne tik

nepadidėjo, bet net truputį sumažėjo – nuo 65,4 proc. pirmąjį 2002 m. ketvirtį iki 62,9 proc. tą patį šių metų ketvirtį. Iš dalies tam turėjo įtakos kainų veiksnys – naftos ir degalų kainos pastaraisiais metais išaugo beveik trigubai. Kita vertus, **reali pramonės gamybos apimtis augo ne lėčiau nei vidutiniškai visas BVP, todėl kalbėti apie ryškia šalies deindustrializaciją (pvz., tuo jau skundžiasi Latvija) bent kol kas nėra pagrindo.**

Žemės ūkio, medžioklės ir žuvininkystės pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis 2004 metais sumažėjo 0,1 proc., o pirmąjį šių metų ketvirtį jau buvo 2,0 proc. didesnė nei prieš metus. Praėjusioje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ minėjome, kad pernai šis sektorius persitvarkė ir pasirengė priimti konkurencinius iššūkius. Atrodo, jau matomi pirmieji šios restruktūrizacijos „vaisiai“. 2005 m. sausio–birželio mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) paskersta 14 proc. ir pieno primelžta 6 proc. daugiau, o kiaušinių surinkta 5 proc. mažiau. Pirmąjį šių metų pusmetį javų supirkta 75 proc., gyvulių ir paukščių gyvuoju svoriu – 8 proc., pieno, perskaičiuoto į bazinį riebumą – 6 proc. daugiau nei prieš metus.

Žemės ūkio bendrovių ir pavienių ūkininkų finansinių veiklos rodiklių gerėjimą lėmė kylančios žemės ūkio produktų kainos – antrąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų ketvirčiu, jos padidėjo 12,6 proc., nes augalininkystės produktai pabrango 11,1 proc., o gyvuliai ir gyvulininkystės produktai – 14,7 proc. Pavyzdžiui, galvijų kainos ūgtelėjo 32,6 proc., o pienas – 19,8 proc. Antrąjį šių metų ketvirtį, palyginti su pirmuoju, kainų tendencijos buvo prieštaringesnės. Nors žemės ūkio produktų kainos padidėjo 5,2 proc., šį padidėjimą lėmė augalininkystės produktų pabrangimas 13,6 proc., tuo tarpu gyvuliai ir gyvulininkystės produktai atpigo 4,0 proc.

Išgaunamosios pramonės pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis per apžvelgiamąjį laikotarpį smuktelėjo 12,7 proc. Tai dar blogesnis rezultatas nei 2004

3.1 lentelė

Ekonominės veiklos rūšių sukurta pridėtinė vertė (galiojusiomis kainomis, mln. Lt)

	2002 m. I ketv.	2003 m. I ketv.	2004 m. I ketv.	2005 m. I ketv.	Santykinė dalis 2005 m. I ketv. (proc.)	Metinis pokytis palyginamosio- mis kainomis 2005 m. I ketv. (proc.)
Bendroji pridėtinė vertė*	10 141,2	11 130,7	11 965,4	13 381,5	100,0	5,7
Žemės ūkis, medžioklė ir žuvininkystė	506,7	500,9	524,4	577,9	4,3	2,0
Išgaunamoji pramonė	57,4	68,8	55,1	63,2	0,5	-12,7
Apdirbamoji pramonė	1971,0	2314,1	2554,4	2915,0	21,8	6,9
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	568,9	757,0	779,3	751,6	5,6	-5,8
Statyba	406,1	489,1	572,6	651,9	4,9	4,7
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	1886,6	1997,0	2231,1	2459,4	18,4	6,8
Viešbučiai ir restoranai	154,7	158,8	164,5	187,9	1,4	10,1
Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	1310,5	1437,4	1653,7	1894,3	14,2	9,0
Finansinis tarpininkavimas	289,0	286,4	277,8	369,4	2,8	8,8
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	1103,3	1204,2	1195,3	1372,1	10,3	9,1
Valstybės valdymas ir gynimas, privalomasis soc. draudimas	524,8	563,2	580,1	634,8	4,7	6,1
Švietimas	654,5	632,7	648,8	683,1	5,1	1,5
Sveikata ir socialinis aprūpinimas	355,3	352,1	359,5	409,0	3,1	4,1
Kita veikla	352,4	369,0	368,7	412,0	3,1	5,7

* BVP gaunamas susumavus bendrąją pridėtinę vertę bei gaminių mokesčius ir atėmus proporcingai apskaičiuotas finansinio tarpininkavimo paslaugas bei subsidijas.

metais, kai pridėtinė vertė sumažėjo 8,3 proc. Tokia situacija neturėtų stebinti, kadangi naftos gavybos apimtis dėl senųjų telkinių išsekimo toliau smunka ir šiame sektoriuje dirbančios įmonės jaučiasi „nei pakartos, nei paleistos“. 2005 m. sausio–birželio mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, nevalytos naftos gavyba sumenko nuo 162,8 tūkst. t iki 117,8 tūkst. t, arba 27,7 proc. Kitų išgaunamosios pramonės padalinių – durpių gavybos, akmens, smėlio ir molio karjerų eksploatavimo – veikla nepajėgė atsverti naftos gavybos pajėgumų mažėjimo.

Geologijos tarnyba po dešimtmečio pertraukos ketina paskelbti naują tarptautinį naftos išteklių naudojimo naujuose sausumos telkiniuose konkursą. Anot šios institucijos, šiuo metu vyksta parengiamasis darbas ir dar neaišku, ar konkursas bus paskelbtas šiemet. Ūkio ministerija parengė Naftos ir dujų išteklių mokesčio įstatymo pakeitimo projektą, kuriame numatyta taikyti bendrą 20 proc. bazinį naftos ir dujų išteklių mokesčio tarifą. Tačiau šiame sektoriuje dirbančių verslininkų nuomone, noras gauti papildomų pajamų į biudžetą ir nukreipti daugiau investicijų į naftos paiešką gali sužlugti, kadangi kaip tik dabar galiojančios nuostatos labiau skatina ieškoti ir įsisavinti naujus telkinius dėl to, kad naujo mažo telkinio mokestis gali būti mažas, o didelio – maksimalus.

Apdirbamosios pramonės pridėtinė vertė pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, išaugo 6,9 proc., t. y. daugiau negu išaugo BVP. Kita vertus, 2004 metais apdirbamosios pramonės gamybos augimo tempai buvo kur kas spartesni – 11,4 proc. Šių metų sausio–birželio mėn., palyginti su analogišku laikotarpiu pernai, įspūdingiausiai išaugo tabako gaminių gamyba – 65,5 proc., guminių ir plastikinių gaminių – 33,6 proc., pagrindinių metalų – 29,8 proc., odos ir odos dirbinių – 27,8 proc., plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių – 14,2 proc., baldų – 8,0 proc., maisto produktų ir gėrimų – 6,3 proc. Nors dėl *Jukos* bendrovės sužlugdymo tikėtasi *Mažeikių naftos* tiekimo ir gamybos problemų, pirmojo 2005 m. pusmečio veiklos rezultatai to nepatvirtina – rafinuotų naftos produktų gamyba išaugo 16,6 proc. Žinoma, buvo ir „apsnūdusių“ apdirbamosios pramonės sričių: radijo, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba smuktelėjo 14,8 proc.; drabužių siuvimo, kailių išdirbimo ir dažymo – 14,2 proc.; mašinų ir įrangos – 4,8 proc.; leidybos ir spausdinimo – 4,7 proc.; tekstilės gaminių – 3,8 proc.

Lietuvoje daug kalbama apie stiprėjančią kiniškų gaminių konkurenciją, tačiau su ja mūsų gamintojai susiduria ne tiek tiesiogiai (Lietuvos eksportas į Kiniją sudaro apie 1 proc. viso ekspor-

to, tuo tarpu importas iš šios šalies – šiek tiek daugiau kaip 2 proc.), kiek netiesiogiai, t. y. trečiųjų šalių rinkose. Neseniai įvykdyta Kinijos juanio revalvacija nepakeitė konkurencijos sąlygų iš esmės, kadangi ji buvo nežymi. Vidutiniu laikotarpiu Kinijos pinigų politikos pokyčiai gali būti naudingi Lietuvos ekonomikai, jei padėtų pasiekti labiau subalansuotos pasaulio ūkio plėtros ir paspartintų pagrindinių mūsų šalies prekybos partnerių (euro zonos, Rusijos, JAV ir t. t.) ekonomikos augimą.

Apskritai nereikėtų *a priori* sudėti ginklų, įsivaizduojant, jog su Kinijos gamintojais konkuruoti neįmanoma. Net tokia išorės konkurencijos požiūriu pažeidžiama šalies ūkio sritis kaip tekstilė turi savų privalumų. Skirtingai nei Kinija, mūsų šalis gali pateikti gaminius Europos rinkai labai operatyviai. Todėl įmanoma gauti užsakyimų gaminti mažesnės apimties, vidutinės arba aukštos kokybės tekstilės gaminių partijas. Tiesa, tam reikia nemažų investicijų, kurių negalima atidėti ateičiai.

Transportas, sandėliavimas ir ryšiai šių metų pradžioje plėtojosi panašiais tempais kaip ir praėjusiais metais. Antai pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, šio sektoriaus pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis ūgtelėjo 9,0 proc., tuo tarpu pernai – 7,8 proc. Natūriniai veiklos rodikliai patvirtina nemenką šio sektoriaus potencialą. Pirmąjį šių metų pusmetį, palyginti su analogišku 2004 m. laikotarpiu, vežimas geležinkelių transportu padidėjo 2,9 proc. Krovinių pakrovimas ir iškrovimas geležinkelio stotyse išaugo 4,9 proc. Sausio–birželio mėn. buvo pakrauta ir iškrauta 357,0 tūkst. prekinių vagonų, t. y. 6,3 proc. daugiau nei prieš metus. Lietuvos aviakompanijų orlaiviais pirmąjį 2005 m. pusmetį skraidinta 312,4 tūkst. keleivių, t. y. 31,0 proc. daugiau nei tuo pačiu laikotarpiu pernai. Krovinių ir pašto apyvarta išaugo net trigubai.

Kita vertus, apžvelgiamąjį pusmetį Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste ir Būtingės terminale pakrauta ir iškrauta 13,2 mln. t krovinių – 12,6 proc. mažiau nei prieš metus. 43,5 proc. pakrautų ir iškrautų krovinių sudarė žalia nafta ir naftos produktai, kurių, palyginti su 2004 m. sausio–birželio mėn., perkrauta 30,1 proc. mažiau. Kelių transporto priemonių perkrauta 73,8 tūkst., t. y. maždaug tiek pat kiek ir prieš metus, kontenerių (TEU) – 104,2 tūkst., arba 34,7 proc. daugiau nei pirmąjį 2004 m. pusmetį.

Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, bendra pokalbių telefonu trukmė (kai skambina abonentai) pailgėjo 16,1 proc., tarp jų vidaus – 15,5 proc., tarptautinių – 43,3 proc. Pirmojo šių metų ketvirčio pabaigoje viešojo fiksuoto telefono ryšio linijų skaičius (be taksofonų) buvo 1,3 proc. mažesnis nei prieš metus, tuo tarpu aktyvių mobiliojo telefono ryšio abonentų skaičius per tą patį laikotarpį ūgtelėjo 31,2 proc.

Elektros, dujų ir vandens tiekimo sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis pirmąjį šių metų ket-

virtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, sumažėjo 5,8 proc., nors praėjusiais metais energetikos sektorius išaugo 5,0 proc. Nėra ko stebėtis, nes 2005 m. pradžioje uždarytas pirmasis *Ignalinos atominės elektros* blokas ir sumažėjo elektros energijos gamyba. Pavyzdžiui, elektros energijos vidaus išteklių rodiklis (elektros energijos gamyba ir importas, atėmus eksportą) 2005 m. sausio–gegužės mėn., palyginti su analogišku praėjusių metų laikotarpiu, sumažėjo 9 proc. Kita vertus, gamtinių dujų ištekliai padidėjo 3 proc. Iš visų transportui naudojamų kuro išteklių (degalų) šių metų sausio–gegužės mėn., palyginti su atitinkamu laikotarpiu pernai, padidėjo dyzelino išteklių – 14 proc. ir suskystintų dujų – 1 proc., tuo tarpu automobilių benzino išteklių sumažėjo 3 proc.

Brangstant degalams tarptautinėje rinkoje, benzino, dyzelino ir suskystintų dujų vartojimo įpročiai Lietuvoje pradėjo keistis jau pernai. *Statistikos departamento* duomenimis, dyzelino suvartojimas 2004 m. buvo 763 tūkst. t, t. y. 14,1 proc. didesnis nei 2003 m., suskystintų dujų – 258 tūkst. t (padidėjimas 11,2 proc.), tuo tarpu benzino suvartota 345 tūkst. t, arba 5,0 proc. mažiau. Tikėtina, kad ši tendencija išsilaisins ir 2005 metais.

Vidaus prekyba po ilgo ir pastovaus augimo laikotarpio pirmąjį šių metų ketvirtį truputį sulėtėjo. Šiame sektoriuje apžvelgiamąjį ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, sukurta 6,8 proc. daugiau pridėtinės vertės palyginamosiomis kainomis, tuo tarpu pernai plėtra sudarė 10,4 proc. Mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų, jų techninės priežiūros ir remonto, automobilių degalų mažmeninės prekybos įmonių apyvarta (be PVM) palyginamosiomis kainomis 2005 m. sausio–gegužės mėn. buvo 8300,2 mln. Lt ir, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, padidėjo 8,4 proc. Įmonių, prekiaujančių maisto prekėmis, apyvarta per tą patį laikotarpį ūgtelėjo 3,6 proc., o ne maisto prekėmis (neįskaitant automobilių) prekiaujančių įmonių – 13,1 proc. Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimo, techninės priežiūros ir remonto, automobilių degalų mažmeninės prekybos įmonių apyvarta padidėjo 9,7 proc.

Nors anksti iš tokio trumpo laikotarpio tendencijų daryti toli siekiančias išvadas, peršasi mintis, kad namų ūkiai perka vis daugiau ne pirmojo būtinumo prekių, tuo tarpu maisto produktų paklausa stabilizuojasi. Tai yra kylančio gyvenimo lygio požymis, juoba kad ir realaus darbo užmokesčio augimo tempai vis spartėja. Žmonėms reikia vis daugiau ilgalaikio vartojimo prekių, baldų, buitinės technikos, statybinių medžiagų, o tai atspindi gerėjančias būsto ir buitines sąlygas. Pavyzdžiui, baldų, apšvietimo įrangos, buitinių elektrinių prietaisų, radijo ir televizijos prekių, metalo dirbinių, dažų ir stiklo mažmeninės prekybos apyvarta 2005 m. sausio–gegužės mėn. buvo net 20,6 proc. didesnė nei prieš metus. Dar smarkiau išaugo tekstilės, drabužių ir avalynės mažmeninės prekybos apyvarta – 35,1 proc.

Pažymėtina, kad **automobilių degalų paklausa nelabai koreliavo su kylančiomis kainomis – šių metų sausio–gegužės mėn., palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, degalų mažmeninės prekybos apyvarta palyginamosiomis kainomis padidėjo 7,8 proc.**

Statybų sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis pirmąjį 2005 m. ketvirtį buvo 4,7 proc. didesnė nei prieš metus. Apžvelgiamąjį ketvirtį didžiausią atliktų statybos darbų dalį sudarė nauja statyba – 47,9 proc., remontas – 25,2 proc., rekonstravimas – 24,1 proc. ir kiti darbai – 2,8 proc.

Nors komercinės paskirties pastatų statyba rimsta ir persikelia iš didmiesčių į mažesnius miestus, o biuro patalpų pasiūla net viršija paklausą (išskyrus ekonominės klasės patalpas), gyvenamųjų namų ir butų statybos tempai išlieka aukšti. Anot nekilnojamojo turto statybos verslo atstovų, sovietinio laikotarpio pabaigoje buvo pastatoma apie 24 000 būsto vienetų per metus, tuo tarpu 2001 m. tepastatyta 3785, 2004 m. – 6804. Vis dėlto statybų bendrovės puoselėja ambicingus planus 2006 m. atiduoti eksploatacijai maždaug 1 mln. kv. m. būsto ploto. Jei būsto pasiūla didėtų tokiais tempais, pakaktų 1–2 metų, kad naujų būstų paklausa būtų patenkinta ir rinkoje įsivyrautų štilis.

Būsto ir kitos paskirties patalpų paklausa yra sąlyginis dydis, kuris priklauso nuo kainų pokyčių. 2005 m. birželio mėn., palyginti su tuo pačiu 2004 m. mėnesiu, statybos kainos vidutiniškai išaugo 7,1 proc., iš jų gyvenamųjų pastatų – 7,7 proc., negyvenamųjų pastatų – 7,4 proc. ir inžinerinių statinių – 6,4 proc. Praėjusiais metais statybos taip pat pabrango 8,1 proc.

Jei statybų kainos nuolat didėtų, ilgainiui pirkėjai nebepajėgtų įpirkti sparčiai brangstančių objektų. Viena išeitis iš tokios situacijos – statybų bendrovės prisiimtų dalį sąnaudų padidėjimo ant savo pečių ir sumažintų pelno normą (tai visiškai įmanoma, nes jų pelningumas kol kas yra vienas iš didžiausių visame ūkyje), kita išeitis – tektų mažinti statybų mastą ir pasiūlą. Kaip rodo užsienio valstybių patirtis, įnirtingai tarpusavyje konkuruojančių statybų kompanijų veikla nėra labai koordinuota, todėl, pasikeitus aplinkybėms, veikiama iš inercijos ir pastatoma „per daug“, kol rinkoje prasideda nuosmukis ir pardavėjai patiria nuostolį.

Viešbučiai ir restoranai tiek praėjusiais metais, tiek šių metų pradžioje džiaugėsi pagerėjusiomis verslo sąlygomis. Šio sektoriaus sukurtoji pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis pirmąjį 2005 m. ketvirtį buvo net 10,1 proc. didesnė nei prieš metus – šiuo požiūriu viešbučiams ir restoranams negalėjo prilygti jokia kita veikla.

Sunku išmatuoti, kokios įtakos tokiam puikiam rezultatui turėjo Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą, o kokios – palanki makroekonominė situacija, tačiau neabejotina, kad abiejų veiksnių įnašas buvo neminkas. *Statistikos departamento* duomenimis, pirmąjį

2005 m. ketvirtį šalies apgyvendinimo įmonės sulaukė 18,2 proc. daugiau svečių nei tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu. Per tris šių metų mėnesius apgyvendinimo įmonėse (viešbučiuose, svečių namuose, moteliuose, poilsio įstaigose, sveikatingumo įmonėse ir kt.) nakvojo 179,7 tūkst. svečių, iš jų 43 proc. užsieniečių.

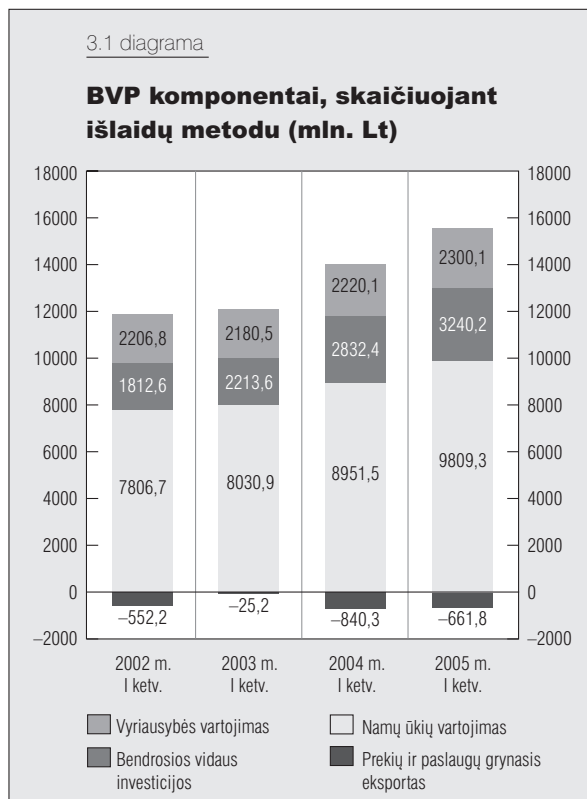
Viešbučiai ir svečių namai šių metų sausio–kovo mėn., palyginti su atitinkamu 2004 m. laikotarpiu, apgyvendino 22 proc. daugiau svečių, užsieniečių – 17 proc. daugiau. Padaugėjo svečių iš kaimyninių šalių – Latvijos ir Estijos (24,4 proc.), Baltarusijos (18,6 proc.), Ukrainos (21,8 proc.), Rusijos (8,2 proc.), tačiau labiausiai išaugo svečių iš Ispanijos (73,9 proc.), Norvegijos (61,2 proc.), Vokietijos (30,2 proc.), Suomijos (29,2 proc.) ir Jungtinės Karalystės (28,7 proc.) skaičius. Svečių iš 25 Europos Sąjungos šalių pirmąjį 2005 m. ketvirtį apgyvendinta 18,8 proc. daugiau nei prieš metus – tai jau tiesioginė Lietuvos narystės ES pasekmė. Apžvelgiamąjį ketvirtį viešbučių ir svečių namų numerių užimtumas sudarė 29 proc. (2004 m. I ketv. – 25 proc.), Vilniaus mieste – 34,7 proc. (2004 m. I ketv. – 28,3 proc.).

Finansinio tarpininkavimo veiklos apimties rodikliai kasmet gerėja (bankininkystės apžvalgą žr. sk. „Kredito įstaigų veikla“). Antai pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su analogišku 2004 m. laikotarpiu, sektoriaus sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis padidėjo 8,8 proc., praėjusiais metais – 5,1 proc., o 2003 m. šis rodiklis visai neišaugo.

Bendra pirmąjį šių metų ketvirtį pasirašytų draudimo įmokų suma sudarė 221,6 mln. Lt ir buvo 5,5 proc. didesnė nei prieš metus: gyvybės draudimo įmokų suma ūgtelėjo iki 60 mln. Lt, t. y. 17,9 proc., tuo tarpu ne gyvybės draudimo – iki 161,6 mln. Lt (1,6 proc.). Per metus smarkiai išaugo draudimo išmokų suma – nuo 69,1 mln. Lt iki 90,7 mln. Lt, arba 31,3 proc. Šį padidėjimą iš esmės lėmė ne gyvybės draudimo išmokos, kurių suma padidėjo nuo 61,3 mln. Lt iki 83,2 mln. Lt, arba 35,7 proc.

Didėjant draudimo išmokoms jau atsirado pirmųjų „aukų“ – prie bankroto slenksčio atsідūrė bendrovė *Ingo Baltic*. Draudikams smarkiai konkuruojant tarpusavyje ir neracionaliai sumažinus draudimo įmokų dydį, finansinių problemų kilo ne vienoje bendrovėje, tačiau kol kas tik *Ingo Baltic* pateko į tokią nepavydėtiną padėtį. Blogiausia yra tai, kad prasidėjo grandininė reakcija – *Ingo Baltic* bankrotas smarkiai pakenks kitam draudikui *Baltijos garantas*. Investicijos į *Ingo Baltic* po šio bankroto praras vertę ir tai sumažins *Baltijos garanto* turimą mokumo atsargą. Pastaroji bendrovė šiuo metu valdo 38,1 proc. *Ingo Baltic* akcijų. Kad ir kaip būtų, draudimo paslaugų vartotojų pasitikėjimas draudimo sistema susvyravo, todėl draudimo priežiūros institucija turėtų imtis aktyvesnio vaidmens ir griežčiau reguliuoti draudikų veiklą.

Nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos sukurta pridėtinė vertė pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, išaugo 9,1 proc.

– tai antroji vieta tarp visų ūkio sektorių pagal plėtros tempus. To nebuvo 2003 m. ir 2004 m., kai pridėtinė vertė padidėjo atitinkamai 2,6 proc. ir 2,3 proc. Nors sektorius nevienalytis, nekilnojamojo turto verslo būklė turi esminės įtakos jo rodikliams. Prognozuoti nekilnojamojo turto verslo pokyčius vis sudėtingiau, nes būtina analizuoti atskirų padalinių – senos ir naujos statybos būsto, komercinės paskirties ir biuro patalpų rinkos raidą ir pan. Situacija jau nebėra tokia patraukli, kad būtų galima užsimerkus „piešti“ šviesią ateitį visoms šio verslo sritims. Ypač daug lems kreditavimo sąlygų pokyčiai – jei palūkanų normos, kaip prognozuojama, pakils antrąjį 2006 m. pusmetį ar 2007 metais, nekilnojamojo turto veikla patirs potencialaus pirkėjų būrio sumažėjimą ir rimtus išmėginimus.

Valstybės finansuojami sektoriai, išskyrus ypač proteguojamą valstybės valdymą ir gynimą, tradiciškai plėtojosi lėčiau nei visas ūkis. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su atitinkamu praėjusių metų ketvirčiu, švietimo sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis padidėjo 1,5 proc., sveikatos ir socialinio aprūpinimo – 4,1 proc., valstybės valdymo ir gynimo bei privalomojo socialinio draudimo – 6,1 proc. (praėjusiais metais atitinkamai – 4,8 proc., 1,8 proc. ir 4,4 proc.). Šių metų viduryje valstybė tik „per plauką“ išvengė medikų streiko, iš dalies patenkindama jų reikalavimus pagerinti materialines sąlygas, tačiau manome, kad socialinė įtampa viešuosiuose sektoriuose išliks ir ateityje. Iki šiol neišspręstas teisinis ginčas dėl darbo užmokesčio skolos policininkams, dėl menkų atlyginimų tarnybą palieka kvalifikuoti ir patyrę ministerijų bei kitų valdžios institucijų tarnautojai.

Atrodo, kad kokybė vėl aukojama kiekybės vardan – antai valstybės valdymo ir gynimo bei privalomojo socialinio draudimo sektoriuje užimtųjų skaičius didėja jau trečius metus iš eilės ir pirmąjį šių metų ketvirtį sudarė beveik 80 tūkst. (žr. sk. „Užimtumas ir nedarbas“).

Kaip matyti iš 2005 m. pirmojo ketvirčio BVP galiojusiomis kainomis išlaidų metodu struktūros, šį kartą savo indėlį į BVP įnešė tiek vidaus rinka, tiek grynas eksportas (žr. 3.1 diagrama). **Vis dėlto eksportui buvo sunku „varžytis“ su namų ūkių vartojimu ir investicijomis, t. y. su BVP elementais, kurie sparčiai auga jau kelerius metus.** Pavyzdžiui, pirmąjį šių ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, namų ūkių vartojimas padidėjo 857,8 mln. Lt, arba 9,6 proc., bendrosios vidaus investicijos – 407,8 mln. Lt, arba 14,4 proc., grynas eksportas – 178,5 mln. Lt, arba 21,2 proc. Vyriausybės vartojimas per tą patį laikotarpį išaugo kukliai – 80 mln. Lt, arba 3,6 proc.

4. Valstybės skola ir biudžetas

**Šiuo metu nėra jokių esminių valstybės skolos valdymo problemų, nes pavyksta išlaikyti nuosai-
kų valstybės fiskalinį deficitą, tuo tarpu skolini-
mosi vidaus ir tarptautinėje rinkoje sąlygos išlie-
ka labai patrauklios. Kadangi absoliuti valstybės
skolos suma pastaruoju metu beveik neauga, o
ekonomikos plėtra tebėra gana sparti, centrinės
valdžios skolos dalis BVP nuolat mažėja.**

Šių metų birželio pabaigoje centrinės valdžios skola sudarė 17,7 proc. BVP ir buvo 1 proc. punktu mažesnė nei 2004 m. pabaigoje, jau nekalbant apie ankstesnius metus (žr. 4.1 lentelę). Vien tik birželio mėnesį skola sumažėjo 46 mln. Lt ir mėnesio pabaigoje buvo 12,02 mlrd. Lt. Palyginti su praėjusių metų pabaiga, šiek tiek padidėjo užsienio skolos santykinė dalis bendroje valstybės skoloje, tačiau nenorėtume teigti, kad tai yra ilgalaikės tendencijos pradžia. Tam tiesiog nėra esminių priedaidų.

Finansų ministerija, patirdama laikiną pinigų srautų perteklių ir norėdama optimizuoti valstybės skolos valdymą, pradėjo nuo 2005 m. birželio mėn. taikyti naują skolos valdymo priemonę – priešlaikinio išpirkimo aukcionus, kuriuose Vyriausybės vertybinių popierių (VVP) turėtojams bus siūloma išpirkti jų turimus vertybinius popierius anksčiau termino, nustatyto vertybinių popierių emisijos sąlygose. Dažniausiai tai bus senokai išleisti vertybiniai popieriai, kurių atkarpos dydis nebeatitinka šiandieninės rinkos situacijos ir yra per didelis.

Siekdama paskatinti vertybinių popierių rinkos plėtrą, ministerija siekia išpirkti mažiau likvidžius VVP ir tuo pat metu sudaro galimybes įsigyti tų VVP, kurių apyvarta antrinėje rinkoje yra aktyvesnė. Išpirkti vertybiniai popieriai yra anuliuojami ir daugiau apyvartoje nebecirkuliuoja.

4.1 lentelė

Valstybės skolos rodikliai 2000–2005 m.* (proc.)

Rodikliai	2000 12	2001 12	2002 12	2003 12	2004 12	2005 03	2005 06
Valstybės skolos dalis BVP**	27,97	26,94	25,49	20,25	18,70	17,83	17,66
Valstybės užsienio skolos dalis BVP	21,76	20,58	17,77	12,95	12,07	12,33	12,11
Valstybės vidaus skolos dalis BVP	6,21	6,35	7,72	7,30	6,63	5,50	5,55
Valstybės užsienio skolos dalis visoje skoloje	77,79	76,39	69,73	63,95	64,55	69,15	68,60
Valstybės vidaus skolos dalis visoje skoloje	22,21	23,61	30,27	36,05	35,45	30,85	31,40
Trumpalaikės skolos dalis visoje skoloje	9,04	6,23	5,41	6,83	5,60	1,83	2,18

* Nuo 2003 m. pabaigos skelbiami centrinės valdžios skolos rodikliai, todėl nauji duomenys tapo nebepalyginami su ankstesniųjų laikotarpių duomenimis.

** 2000 m. BVP – 45,526 mlrd. Lt, 2001 m. BVP – 48,379 mlrd. Lt, 2002 m. BVP – 51,643 mlrd. Lt, 2003 m. BVP – 56,179 mlrd. Lt, 2004 m. BVP – 61,898 mlrd. Lt, prognozuojamas 2005 m. BVP – 68,088 mlrd. Lt.

4.2 lentelė

Metinio nacionalinio biudžeto pajamų plano vykdymas pirmaisiais 2001–2005 m. pusmečiais (proc.)

	2001 m. I pusr.	2002 m. I pusr.	2003 m. I pusr.	2004 m. I pusr.	2005 m. I pusr.
Visos pajamos	48,2	49,1	46,1	47,3	51,8
Mokestinės pajamos					
Juridinių asmenų pelno mokesčiai	45,6	56,5	31,9	43,7	30,7
Gyventojų pajamų mokesčiai	47,5	49,9	52,8	57,3	51,7
Pridėtinės vertės mokesčiai	44,4	47,9	44,7	39,9	51,8
Akcizai	44,8	45,0	44,5	44,9	49,6

Nacionalinio biudžeto pajamų plano vykdymo rodiklius pastarųjų metų pirmaisiais pusmečiais pagal atskirus mokesčius atspindi 4.2 lentelė.

Pirmąjį 2005 m. pusmetį nacionalinio biudžeto metų pajamų planas buvo įvykdytas 51,8 proc., ir tai yra aukščiausias lygis per pastaruosius kelerius metus. Skirtingai nei ankstesniais metais, šiais metais palyginti neblogai buvo vykdomas netiesioginių mokesčių – pridėtinės vertės ir akcizų – planas. Pavyzdžiui, PVM sausio–birželio mėn. surinkta 51,8 proc. metų įplaukų, o akcizų – 49,6 proc.

Gali nustebinti ne itin didelis pelno mokesčio metų plano vykdymo rodiklis – truputį daugiau kaip 30 proc., tačiau šio mokesčio įplaukos į biudžetą tradiciškai pradeda plūsti metų pabaigoje. Be to, pirmąjį 2005 m. pusmetį šio mokesčio įplaukos sudarė 407,2 mln. Lt ir buvo 32,7 proc. didesnės nei pernai tuo pačiu laikotarpiu. **Viena iš pelno mokesčio surinkimui kylančių grėsmių – prognozuojama įmonių pelningumo stabilizacija ir net tam tikras sumažėjimas trečiąjį ir ketvirtąjį šių metų ketvirtį.**

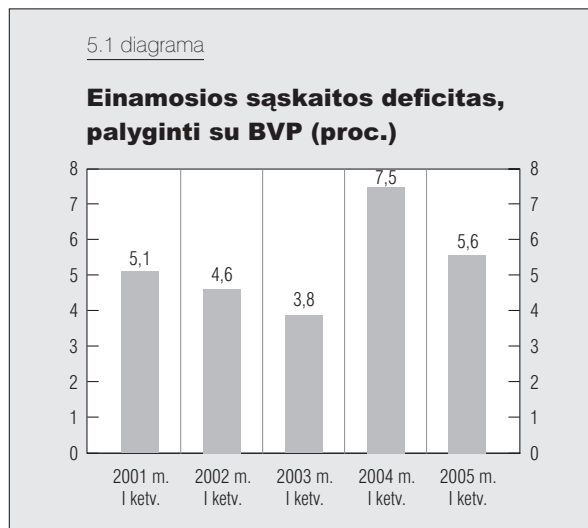
Gyventojų pajamų mokesčio apžvelgiamąjį pusmetį surinkta 14,0 proc. daugiau nei prieš metus. Vertinant pirmojo pusmečio faktinį rezultatą, būtina atsižvelgti ir į tai, kad minimalusis darbo užmokestis 2005 m. liepos 1 d. padidintas nuo 500 iki 550 Lt, o tai turės teigiamą poveikį antrojo pusmečio gyventojų pajamų mokesčio įplaukoms. Be to, vidutinis darbo užmokestis šiais me-

tais auga sparčiau nei prognozavo Finansų ministerija ir kitos viešosios bei privačios institucijos.

5. Mokėjimų balansas

Šių metų pradžioje Lietuvos mokėjimų balanso „svarstyklės“ išvengė ekonomikos stabilumui pavojingų nukrypimų. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su analogišku 2004 m. laikotarpiu, einamosios sąskaitos deficitas (ESD) sumažėjo 15,6 proc. iki 829 mln. Lt. ESD ir BVP santykis buvo geriausias per pastaruosius pusantų metų ir sudarė 5,6 proc. (žr. 5.1 diagramą). Gana optimistiškai nuteikia ir nebe pirmus metus pasikartojantis dėsningumas – ESD Lietuvoje yra beveik dvigubai mažesnis nei kitose, daugeliu bruožų panašiose Baltijos ekonomikose. Šių metų sausio–kovo mėn. Latvijos ESD pasiekė 10,7 proc. BVP, o Estijos – 9,7 proc.

Daugelis Lietuvos einamosios sąskaitos priimtino rodiklių pirmąjį 2005 m. ketvirtį bylojo mokėjimų balanso pusiausvyros naudai. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI) srautas Lietuvoje dengė 68,3 proc. ESD, o TUI bei neatlygintinių pervedimų vyriausybei sumos ir ESD santykis sudarė 102,1 proc. Vadinasi, ESD buvo visiškai finansuojamas iš dviejų pastarųjų skolos neužtrauktųjų šaltinių. Bendroji skola užsieniui šių metų kovo mėn. pabaigoje buvo 11,5 proc. didesnė nei prieš metus (komercinių bankų įsipareigojimams padidėjus 32,6 proc., kitų privataus sektoriaus įmonių – 19,4 proc.), tačiau išliko palyginti nedidelė – 40,8 proc. prognozuojama

mo BVP. Priminsime, kad Latvijoje ir Estijoje šis rodiklis buvo daugiau negu du kartus blogesnis – atitinkamai 86 proc. ir 88 proc. Be to, aukštas Lietuvos nominalaus BVP pokyčio ir ESD (proc. BVP) santykis, pakilęs iki 2,05, bylojo apie egzistuojančius einamosios sąskaitos tvirtumo rezervus. Oficialiųjų tarptautinių atsargų ir importo santykis mėnesiais išliko ties neprikaištinga riba ir siekė 3,02.

Sprendžiant pagal aprašytus einamosios sąskaitos priimtino rodiklius, pirmojo šių metų ketvirtčio einamosios sąskaitos deficitas laikytinas priimtiniu ir nepavojingu ekonomikos stabilumui. Itin sparti ir gerokai lenkianti prekių importo rezultatus pirmojo pusmečio prekių eksporto plėtra (žr. sk. „Užsienio prekyba“) leidžia manyti, kad ir sausio–birželio mėn. mokėjimų balanso rezultatai veikiausiai bus patenkinami.

Pagrindinė einamosios sąskaitos pagerėjimo pirmąjį 2005 m. ketvirtį priežastis – 21,2 proc., t. y. iki 662 mln. Lt susitraukęs užsienio prekybos deficitas. Teigiamos įtakos turėjo ir 10,9 proc., t. y. iki 336 mln. Lt padidėjęs einamųjų pervedimų perteklius. Mokėjimų balanso padėtį blogino paslaugų ir pajamų sąskaitos: pirmosios perteklius smuko 11,0 proc. – iki 457 mln. Lt, antrosios deficitas padidėjo 13,1 proc., t. y. iki minus 503 mln. Lt.

Pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su analogišku praėjusių metų laikotarpiu, prekių ir paslaugų eksportas padidėjo 19,9 proc., o importas – 15,5 proc. Pažymėtina, kad užsienio prekybos deficito sumenkimas buvo nulemtas būtent prekių mainų, kadangi paslaugų balansas pablogėjo, importui išaugus dvigubai daugiau (23,4 proc.) negu eksportui (11,4 proc.). Galima pastebėti, jog paslaugų balansas pasitaisė tik keliose paslaugų grupėse, kuriose importo pokyčius atsivėrė geresni eksporto rodikliai – tai kelionių, finansų, kompiuterinės ir informatikos paslaugos.

Tarp apimtimi svariausių paslaugų smarkiai padidėjo transporto paslaugų importas – 21,5 proc., tuo tarpu jų eksportas ūgtelėjo tik 6,5 proc. Kiek ženkliau ūgte-

lėjo krovinių vežimo oro, jūrų ir geležinkelių transportu paslaugų eksportas (atitinkamai 26,8 proc., 26,3 proc. ir 12,8 proc.). Kelionių paslaugų pardavimo nerezidentams padidėjimą 21,9 proc. iš esmės lėmė dalykinių kelionių paslaugų eksporto šuolis 74,9 proc. Kompiuterinių ir informatikos paslaugų eksportuota 9,4 proc., o kitų verslo paslaugų – 28,8 proc. daugiau; kitų paslaugų rūšių pardavimas nerezidentams tik vegetavo ar netgi mažėjo.

Tarp importuotų paslaugų labiausiai pagyvėjo oro ir kelių transporto paslaugų pirkimas iš nerezidentų (atitinkamai 49,3 proc. ir 39,0 proc.), pirmasis paskatin-tas 10,5 karto gausesnio keleivių pervežimo, antrasis – 45,4 proc. aktyvesnio krovinių gabenimo. Gerokai padidėjo ir kelionių (18,7 proc.) bei ryšių (17,8 proc.) paslaugų pirkimas iš nerezidentų. Kita vertus, smuko statybos (34,2 proc.), kompiuterinių ir informatikos (33,5 proc.), finansų (26,4 proc.), geležinkelių transporto paslaugų (14,4 proc.) importas.

Prie pajamų balanso pagerėjimo prisidėjo ir investicijų, ir darbo pajamų subsąskaitos. Lietuvių pajamos iš tiesioginių investicijų užsienyje pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su analogišku 2004 m. laikotarpiu, ūgtelėjo 7,4 proc., o iš investicijų portfelio – 20,4 proc. Žinoma, pastarosios investicijų rūšies pajamas gerokai kilstelėjo aktyvesnė investicinių bei pensijų fondų veikla. Tuo tarpu nerezidentų pajamų srautai iš TUI Lietuvoje padidėjo tik 2,4 proc., o iš investicijų portfelio netgi sumažėjo 17,2 proc. Užsieniečių pajamos iš darbo Lietuvoje šoktelėjo beveik 5 kartus, o Lietuvos piliečių užsienyje uždirbtų ir oficialiai deklaruotų pajamų pokyčius sunku įvertinti dėl to, kad sudarant mokėjimų balansą pirmąjį ketvirtį didesnė darbo pajamų dalis priskirta privačių asmenų perlaidoms, apskaitomoms einamųjų pervedimų balanse. Tačiau net ir bendra darbo pajamų bei privačių asmenų piniginių perlaidų suma per metus padidėjo tik 13,5 proc.

Kaip ne kartą minėjome ankstesnėse apžvalgose, absoliuti darbo pajamų suma taip pat atrodo gerokai per maža nei iš tiesų galėtų uždirbti, kaip manoma, apie 350 tūkst. užsienyje plūšančių lietuvių. Kita vertus, tikėtina, kad daugelį piliečių nuo oficialaus svetur uždirbtų pajamų deklaravimo sulaiko potencialūs papildomi mokesčiai. Šiuo metu galioja 38 Lietuvos sutartys dėl dvigubo apmokestinimo išvengimo, tarp jų su populiariausiomis šalimis – „darbdavėmis“: Didžiąja Britanija, Airija, JAV, Ispanija, Danija, Švedija ir kt. Nepaisant to, grįžę tėvynėn lietuviai gali sulaukti papildomų mokesčių pretenzijų, netgi jei užsienio šalies gyventojų pajamų mokesčio tarifas yra didesnis nei Lietuvos. Taip gali atsitikti dėl neapmokestinamojo pajamų dydžio (NPD) skirtumų. Skaičiuodama mokesčių permokas ar mokėtinas sumas, Lietuvos Valstybinė mokesčių inspekcija iš užsienyje gautų pajamų atima lietuviškąjį NPD, dažniausiai gerokai mažesnę negu Vakarų šalyse. Pavyzdžiui, Švedijoje mėnesinis NPD svyruoja nuo maždaug 350 Lt iki 920 Lt (priklausomai nuo gaunamų pajamų dydžio), o Airijoje – nuo 450 Lt iki 910 Lt (priklausomai nuo šei-

myninės padėties), neįskaitant kitų galimų atskaitymų. Iš atlyginimo atėmus didesnę NPD, netgi esant aukštesniam mokesčio tarifui, gali būti gaunama mažesnė mokesčių suma negu Lietuvoje, o ekonominiams emigrantams pateikiamos papildomos mokesčių sąskaitos.

Didžiausios įtakos einamųjų pervedimų sąskaitai šiemet turi ryšiai su Europos Sąjungos biudžetu. Iš jo šiemet gauta (ir apskaityta būtent einamųjų pervedimų sąskaitoje) 6 kartus daugiau pervedimų, tačiau Lietuvos įmokos į ES biudžetą padidino vyriausybės transferų srautą net 150 kartų ir tokiu būdu pablogino bendrą vyriausybės pervedimų balansą. Taigi einamųjų pervedimų sąskaitos būklė gerino tik 2,1 karto padidėjusios privačių asmenų perlaidos.

Keletą pastarųjų mėnesių vyko subruzdymas dėl prislopusio tiesioginių užsienio investicijų srauto. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį TUI sulaukta tik 566,5 mln. Lt – 21,0 proc. mažiau nei tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, o sukauptos TUI padidėjo 22,1 proc. – iki 17 532,7 mln. Lt. **Matyti, kad narystė Europos Sąjungoje kol kas nedavė teigiamo impulso TUI srautui – jis išliko vidutiniškai sudarė 3,4 proc. BVP, o pirmąjį šių metų ketvirtį jis buvo ne ką didesnis – 3,9 proc. BVP. Tikėtina, jog šalies investiciniams įvaizdžiai panašių valstybių grupėje esant blankiam, o teisėtvarakai bei mokestinei aplinkai stokojant aiškių pagerėjimo ženklų, artimiausioje ateityje TUI toliau lenks Lietuvą.**

Mūsų šalis, deja, nebegali pasigirti ir gera TUI struktūra pagal investicijų rūšis. Net 62,3 proc. viso TUI srauto pirmąjį šių metų ketvirtį sudarė reinvesticijos, taigi naujų investicijų į įmonių ar gamyklų įsigijimą, infrastruktūros bei pastatų statybą ar įrengimą šiemet sulaukta tik 37,7 proc. visų TUI. Igalaikei ir tvariai ekonomikos plėtrai toks investicijų pasiskirstymas šviesios ateities nežada.

Svarbiausia Lietuvos investuotoja pirmąjį 2005 m. ketvirtį tapo Švedija (14,2 proc. visų TUI), į antrąją vietą nustūmusi Daniją (13,7 proc.), trečioje pozicijoje liko Vokietija (12,9 proc.). Pastebėtina, kad per metus įspūdingai – nuo 7,4 proc. iki 12,6 proc. – padidėjo Rusijos dalis Lietuvos TUI.

Šių metų kovo mėn. pabaigoje tradiciškai daugiausiai buvo investuota į apdirbamąją pramonę (32,8 proc. visų TUI), didmeninę ir mažmeninę prekybą (14,7 proc.), finansinio tarpininkavimo įmones (14,4 proc.) bei transporto, sandėliavimo ir ryšių įmones (13,3 proc.). Pirmąjį 2005 m. ketvirtį labiausiai išaugo tiesioginės investicijos į elektros, dujų ir vandens tiekimo, apdirbamąją pramonę ir finansinio tarpininkavimo sektorių.

Palyginti su senkančiu TUI į Lietuvą srautu, mūsų šalies TUI kitose valstybėse gausėja itin sparčiai. 2005 m. kovo 31 d. sukauptos TUI užsienyje buvo du kartus didesnės nei prieš metus ir sudarė 1214 mln. Lt. Daugiausiai investuota Latvijoje (48,2 proc. visų Lietuvos TUI užsienyje), Rusijoje (15,9 proc., iš kurių – 82,8 proc.

Kaliningrado srityje), Ukrainoje (7,2 proc.) bei Kipro „mokesčių rojuje“ (6,4 proc.).

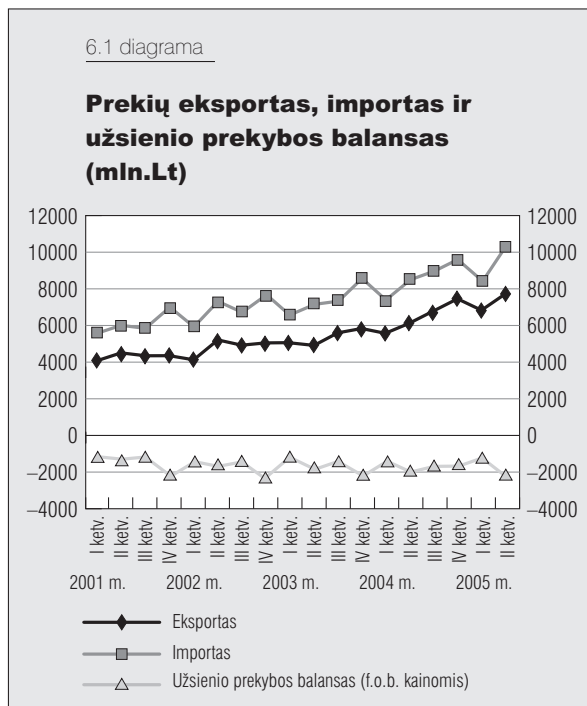
6. Užsienio prekyba

Pirmąjį 2005 m. pusmetį Lietuvos užsienio prekybos plėtra buvo bene aktyviausia nuo 2001 m. (žr. 6.1 diagramą). Prekių eksportas *f.o.b.* kainomis, palyginti su analogišku praėjusių metų laikotarpiu, padidėjo net 24,2 proc. – iki 14 452 mln. Lt, o importas *c.i.f.* kainomis – 18,4 proc. – iki 18 766 mln. Lt. Eksportas didėjo gerokai sparčiau negu importas, taigi užsienio prekybos deficitas (*f.o.b.* kainomis) sumažėjo nuo 12,8 proc. iki 10,5 proc. prekių užsienio prekybos apyvartos.

Ir santykinai – net 42,0 proc., ir absoliutine suma – 1,1 mlrd. Lt – iki 3,8 mlrd. Lt tarp eksporto komponentų labiausiai padidėjo lietuviškos kilmės mineralinių produktų eksportas (žr. 6.2 diagramą). Džiugu pastebėti, jog **aukštos pasaulinės žaliavų kainos šių metų pirmąjį pusmetį turėjo mažesnės negu pernai įtakos eksporto plėtrai: be mineralinių produktų ir metalo dirbinių, prekių išvežimas padidėjo ne ką mažiau nei visas eksportas – 17,9 proc.** Tarp sparčiausiai augančių eksporto sudėtinųjų dalių nebe pirmą pusmetį išliko ir reeksportas, ūgtelėjęs 34,5 proc., t. y. iki 2,9 mlrd. Lt, labiausiai dėl smarkiai išaugusio maisto ir chemijos prekių reeksporto. Gerokai padidėjo ir lietuviškos kilmės prekių be mineralinių produktų išvežimas – 13,9 proc., arba iki 7,7 mlrd. Lt.

Nagrinėjant užsienio prekybos struktūrą pagal partneres, akivaizdu, jog svarbiausias Lietuvos prekybos regionas – Europos Sąjunga (žr. 2 priedo lentelę), kuriai pirmąjį 2005 m. pusmetį teko 68,4 proc. viso Lietuvos eksporto ir 58,1 proc. importo. Vis dėlto galima pastebėti, kad mainai su 24 šio bloko valstybėmis, palyginti su analogišku 2004 m. laikotarpiu, tapo mažiau reikšmingi: eksporto dalis smuko 2,0, o importo – 4,1 proc. punkto. Be to, Lietuva, kaip ir ankstesniais metais, palaikė silpniausius tarp Baltijos šalių prekybinius ryšius su ES. Kita vertus, pastebimai padidėjo prekybos su Rytų šalimis santykinė dalis, labiausiai dėl pagausėjusio maisto produktų, mašinų, transporto priemonių ir chemijos produktų eksporto bei pabrangusio mineralinių produktų importo. Aptariamuoju laikotarpiu į NVS eksportuota 17,5 proc. visų išvežtų prekių, o importuota – 31,8 proc. viso importo (atitinkamai 0,8 ir 3,8 proc. punkto daugiau negu analogišku 2004 m. laikotarpiu).

Šių metų sausio–birželio mėn. ir eksporto, ir importo srityje į aukščiausias vietas iškopė dvi šalys – Rusija ir Vokietija (žr. 2 priedo lentelę). Pirmąjį teko 10,8 proc. viso Lietuvos eksporto ir 28,4 proc. importo; antrąjį – atitinkamai 9,5 proc. ir 14,9 proc. Trečioji Lietuvos eksporto partnerė buvo Latvija (9,1 proc.), o importo – Lenkija (7,8 proc.). Galima pastebėti, jog valiutų kursų pokyčiai šių metų sausio–birželio mėn. nebuvo itin palankūs Lietuvos užsienio prekybai. Atsiskaitymuose už daugiau nei ketvirtadalį Lietuvos importo sudarančius mineralinius produktus vyraujantis JAV doleris nuo

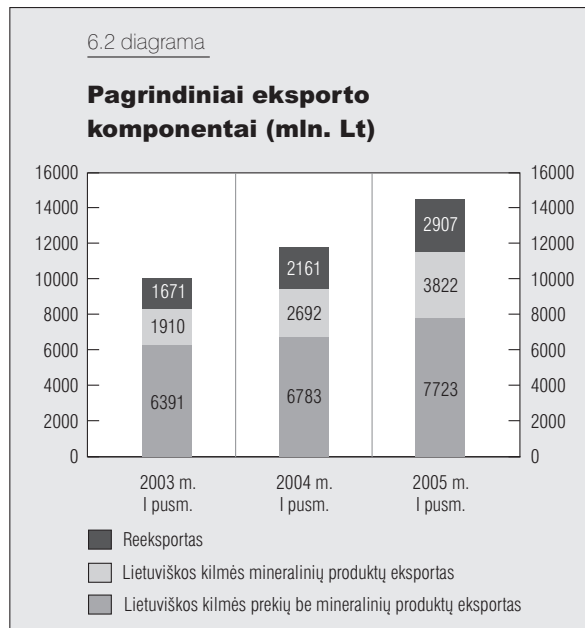

sausio 1 d. iki birželio 30 d. lito atžvilgiu sustiprėjo 13,2 proc., Lenkijos (su kuria Lietuvos prekybos balansas yra neigiamas) zlotas taip pat pakilo 0,5 proc. Truputį palengvėjo eksporto už Rusijos rublius, Ukrainos grivinas ir Didžiosios Britanijos svarus sąlygos – jų atžvilgiu litas aptariamuoju laikotarpiu atpigo atitinkamai 9,8 proc., 18,9 proc. ir 7,0 proc.

Užsienio prekybos politikos pokyčiai pastaruoju metu aktualiausi mainams su Rytų rinkomis. Šių metų birželio mėn. buvo penktadaliu sumažintos ES subsidijos už mėsos produkcijos išvežimą į trečiašalis – tai paskatino kai kuriuos gamintojus dalį eksporto perorientuoti į Vakarų. Tuo tarpu Ukrainos prezidentas jau pasirašė dokumentus dėl importo muitų sumažinimo, šiemet plačiau atversiančius vidaus rinką įvežtiniams maisto produktams. Pastaroji šalis Lietuvai šią vasarą suteikė ir rūpesčių, kuomet gamyklos *Snaigė* eksportuojamiems šaldytuvams taikytas 10 proc. importo maitas buvo padidintas iki 25 proc. Tiesa, per kelias savaites maito tarifas sumažintas iki 5 proc., tačiau minėtą padidinimą galima vertinti ir kaip įspėjimą apie galimus politinius nesklaidumus prekiaujant su ukrainiečiais.

Daugiausiai pirmąjį 2005 m. pusmetį į užsienį paroduota mineralinių produktų – net 26,6 proc. (žr. 6.3 diagramą). Pastebėtina, jog sparčiai svarbiausios prekės eksporto plėtrai (42,3 proc.; žr. 1 priedo lentelę) turėjo įtakos prieštaringi veiksniai. Visų pirma tai apie 40 proc. didesnės negu 2004 m. sausio–birželio mėn. pasaulinės naftos kainos; antra – 43,2 proc. smukęs elektros energijos eksportas.

Apskritai tenka konstatuoti, kad tik dviejų prekių grupių – tekstilės ir transporto priemonių – eksportas padidėjo mažiau kaip 10 proc. Transporto priemo-

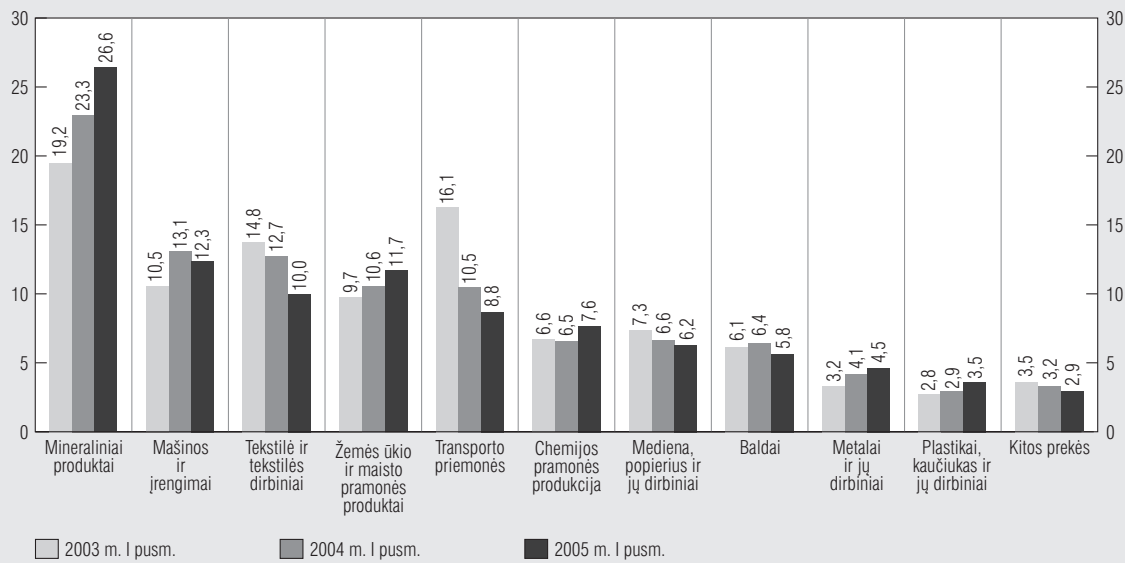
nių eksportas padidėjo 3,9 proc., labiausiai dėl antžeminio transporto priemonių suaktyvėjusio išvežimo (28,1 proc.). Nuo 2005 m. pradžios netyla diskusijos apie Kinijos gaminių įtaką ES tekstilės rinkai bei galimas kiniško importo ribojimo priemones. Nors kai kurių Lietuvos tekstilės įmonių vadovai tvirtina tiesioginės kinų žalos nepatiriantys, tačiau statistiniai duomenys byloja, jog pirmąjį šių metų pusmetį į užsienį išvežta 2,5 proc. mažiau tekstilės produkcijos. Kur kas atviriau neigiamą Pietryčių Azijos gamintojų įtaką pripažįsta elektronikos pramonės – *Ekrano* ir *Vilniaus Vingio* atstovai, pateikę Europos Komisijai ieškinį dėl antidempingo priemonių taikymo prieš Azijos gamintojus. Be abejo, prasteni šių dviejų Lietuvos elektronikos pramonės „banginių“ rezultatai turėjo esminės įtakos viso mašinų ir įrengimų pramonės eksporto plėtros sulėtėjimui iki 17,3 proc. (pirmąjį 2004 m. pusmetį – 44,7 proc.). Veikiausiai dėl aukštos statistinės bazės efekto baldų eksporto augimas taip pat buvo vienas lėčiausių ir siekė „tik“ 12,4 proc. Nuo balandžio mėn. pradėjus stabilizuotis pasaulinėms metalų kainoms, gerokai sulėtėjo metalo gaminių, vienos veržliausių eksporto prekių, augimas, pasiekęs 34,2 proc. (pirmąjį praėjusių metų pusmetį – 48,9 proc., antrąjį – 90,0 proc.).

Pirmąjį 2005 m. pusmetį sparčiau nei atitinkamu 2004 m. laikotarpiu augo maisto produktų (36,2 proc.), medienos ir popieriaus (16,7 proc.), plastikinių bei guminių gaminių (48,3 proc.) eksportas. Susiklosčius palankiai Europos trąšų rinkos konjunktūrai, Lietuvos chemijos pramonės eksportuotojai įsitvirtino tarp plėtros lyderių ir padidino produkcijos išvežimą 45,3 proc.

Galima pasidžiaugti, jog sulaukiama ir tam tikrų aukštųjų technologijų eksporto poslinkių. Skelbiama, jog po šių metų birželio mėn. Vokietijoje vykusios parodos Lietuvos lazerių gamintojai pritraukė didžiausių lazerių kompanijų dėmesį ir kitąmet planuoja pradėti serijinę kai kurių produktų gamybą bei eksportą.

6.3 diagrama

Eksporto struktūra pagal prekių grupes (proc.)

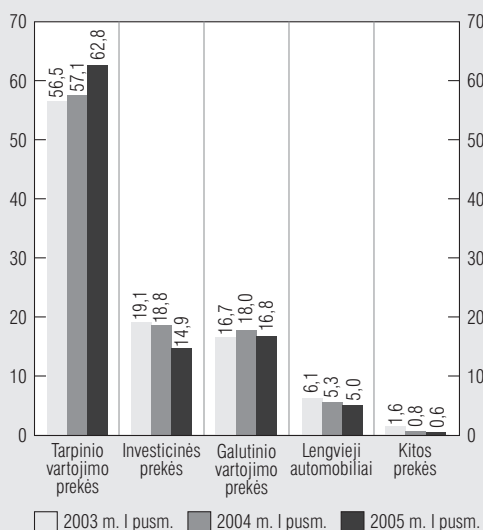
Jau antri metai Lietuvos importo pagal makroekonominės kategorijas struktūros pokyčiai kelia tam tikro nerimo. Iš 6.4 diagramos matyti, kad pirmąjį šių metų pusmetį sparčiai didėjo tarpinio vartojimo prekių importas (30,1 proc.), tuo tarpu investicinių prekių importas sumenko netgi absoliutine išraiška (-6,1 proc.). Pastarųjų prekių įvežimo apimtį labiausiai smukdė mažesnis pramoninių transporto įrenginių importas (-18,9 proc.). Tarpinio vartojimo prekių importo plėtra iš esmės buvo nulemta aukštesnių naftos kainų: daugiausiai

ūgtelėjo neperdirbto ir perdirbto kuro įvežimas (76,9 proc. ir 24,7 proc.). Galutinio vartojimo prekių įvežimas pasistiebė 10,1 proc., tačiau jo sudėtinų dalių kitimas taip pat neatrodo perspektyvus: labiausiai padidėjo maisto produktų namams importas (31,5 proc.), ilgalaikių plataus vartojimo prekių įvežimas ūgtelėjo kur kas kukliau - 9,4 proc., o vidutinės trukmės bei trumpalaikių plataus vartojimo prekių - sumažėjo atitinkamai 1,2 proc. ir 2,5 proc.

Apibendrinant Lietuvos užsienio prekybos tendencijas galima pastebėti, jog eksporto plėtra yra veržli ir gana subalansuota, sparčiai didėjant prekių išvežimui ir į Rytų, ir į Vakarų šalis. Tuo tarpu importo struktūra nedžiugina visų pirma dėl prastų investicinių prekių importo rezultatų ir brangtančio žaliavų importo iš Rusijos.

6.4 diagrama

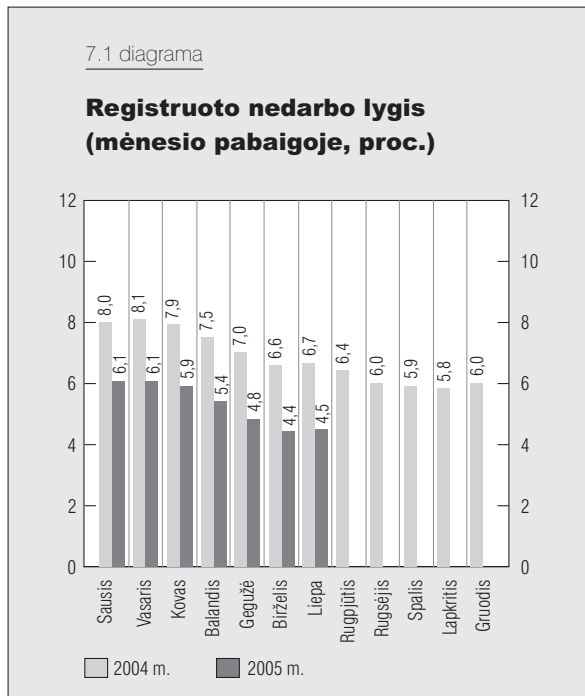
Importo struktūra pagal prekių paskirtį (proc.)

7. Užimtumas ir nedarbas

Lietuvos darbo biržos (LDB) duomenimis, 2005 m. rugpjūčio 1 d. registruoto nedarbo lygis Lietuvoje sudarė 4,5 proc. (žr. 7.1 diagramą): vyrų - 3,4 proc., moterų - 5,5 proc. Kita vertus, LDB pranešė, jog per šešis šių metų mėnesius Lietuvoje darbdaviai sukūrė 58,97 tūkst. naujų darbo vietų - beveik dešimtadaliu mažiau nei 2004 m. sausio-birželio mėn., kai buvo įregistruota 65,37 tūkst. naujų darbo vietų. Naujų darbo vietų sumažėjo žemės ūkyje ir pramonėje, daugiau jų sukurta statybų ir paslaugų sektoriuje.

Vertingos informacijos apie darbo rinkos tendencijas teikia Statistikos departamento apklausų metodu nustatomi užimtumo ir nedarbo rodikliai. Nors šiuo būdu apskaičiuotas nedarbo lygis pastaruoju metu nuolat mažėjo, demografinės Lietuvos visuomenės tendenci-

jos nėra teigiamos. Mažėjant bedarbių skaičiui, mažėjo ir darbo jėgai priskiriamų gyventojų. Darbo jėga per metus sumažėjo 10 tūkst. žmonių – nuo 1621 tūkst. pirmąjį 2004 m. ketvirtį iki 1611 tūkst. atitinkamą šių metų ketvirtį. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį 15–64 m. amžiaus gyventojų aktyvumo lygis buvo 68,5 proc., tuo tarpu prieš metus – 69 proc. **Jis jau yra mažesnis nei JAV ir Didžiojoje Britanijoje (2003 m. duomenimis, atitinkamai 71,2 proc. ir 72,9 proc.) ir artėja prie demografinių problemų ir socialinio darbo rinkos reguliavimo nukamuotos „senosios“ Europos Sąjungos.** Pavyzdžiui, Vokietijoje gyventojų aktyvumo lygis sudarė 64,6 proc., Prancūzijoje – 61,9 proc., Italijoje – tik 56,2 proc. Žemyninės Europos valstybės, palyginti su anglosaksų šalimis, nėra sektinas pavyzdys Lietuvai ir kitu požiūriu – vidutinis vieno užimtojo išdirbtų valandų skaičius čia yra mažesnis, o tai iš esmės lemia ir darbo našumo skirtumus. Neverta išsamiai įrodinėti, kad darbo našumo lygis tampa vienu iš svarbiausių konkurencingumą lemiančių veiksnių sparčiai brangstant darbo jėgai.

Nors darbo jėgos Lietuvoje sumažėjo, bedarbių skaičius sumažėjo dar smarkiau, todėl *Statistikos departamento* apskaičiuotas nedarbo lygis pirmąjį šių metų ketvirtį pasiekė 10,2 proc. (prieš metus jis sudarė 13 proc.). Mažėjant bedarbių skaičiui, sunkiai pavyksta išretinti ilgalaikių bedarbių, t. y. ieškančių darbo vienerius metus ir ilgiau, gretas. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį tokių žmonių buvo 95,3 tūkst., arba 57,7 proc. visų bedarbių. Tai buvo didžiausia ilgalaikių bedarbių dalis pastaraisiais metais. 2004 m. ilgalaikių bedarbių buvo 103,3 tūkst., arba 49 proc. Vis sunkiau adaptuotis darbo rinkoje sekasi vyresnio amžiaus gyventojams. Pirmąjį šių metų ketvirtį daugiausiai (76,4 tūkst.) ilgalaikių bedarbių buvo 25–54 m. amžiaus, beje, šioje amžiaus grupėje ilgai

negalintys susirasti darbo vietos žmonės sudaro „liūto dalį“ (63,3 proc.) visų šios amžiaus grupės bedarbių.

Užsienio šalyse išbandyta nemažai būdų gyventojų ekonominiam aktyvumui didinti. Vienas iš jų – darbdavių socialinio draudimo įnašų mažinimas. Dabartinėje situacijoje Lietuvoje būtų sudėtinga sumažinti bendrąjį socialinio draudimo įnašo 31 proc. tarifą, tačiau galima nustatyti socialinio draudimo mokesčio „lubas“. Pastarasis pasiūlymas kritikuojamas dėl to, kad atpigina darbdaviui kvalifikuotą ir brangią darbo jėgą, tačiau nepagerina mažos arba vidutinės kvalifikacijos darbuotojų padėties. Nenorėtume be išlygų sutikti su tokiu teiginiu – darbdavys disponuoja bendru darbo užmokesčio fondu ir jam sumažėjus gali panaudoti atsilaisvinusią sumą savo nuožiūra, be kita ko, ir naujiems mažesnės kvalifikacijos darbuotojams priimti. Be to, socialinio draudimo įnašo „lubų“ panaikinimas būtų ir socialiai teisingas, nes šiuo metu socialinio draudimo išmokų diferenciacija yra kur kas mažesnė nei įmokų.

Kitas kelias gyventojų aktyvumo lygiui pakelti yra platesnis terminuotų darbo sutarčių ir užimtumo nepilną darbo dieną praktikos taikymas, „atrisantis“ darbdaviams rankas priimti darbuotojus laikiniams ir baiginiams darbams atlikti. Būtų naudinga šias priemones derinti kartu su darbo jėgos pasiūlą skatinančiais svertais. Vienas iš tokių – gyventojų pajamų mokesčio sumažinimas ir neapmokestinamojo pajamų minimumo padidinimas. Deja, Lietuvoje gyventojų pajamų mokesčio tarifą nuspręsta sumažinti tik kitų metų viduryje.

Nors užimtųjų šalies ūkyje vidutinis skaičius pirmąjį šių metų ketvirtį buvo 35,7 tūkst., arba 2,5 proc. didesnis nei prieš metus, atskirų ūkio sektorių tendencijos buvo labai prieštaringos (žr. 7.1 lentelę).

Antai žemės ūkyje, medžioklėje ir miškininkystėje užimtųjų skaičius per metus smuktelėjo net 37,1 tūkst., arba 15,7 proc. **Smarki konkurencija žemės ūkio produktų rinkoje stumia iš jos smulkius ūkininkus. Istoriskai susiklostęs žemas darbo našumo lygis dabar jau yra pernelyg didelė prabanga – pirmąjį ketvirtį šis sektorius sukūrė apie 4 proc. BVP, nors jame dirbo beveik 14 proc. visų užimtųjų šalies ūkyje. Matyt, tokios tendencijos išliks ir ateityje, t. y. žemės ūkio sukurtos vertės įnašas į BVP smuks pamažu, tuo tarpu dirbančiųjų skaičius – kur kas sparčiau.** Europos Sąjungos finansinė parama veikiausiai paspartins šį išsisluksniavimo procesą, kadangi, kaip rodo patirtis, ji pirmiausia pasiekia didelius prekinis ūkius.

Apdirbamoji ir išgaunamoji pramonė vis dar tebėra perspektyvus darbdavys. Šioje veiklos rūšyje per metus įsteigta beveik 10 tūkst. naujų darbo vietų. Pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, apdirbamosios pramonės sukurta pridėtinė vertė palyginamosiomis kainomis išaugo daugiau nei BVP. Tokiomis aplinkybėmis papildomų darbuotojų įtraukimas į gamybą yra natūralus reiškinys.

Ekstensyvia plėtra ypač išsiskiria statybų sektorius. Nors šiais metais statybų veiklos mastas dėl padidėju-

7.1 lentelė

Užimti gyventojai* (vidutinis skaičius)

	2002 m. I ketv.		2003 m. I ketv.		2004 m. I ketv.		2005 m. I ketv.	
	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.	tūkst.	proc.
Iš viso	1355,7	100,0	1387,9	100,0	1410,0	100,0	1445,7	100,0
Žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė	236,9	17,5	230,6	16,6	236,9	16,8	199,8	13,8
Išgaunamoji ir apdirbamoji pramonė	257,5	19,0	271,5	19,6	251,9	17,9	261,6	18,1
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	25,4	1,9	27,8	2,0	25,7	1,8	27,7	1,9
Statyba	76,1	5,6	90,1	6,5	102,2	7,2	126,7	8,8
Vidaus prekyba	199,5	14,7	209,8	15,1	218,1	15,5	231,6	16,0
Viešbučiai ir restoranai	24,5	1,8	23,7	1,7	32,3	2,3	32,7	2,3
Transportas, sandėliavimas ir nuotoliniai ryšiai	89,6	6,6	93,6	6,7	92,1	6,5	90,4	6,3
Finansinis tarpininkavimas	15,2	1,1	18,2	1,3	16,8	1,2	15,6	1,1
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	56,0	4,1	55,0	4,0	55,1	3,9	53,6	3,7
Valstybės valdymas ir gynimas	81,0	6,0	73,8	5,3	77,9	5,5	79,4	5,5
Švietimas	141,6	10,4	138,5	10,0	147,8	10,5	154,4	10,7
Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	94,9	7,0	98,9	7,1	92,0	6,5	101,6	7,0
Kitos veiklos rūšys	57,5	4,2	56,4	4,1	61,1	4,3	70,4	4,9

* Tyrimo duomenimis.

sios statistinės bazės nebeauga taip sparčiai kaip pernai, statybininkų paklausa neslūgsta. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su analogišku praėjusių metų ketvirčiu, užimtųjų šioje veikloje skaičius ūgtelėjo 24,5 tūkst., arba 24,0 proc. Verslininkai ieško būdų, kaip privilioti darbo jėgą, ir sparčiai didina atlyginimus bei naudojami imigravusių darbuotojų paslaugomis. Kol išliks tokios palankios kreditavimo sąlygos ir nepablogės bendroji ekonomikos būklė, taip pat investuotojų bei gyventojų lūkesčiai, statybos bus „įtraukiantis“, o ne atiduodantis darbo jėgą ūkio sektorius.

Be statybų, dar paminėtina vidaus prekyba, kurioje užimtųjų skaičius didėjo gana stabiliai jau ketverius metus iš eilės. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. ketvirčiu, užimtųjų šioje veikloje skaičius išaugo 13,5 tūkst., arba 6,2 proc. Skirtingai nei žemės ūkyje, koncentracijos procesas vidaus prekyboje kol kas „negrobia“ darbuotojų, atvirkščiai, jų skaičius nuolat didėja. Tam turi įtakos aplinkybė, kad potencialūs darbo našumo didinimo rezervai šiame sektoriuje yra kur kas menkesni, todėl be papildomų darbo vietų neįmanoma patenkinti didėjančios prekybos paslaugų paklausos.

Finansinio tarpininkavimo rinkos dalyviai toliau ieško veiklos efektyvumo didinimo kelių, ir šiuo požiūriu darbuotojų atleidimas nėra tabu. Pirmąjį 2005 m. ketvirtį užimtųjų skaičius šiame sektoriuje buvo 1,2 tūkst., arba 7,1 proc. mažesnis nei prieš metus. Vis dėlto tolesnis darbuotojų skaičiaus mažėjimas yra vargiai įmanomas, ypač turint omenyje ambicingą Lietuvos tikslą iki 2015 metų padidinti finansinio tarpininkavimo indėlį į BVP iki 10 proc. Tiesa, šią tendenciją gali laikinai užgožti koncentracijos ir konsolidacijos procesai, kuriuos

savo ruožtu lemia įnirtinga bankų ir kitų finansinių įstaigų tarpusavio konkurencija.

Visuose trijuose „viešuosiuose“ sektoriuose vidutinis užimtųjų skaičius pirmąjį šių metų ketvirtį buvo didesnis nei prieš metus: valstybės valdyme ir gynime – 1,5 tūkst., arba 1,9 proc., švietime – 6,6 tūkst., arba 4,5 proc., sveikatos priežiūroje ir socialiniame darbe – 9,6 tūkst., arba 10,4 proc. Bendras užimtųjų minėtuose sektoriuose skaičius išaugo 5,6 proc., t. y. daugiau kaip dvigubai daugiau nei apskritai šalies ūkyje.

8. Kainų indeksai

Vartotojų kainų infliacija Lietuvoje yra gana maža ir teikia vilčių šaliai įvykdyti atitinkamą Mastrichto kriterijų ir įstoti į euro zoną 2007 m. pradžioje, tačiau ji nėra tokia maža, kad garantuotų neprobleminį procesą. Šiuo metu privačių institucijų ekspertų ir valdžios atstovų nuomonės dėl infliacijos konvergencijos kriterijaus įgyvendinimo tikimybės išsiskyrė – analitikai rimtai vertina spartesnio nei leistina kainų kilimo grėsmę, tuo tarpu pareigūnai ramina, jog viskas bus tvarkoje.

Iš esmės vienas dalykas nekelia abejonių ir negali būti įvairiai interpretuojamas – jei Konvergencijos raportas pasirodys dabar, veikiausiai būtų rekomenduota palikti Lietuvą už euro zonos ribų. Priežastis – 2004 m. rugpjūčio–2005 m. liepos mėn. vidutinė infliacija buvo 2,7 proc. ir viršijo Mastrichto sutartimi nustatytą trijų stabiliausių Europos Sąjungos valstybių plus 1,5 proc. punkto lygį (liepos mėn. duomenimis, šis rodiklis sudarė 2,3 proc.). Todėl pagrindinis nesutarimų objektas yra lūkesčiai – valdžios atstovai tiki (gal privalo tikėti?), kad infliacija artimiau-

siais mėnesiais mažės, tuo tarpu ekspertai neįžvelgia tokių tendencijų.

Pasaulinėje naftos rinkoje kol kas nėra jokių pragiedrulių, leidžiančių prognozuoti šios strateginės žaliavos pigimą. Atvirksčiai, rugpjūčio viduryje JAV šviesios naftos barelis pabrango iki daugiau kaip 66 dolerių. Pastaruoju metu stabilizavosi lito kursas dolerio atžvilgiu, kuris prieš tai nuolat mažėjo ir sudarė papildomas prielaidas degalams vietos rinkoje brangti.

Artimiausioje ateityje svarbiu infliacijos veiksniu gali tapti *Gazprom* koncerno dujų tiekimo politikos pokyčiai. Pagrasinusi padidinti tiekiamų į Lietuvą gamtinių dujų kainą iki kitoms Europos Sąjungoms valstybėms taikomo lygio, neseniai Rusijos bendrovė „sušvelnino toną“ ir pareiškė sutinkanti dvejus metus nedidinti perdavimo ir paskirstymo tarifų. Tiesa, *Gazprom* ragina keisti jo naudai Lietuvos dujų rinkos reguliavimo tvarką: suteikti laisvojo vartotojo statusą daugiau kaip 1 mln. kub. m. dujų per metus suvartojantiems vartotojams ir nereguluoti jiems nustatomų kainų; nustatyti „aiškią“ dujų kainodaros metodiką; neleisti didelėms įmonėms tiesiogiai prisijungti prie magistralinio dujotiekio ir taip apeiti *Lietuvos dujas*; nustatyti dujų transportavimo tarifą pagal atstumą, o ne pagal dujas perkančios bendrovės centrinės būstinės vietą.

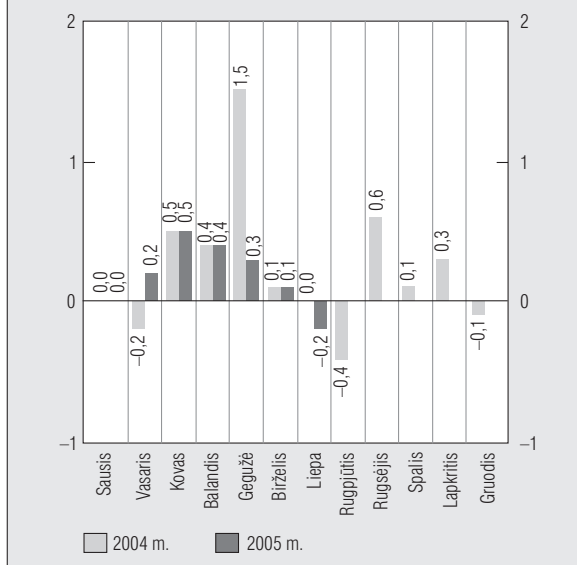
Be neapibrėžtumo dujų rinkoje, egzistuoja daugiau infliaciją skatinančių veiksnių: spartus darbo užmokesčio kilimas, kuris daugelyje sektorių lenkia darbo našumo plėtrą; elektros skirstomųjų tinklų pastangos didinti elektros vartojimo tarifus bei keisti savo naudai jų apskaičiavimo tvarką ir pan. Užtat aiškių infliaciją mažinančių veiksnių rasti sunkoka – kliautis vien tik didele konkurencija nevertėtų, kadangi, kaip rodo patirtis, ji pristabdo didėjančių sąnaudų perkėlimą į kainas tik iki tam tikro lygio.

Taigi sunkoka racionaliais argumentais pagrįsti tokią valdžios atstovų olimpinę ramybę dėl rodiklio, kuris gali viršyti kritinį lygį ir sutrukdyti Lietuvai įsivesti eurą kaip įmanoma greičiau. Beje, kitos integracijos į euro zoną favoritės – Slovėnija ir Estija – taip pat nėra tikros dėl infliacijos kriterijaus vykdymo. Antai liepos mėnesį vidutinė metinė infliacija Slovėnijoje sudarė 2,9 proc., o Estijoje – 4,1 proc.

2005 m. liepos mėn., palyginti su birželio mėn., vartotojų kainų indeksas sumažėjo 0,2 proc. (praėjusių metų liepos mėn. buvo užfiksuota nulinė infliacija, žr. 8.1 diagramą). Per praėjusį mėnesį transporto grupės prekės ir paslaugos pabrango 2,8 proc., tačiau maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai atpigo 1,0 proc., drabužių ir avalynės grupės prekės ir paslaugos – 3,4 proc. Vartojimo prekių kainos sumažėjo 0,5 proc., tuo tarpu paslaugų – padidėjo 0,7 proc. 2005 m. liepos mėn., palyginti su tuo pačiu 2004 m. mėnesiu, labiausiai pabrango transporto ir sveikatos priežiūros paslaugos – atitinkamai 8,4 proc. ir 8,0 proc., o atpigo ryšių paslaugos ir drabužiai bei avalynė – 2,6 proc. ir 2,1 proc. Maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai, sudarantys didžiau-

8.1 diagrama

VKI pokyčiai per mėnesį 2004–2005 m. (proc.)

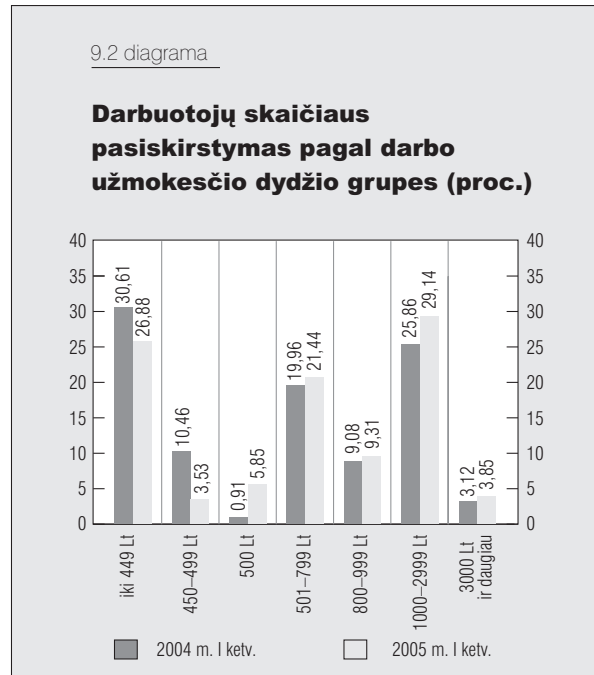
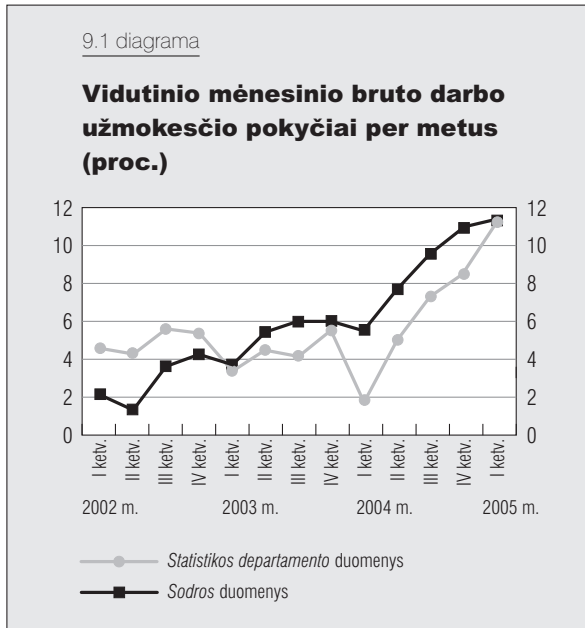
sią vartotojų krepšelio dalį (28,4 proc.), per metus pabrango 1,1 proc.

Gamintojų visos parduotos pramonės produkcijos kainos 2005 m. liepos mėn., palyginti su birželio mėn., padidėjo 2,3 proc., o per metus – 12,3 proc. Gamintojų kainų indekso (GKI) metinį pokytį pirmiausia lėmė net 46,8 proc. pabrangę rafinuoti naftos produktai. Dėl pastarojo veiksnio apdirbamosios pramonės gamintojų kainos ūgtelėjo 14,0 proc. Spartų apdirbamosios pramonės produkcijos kainų kilimą truputį sušvelnino elektros, dujų ir vandens tiekimo prekių grupės pabrangimas 2,4 proc. Visos pramonės produkcijos be rafinuotų naftos produktų gamybos kainos per metus išaugo tik 2,0 proc. Taigi gamintojų kainų infliaciją Lietuvoje iš esmės lėmė tik brangstantis „juodasis auksas“ ir jo produktai.

Statybos kainos šių metų birželio mėn., palyginti su gegužės mėn., padidėjo 1,4 proc., o per metus – 7,1 proc. Gyvenamųjų pastatų statyba per metus pabrango 7,7 proc., negyvenamųjų pastatų – 7,4 proc., inžinerinių statinių – 6,4 proc.

9. Darbo užmokestis ir namų ūkių pajamos

Lietuvius užgrūvęs pesimizmas dėl finansinės padėties sklaidosi vangiai. Antai rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų agentūros *Baltijos tyrimai* liepos 21–26 dienomis atliktos apklausos duomenimis, 33 proc. mūsų šalies gyventojų įsitikinę, kad per pastaruosius du mėnesius jų finansinė padėtis pablogėjo, o pusė apklaustųjų ją įvertino kaip nepakitusią. Palyginti su birželio mėnesio apklausos rezultatais, pesimistų gretos pagausėjo 4 proc. punktais, o finansų pagerėjimą teigė pajutę vos

2 proc. punktais daugiau piliečių, arba 17 proc. apklaustųjų. Natūralu, kad gerai papurtę pinigines atostogoms, kai kurie šalies gyventojai jaučiasi mažiau turtingi. Kita vertus, pagrindinio namų ūkių pajamų šaltinio – atlyginimų – kilimo tendencijos rodo, kad bent jau šiuo požiūriu finansinė padėtis iš esmės gerėja.

Nors pirmąjį 2005 m. ketvirtį infliacija buvo spartesnė nei tą patį praėjusių metų ketvirtį, gyventojų perkamoji galia sustiprėjo – Statistikos departamento duomenimis, realusis darbo užmokeskis šalies ūkyje (kuris taip pat yra ir disponuojamų pajamų rodiklis, nes skelbiamas atskaičius mokesčius), neįskaitant individualių įmonių, per metus ūgtelėjo 6,2 proc. Nominalaus vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio šuolis buvo didžiausias per visą apžvelgiamą laikotarpį ir sudarė 10,8 proc. (žr. 9.1 diagramą). Nepaisant skirtingos skaičiavimo metodologijos, Sodros skelbiamas vidutinis atlyginimas padidėjo 11,1 proc., t. y. beveik tiek pat kiek Statistikos departamento rodiklis.

Darbo užmokesčio kilimas Lietuvoje pradėjo spartėti antrąjį 2004 m. ketvirtį, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą. Teigiamos įtakos atlyginimų augimui turėjo Vyriausybės nustatomų pajamų dydžių – minimaliosios ir bazinės mėnesinės algos – padidinimas, sutapęs su ES narystės data (valstybinių institucijų atstovai dažnai šį atlyginimų augimo veiksnį įvardija pirmiausia). Pirmąjį 2005 m. ketvirtį minimalioji mėnesinė alga (MMA) sudarė 500 Lt ir buvo 50 Lt didesnė nei tą patį ketvirtį prieš metus, o bazinė mėnesinė alga atitinkamai – 115 Lt, arba 10 Lt didesnė.

Darbuotojų skaičiaus pasiskirstymas pagal Sodros skaičiuojamo darbo užmokesčio dydį gerai iliustruoja MMA didinimo pasekmes (žr. 9.2 diagramą). **Pirmąjį šių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. laikotarpiu, uždirbančiųjų 500 Lt per mėnesį santykinė dalis padidėjo labiausiai (nuo 0,91 iki 5,85 proc. visų šalies darbuotojų), tuo**

tarpu didžiausią sumažėjimą patyrė 450–499 Lt gaunančiųjų atitinkamas rodiklis (nuo 10,46 iki 3,53 proc. visų šalies gyventojų). Per mėnesį uždirbančiųjų iki 449 Lt darbuotojų taip pat buvo santykinai mažiau. Tai teigiama tendencija, leidžianti daryti išvadą, kad įmonių, kurios MMA padidinimo išvengė įdarbindamos darbuotojus ne visai darbo dienai ar atsiskaitydamos kitais būdais, buvo nedaug. Kita vertus, tokio reiškinio tikimybę didina spartūs MMA didinimo tempai. Antai nuo šių metų liepos 1 d. mūsų šalyje MMA padidėjo papildomais 50 Lt iki 550 Lt (159 EUR), arba iki 43 proc. vidutinio darbo užmokesčio pirmąjį šių metų ketvirtį. Neseniai Latvijos vyriausybė taip pat nusprendė padidinti MMA, tačiau šioje šalyje ji kur kas mažesnė. Nuo kitų metų pradžios Latvijoje MMA padidės iki maždaug 128 EUR, o tai sudaro apie 40 proc. vidutinio darbo užmokesčio. Nors Estijoje MMA yra didžiausia Baltijos valstybėse – 172 EUR, jos santykis su vidutiniu mėnesiniu atlyginimu šių metų pradžioje buvo vos 36 proc.

Kitas pastebėjimas nagrinėjant darbuotojų pasiskirstymą pagal darbo užmokesčio grupes nėra džiuginantis. Faktas, kad šalyje daugiau nei trečdalis dirbančiųjų per mėnesį uždirba tik 500 Lt ir mažiau, leidžia daryti išvadą, kad nelegaliai mokami atlyginimai ir toliau plačiai praktikuojami šalyje.

Nuo įstojimo į ES spartėjantį atlyginimų augimą iš esmės lemia ne tiek Vyriausybės pajamų didinimo politika, kiek fundamentalūs veiksniai. Pagerėjus įsidarbinimo galimybėms svetur, dideli emigrantų srautai iš Lietuvos mažina darbo jėgos pasiūlą, o tai savo ruožtu spartina atlyginimų artėjimą prie ES vidurkio. Tikėtis, kad atlyginimų lygis (kaip, beje, ir prekių bei paslaugų kainų lygis) atskirose ES šalyse kada nors taps

9.1 lentelė

Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, neįskaitant individualių įmonių (litais)

Ūkio sektoriai	2001 m. I ketv.	2002 m. I ketv.	2003 m. I ketv.	2004 m. I ketv.	2005 m. I ketv.
Iš viso	1041,1	1088,9	1125,4	1145,9	1269,8
Žemės ūkis	734,2	791,8	839,9	866,6	979,7
Išgaunamoji pramonė	1389,7	1410,9	1458,5	1465,5	1581,1
Apdirbamoji pramonė	1036,3	1055,7	1083,9	1094,1	1188,1
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	1408,1	1467,0	1496,8	1562,0	1754,8
Statyba	878,4	976,4	945,5	1100,7	1129,0
Vidaus prekyba	1017,7	1062,3	1054,2	1061,8	1182,0
Viešbučiai ir restoranai	702,9	695,2	720,9	738,7	823,7
Transportas ir sandėliavimas	1102,2	1111,8	1200,2	1162,1	1316,3
Paštas ir ryšiai	1446,4	1532,9	1668,7	1587,5	1675,7
Finansinis tarpininkavimas	2135,0	2473,1	2580,2	2467,9	2683,7
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	1053,4	1194,4	1230,3	1257,5	1455,7
Valstybės valdymas ir gynimas	1495,6	1540,0	1718,9	1795,8	1932,9
Švietimas	926,4	936,8	949,7	965,1	1130,2
Sveikatos apsauga	831,0	878,6	880,1	901,4	1034,0
Kitos veiklos	921,5	980,3	978,3	1013,6	1112,7

identiškas, deja, neverta. Net ir panaikinus visus darbo jėgos mobilumo apribojimus, darbo užmokesčio skirtumus įvairiose ES narėse lems ūkio struktūrų ypatumai, nevienodas gyventojų sėslumo lygis, neviseškai suderintos mokesčių sistemos bei kitos ekonominės ir socialinės politikos sritys ir kt. Pažymėtina, kad atlyginimų konvergencijos sparta priklauso ne tik nuo emigracijos masto. Nors didėjančio neatitikimo tarp darbo jėgos paklausos ir pasiūlos „kaltininku“ Lietuvoje iš esmės galima laikyti darbo rankų ir proto „nutekėjimą“, vargu ar darbo užmokesčio augimas būtų labai spartus, jeigu šalies ekonomiką kamuotų sunkios problemos. Lietuvos ūkiui tebesiplėtojant vienais iš sparčiausių tempų ES, darbuotojų paklausa išlieka didelė. Tai stiprina jų pozicijas derybose su darbdaviais.

Šių metų birželio 13 d. penkių Lietuvos profesinių sąjungų ir darbdavių vadovai pasirašė susitarimą, kuriu darbdaviai yra skatinami atlyginimus nustatyti pagal vieningą darbų ir pareigybių vertinimo metodiką. Atlikęs darbuotojų ir darbdavių apklausą, šią metodiką parengė *Darbo ir socialinių tyrimų institutas*. Atlyginimus siūloma nustatyti pagal keletui kriterijų suteiktą fiksuotą santykinę svarbą. Antai išsimokslinimas ir savarankiškumas darbe vertinami geriausiai – po 15 proc., profesinė patirtis – 14 proc., atsakomybės lygis – 12 proc., o darbo sąlygų ir vadybos lygio svarba menkesnė – po 10 proc. Be šių kriterijų, nustatant atlyginimus, siūloma atsižvelgti į pareigų lygį, sprendimų priėmimo mastą ir veikimo laisvę, atliktų darbų kokybę ir darbo sunkumą.

Darbuotojų noras apsidrausti įtvirtinant tam tikrus darbo apmokėjimo standartus visiškai natūralus. Deja,

ši susitarimą vargu ar galima laikyti dideliu darbuotojų laimėjimu, nes jo veiksmingumas yra ribotas mažiausiai dėl keleto priežasčių. Siekiant optimizuoti įmonės veiklą, darbo užmokestis turi būti lygus papildomo darbuotojo sukuriama produkcijos vieneto vertei, kurią savo ruožtu lemia darbo jėgos našumas ir gaminamos prekės arba paslaugos kaina rinkoje. Siūlomoje darbų ir pareigybių vertinimo metodikoje visiškai neatsižvelgta į pastarąjį veiksni, o jos kriterijai nebūtinai turi lemiamos įtakos darbo našumui. Žinant, kad, pavyzdžiui, išsimokslinimas turės santykinai didžiausios įtakos atlyginimo dydžiui, darbuotojas skatinamas kelti kvalifikaciją, bet ne našiau dirbti. Kitas iš kritikuotinių siūlomos metodologijos aspektų – fiksuotos atskirų kriterijų santykinės dalys. Akivaizdu, kad atskiruose ūkio sektoriuose analizuojamos metodikos kriterijai vaidina skirtingą vaidmenį. Retas kuris išdrįstų paprieštarauti, kad, tarkim, medikams tenka kur kas didesnė atsakomybė nei baldžiams ar kitų pareigybių darbuotojams. Taigi **Darbo ir socialinių tyrimų instituto sudaryta darbų ir pareigybių vertinimo metodika gali praversti tam tikroms įmonėms kuriant žmogiškųjų išteklių valdymo strategiją, tačiau tikrai nėra universali atlyginimų skaičiavimo priemonė visame šalies ūkyje.**

Kaip matyti iš 9.1 lentelės, pirmąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2004 m. ketvirčiu, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis didėjo visuose ūkio sektoriuose. Šios tendencijos laukėme dar šių metų pradžioje (žr. „Lietuvos makroekonomikos apžvalgą“ Nr. 20). Išskirtinis apžvelgiamojo laikotarpio bruožas buvo tai, kad vidutinis atlygis už darbą labiausiai ūgtelėjo (17,1

proc.) švietimo sektoriuje, tuo tarpu sparčiausiai didėjančių atlyginimų „titulą“ anksčiau pelnęs statybos sektorius atsidūrė sąrašo apačioje. Kito iš biudžeto finansuojamo ekonomikos sektoriaus – sveikatos apsaugos – darbuotojai taip pat galėjo džiaugtis pastebimai (14,7 proc.) didesniu vidutiniu darbo užmokesčiu. Artimiausiu metu vidutinis atlyginimas švietimo ir sveikatos apsaugos sektoriuose ir toliau sparčiai vysis visos šalies vidurkį. Šių metų birželio pabaigoje Vyriausybė nutarė nuo lapkričio mėnesio socialinių darbuotojų darbo užmokesčių vidutiniškai padidinti 20 proc. ir jį diferencijuoti pagal socialinių įstaigų darbų pobūdį, dydį bei darbuotojo kvalifikaciją. Nuo rugsėjo mėnesio mokytojams nuspręsta nustatyti naujus tarnybinių atlyginimų koeficientus, kas turėtų lemti vidutiniškai 5 proc. didesnį darbo užmokesčių. Nuo liepos 1 d. medikams pakelti maksimalūs tarnybinių atlyginimų koeficientai. Priklausomai nuo medicinos darbuotojų kategorijos, jų atlygis už darbą turėjo pakilti nuo 3,6 iki 29 proc.

Palyginti su pirmuoju 2004 m. ketvirčiu, šių metų sausio–kovo mėnesiais vidutinis darbo užmokeskis taip pat labai (15,8 proc.) padidėjo nekilnojamojo turto (NT), nuomos ir kitos verslo veiklos srityje. Nepaisant to, kad šio sektoriaus darbuotojai per mėnesį vidutiniškai uždirba daugiau nei šalies ūkio vidurkis, NT rinkos bumas tęsiasi ir lemia spartų atlyginimų augimą. Apžvelgiamąjį 2005 m. ketvirtį užfiksuotas didžiausias vidutinio darbo užmokesčio šuolis nuo 2003 m. vidurio, t. y. nuo karštligės NT rinkoje pradžios. NT agentai, notarai susižeria daugiau komisinių ne tik dėl didesnio sandorių skaičiaus, bet ir dėl tebeaugančios jų vertės.

Prie kitų ūkio sektorių išsiskiriančių dideliu darbo užmokesčio kilimu priskirtinas transportas ir sandėliavimas. Čia pirmąjį 2005 m. ketvirtį buvo vidutiniškai uždirbama 13,3 proc. daugiau nei tą patį praėjusių metų laikotarpį. Vežėjų ir logistikos kompanijų atstovai ne kartą viešai skundėsi dėl didėjančių sunkumų susirasti tinkamų darbuotojų. Sparčiau nei visos ekonomikos vidurkis atlyginimai taip pat išaugo žemės ūkio (13,1 proc.), energetikos (12,3 proc.), viešbučių ir restoranų (11,5 proc.) bei vidaus prekybos (11,3 proc.) sektoriuose. Tiesa, viešbučių ir restoranų bei žemės ūkio darbuotojai vidutiniškai per mėnesį tebeuždirbo mažiausiai.

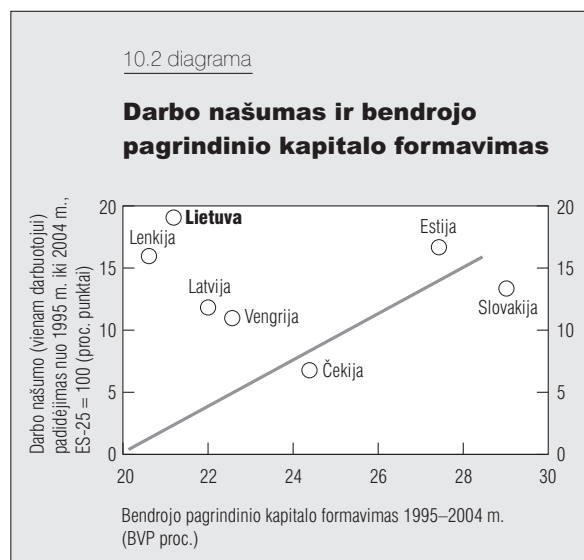
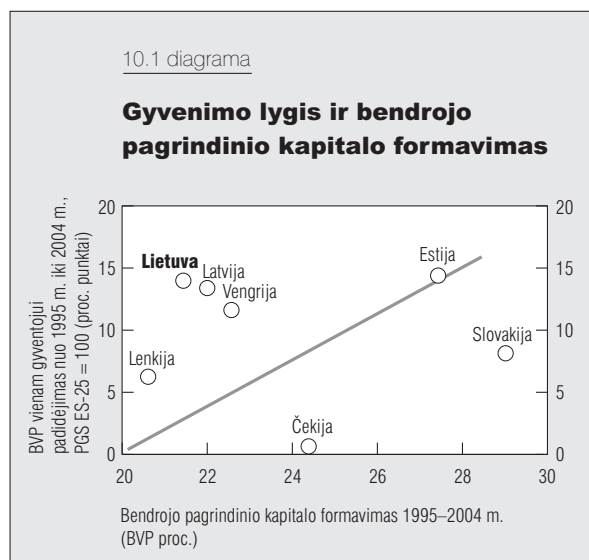
10. Investicijos

Teoriniu požiūriu didelės investicijos į fizinį kapitalą garantuoja tvarią ekonomikos plėtrą. Išsiplėtusios Europos Sąjungos kontekste tai reikštų, kad gausiomis investicijomis išsiskiriančios naujųjų narių ekonomikos turėtų greičiau įveikti distanciją iki toliau ekonomiškai pažengusių senbuvių gyvenimo lygio. Siekiant įsitikinti šio postulato galiojimu praktikoje, buvo atlikta palyginamoji ES naujokių analizė pagal 1995–2004 m. bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo santykinį rodiklį ir BVP vienam gyventojui (perkamosios galios standartais) padidėjimą atitinkamu laikotarpiu.

Deja, aiškios teigiamos koreliacijos tarp investicijų gausos ir ekonominės pažangos tempo neužfiksuota (žr. 10.1 diagramą). Vienintelė Estija išsiskiria santykinai dideliu fizinio kapitalo rodikliu ir didžiausiu gyvenimo lygio šuoliu nuo 1995 m. iki 2004 m. Kitos dvi ES naujokės – Slovakija ir Čekija – analizuojamu laikotarpiu taip pat dosniai atseikėjo investicijoms į ilgalaikį materialųjį turta, tačiau tai neatnešė didelio gyvenimo lygio pagerėjimo. Tiesa, Čekijos ekonomika jau 1995 m. buvo palyginti aukšto išsivystymo lygio (BVP vienam gyventojui sudarė beveik 70 proc. dabartinės ES vidurkio). Lietuvos investicijų rodiklis patvirtina pastaruoju metu nuaidėjusį kai kurių analitikų susirūpinimą dėl menkų investicinių išlaidų – 1995–2004 m. bendrajam pagrindiniam kapitalui formuoti vidutiniškai išleista tik 21,5 proc. BVP. Mažesniu rodikliu išsiskyrė vienintelė Lenkija. Kita vertus, pagal gyvenimo lygio kilimo tempą Lietuva buvo tarp lyderių ir beveik neatsiliko nuo Estijos. 1995–2004 m. Lietuvos BVP, tenkantis vienam gyventojui, padidėjo beveik 14 proc. punktu, nuo 33,9 iki 47,8 proc. ES-25 vidurkio. Latvijai ir Vengrijai taip pat taikytinas Lietuvai būdingas dėsniumas, t. y. šiose valstybėse investicijos buvo santykinai nedidelės, bet gyvenimo lygis didėjo greitai.

Panašias išvadas galima daryti, vietoj gyvenimo lygio pasitelkus darbo našumo (vienam darbuotojui) rodiklį. Stebėjimų išsidėstymas 10.2 diagramoje nedaug skiriasi nuo 10.1 diagramos. Reta išimtimi laikytinas Lenkijos rezultatas. Kaip jau minėta, 1995–2004 m. ši ES naujokė investicijoms skyrė santykinai mažiausiai dėmesio, tačiau čia darbo našumas pastebimai šoktelėjo, aplenkdamas atitinkamą padidėjimą ne tik Latvijoje ir Vengrijoje, bet ir Slovakijoje. Darbo našumas mūsų šalyje ūgtelėjo daugiausiai – 19 proc. punktu, nuo 30,8 proc. ES-25 vidurkio 1995 m. iki 49,8 proc. 2004 m. Antroji vieta pagal darbo našumo šuolį atiteko Estijai, nors ši investicijoms santykinai išleido daug daugiau nei Lietuva.

Tai, kad 1995–2004 m. daugelyje ES naujokių didelės investicijos į fizinį kapitalą nebūtinai lėmė spartesnius gyvenimo lygio ir darbo našumo kilimo tempus, aiškintina keletu priežasčių. Persiorientuodamos iš planinės į rinkos ekonomiką, ES naujosios narės „paveldėjo“ nevienodo dydžio fizinį kapitalą. Nors jį išmatuoti nėra lengva, apie tai netiesiogiai galima spręsti pagal gamybos pajėgumų išnaudojimo mastą. Kuo didesnis pastarasis, tuo investicijų į fizinį kapitalą poreikis yra didesnis ir atvirkščiai. Daug šalyje nenaudojamų gamybos priemonių rodo perteklinį apsirūpinimą fiziniu kapitalu. Remiantis *EcoWin* duomenimis, 1995 m. Lietuvoje pajėgumų išnaudojimo laipsnis buvo mažiausias (44 proc.) iš analizuojamų valstybių. Taigi santykinai nedidelės išlaidos bendrojo pagrindinio kapitalo formavimui 1995–2004 m. mūsų šalyje neturėtų stebinti. Tas pat pasakytina ir apie Latviją, kurioje prieš dešimt metų buvo išnaudojama apie pusę gamybos pajėgumų.

Kitų ES naujų narių atvejai rodo, kad jokių būdu negalima palikti nuošalyje kokybinio vertinimo aspekto. Kuo investicijos į fizinį kapitalą yra pažangesnės, kitaip tariant, kuo daugiau yra investuojama į modernią ir atsiperkančią gamybos įrangą, tuo teigiama jų įtaka ekonominei plėtrai yra didesnė. Antai praėjusio dešimtmečio viduryje Vengrijos ir Slovakijos investicijų poreikis buvo labai panašus (gamybos pajėgumų išnaudojimas abiejose buvo maždaug 76 proc.), o santykinės bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo išlaidos pastaraisiais metais pastebimai skyrėsi (žr. 10.1 diagramą ir 10.2 diagramą). Nepaisant menkesnių investicijų (ir didesnio gyvenimo lygio prieš dešimtmetį), Vengrija greičiau artėjo prie toliau ekonomiškai pažengusių ES senbuvų nei Slovakija. Estijos pavyzdys taip pat iliustruoja investicijų kokybės svarbą. Nors 1995 m. fizinio kapita-

lo šiai valstybei netrūko (gamybos pajėgumų išnaudojimas tesiekė apie 58 proc.), pastarąjį dešimtmetį čia buvo investuojama santykinai daug. Tai leidžia daryti prielaidą, kad daugelis Estijos iš praeities „paveldėtų“ mašinų, įrengimų ir kitų gamybos priemonių buvo pasenusios arba netinkamos konkurencingai produkcijai gaminti.

Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo poreikį tam tikroje šalyje, be abejo, lemia ir ūkio struktūra. Pramonės šakos yra imlesnės fiziniam kapitalui nei paslaugų sektorius. Taigi šalyse, kur pramonės svarba yra didesnė, investicijos į mašinas, įrenginius ir kitas gamybos priemones turėtų būti santykinai didesnės. Šią hipotezę patikrinsime artimoje ateityje.

Įš pirmo žvilgsnio šių metų Lietuvos investicijų statistiniai duomenys nėra džiuginantys. Pirmąjį

10.1 lentelė

Lietuvos ūkio sektorių materialinės investicijos (mln. Lt)

	2003 m. I ketv.	2004 m. I ketv.	2005 m. I ketv.
Iš viso	1362,2	1507,8	1807,2
Žemės ūkis	32,8	40,1	41,0
Išgaunamoji pramonė	9,5	7,0	7,5
Apdirbamoji pramonė	333,2	309,4	407,4
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	73,4	126,5	149,8
Statyba	47,6	57,4	78,7
Vidaus prekyba	150,8	179,1	175,0
Viešbučiai ir restoranai	19,8	13,1	11,5
Transportas ir sandėliavimas	88,9	92,2	147,1
Paštas ir ryšiai	65,4	71,2	51,4
Finansinis tarpininkavimas	23,6	29,9	33,9
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	280,8	367,6	499,3
Valstybės valdymas ir gynimas	141,7	122,9	124,7
Švietimas	10,1	12,1	10,3
Sveikatos apsauga	11,7	20,5	16,6
Kita veikla	72,8	58,7	52,9

2005 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu ketvirčiu prieš metus, bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo išlaidos išaugo beveik tiek pat, kiek ir nominalusis BVP (11,6 proc.). Kita vertus, šių rodiklių pokyčiai palyginamosiomis kainomis, atitinkamai 8,8 proc. ir 5,7 proc., byloja apie pakankamai spartų investicinį procesą. Turint galvoje, kad investicinio ciklo etapų kaita Lietuvoje atsilieka nuo kitų Baltijos valstybių, tikėtina, kad šiais metais pagrindinis bendrasis kapitalo formavimas (natūrine išraiška) mūsų šalyje didės sparčiausiai.

Optimistiškai nuteikia ir kas ketvirtį *Statistikos departamento* atliekamo tyrimo duomenys. Pirmaisiais trimis 2005 m. mėnesiais materialinės investicijos galiojusiomis kainomis sudarė 1807 mln. Lt, arba 19,9 proc. daugiau nei prieš metus (žr. 10.1 lentelę), o atitinkamas rodiklio padidėjimas palyginamosiomis kainomis buvo 15,1 proc.

Palyginti su pirmuoju 2004 m. ketvirčiu, materialinių investicijų struktūra pagal ekonomikos sektorius keitėsi nežymiai. Pirmąja vieta, deja, tebesipuikavo nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmonės (kokybiniu požiūriu tai nėra sveikintinas reiškinys, žr. „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ Nr. 21), o antroji ir trečioji vietos atitinkamai atiteko apdirbamajai pramonei ir vidaus prekybai. Pastarajai pavyko išlaikyti savo poziciją, nepaisant šiek tiek (2,3 proc.) mažesnių materialinių investicijų nei prieš metus. Pažymėtina, kad nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos bei apdirbamosios pramonės investicinės išlaidos buvo pastebimai didesnės nei trečioje ir žemesnėse vietose atsidūrusių sektorių.

Vertinant tikėtinas materialinių investicijų tendencijas atskiruose ūkio sektoriuose artimiausiu metu, galima teigti, kad ir toliau daug bus investuojama ekonominės veiklos srityse, susijusiose su besitęsiančiu nekilnojamojo turto rinkos bumu – nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos, statybos. Tiesa, nekilnojamojo turto, nuomos ir kitos verslo veiklos įmonių materialinių investicijų kilimo tempas veikiausiai pradės lėtėti. ES parama skatins daugiau lėšų fiziniam kapitalui skirti apdirbamosios, transporto ir sandėliavimo sektorių įmones. Pastarasis sektorius jau artimiausiu metu gali išstumti vidaus prekybą iš trečiosios vietos pagal materialinių investicijų dydį.

11. Finansų rinka

11.1. Pinigų kiekis ir oficialiosios tarptautinės atsargos

Pinigų bazė pirmąjį šių metų ketvirtį sumažėjo 0,6 proc., tuo tarpu antrąjį ketvirtį išaugo 8,8 proc. Apžvelgiamąjį ketvirtį absoliučiai padidėjo visi pinigų bazės sudėtiniai elementai, tačiau išleistų į apyvartą pinigų santykinė dalis vis dėlto smuktelėjo nuo 80,4 proc. iki 78,8 proc.

Lietuvos bankas neturi efektyvių svirtų pinigų kiekio plėtrai pristabdyti. **Nors valiutų valdybos sąlygomis**

pinigų pasiūla automatiškai pritaikoma prie paklausos, tai dar nereiškia, kad toks savireguliacijos modelis veikia idealiai ir nuolat reprodukuoja pinigų sistemos stabilumą. Kilus autonominiams šokams (pvz., susiklosčius ažiotažinei nekilnojamojo turto paklausai ir pučiantis jų kainų „burbului“), valiutų valdyba aprūpina ūkį didesniu pinigų kiekiu, kuris ilgainiui ne tik skatina infliacinius lūkesčius, bet ir pats gali tapti spartesnio kainų kilimo priežastimi. Lietuvoje pinigų kiekio ir VKI pokyčių sąsajos yra gana sudėtingos ir prieštaringos, tačiau iš to nereikėtų daryti išvados, kad jų apskritai nėra.

Viena iš nedaugelio *Lietuvos banko* turimų diskretiškų priemonių pinigų pasiūlai reguliuoti yra privalomosios atsargos. Siekiant paversti privalomąsias atsargas veiksmingu bankų atsargų paklausos svirtu, būtina, kad privalomosios atsargos būtų didesnės už darbinės atsargas, be to, kad bankai galėtų savo privalomąsias atsargas laikyti vidurkio per nustatytą jų laikymo laikotarpį būdu ir naudoti atsiskaitymams. Abi šios sąlygos Lietuvoje yra įgyvendintos.

Kita vertus, bankų likvidumo poreikis yra didesnis už privalomąsias atsargas dėl šių priežasčių: tarpbankinės rinkos netobulumų, trukdančių optimaliai perskirstyti sistemos atsargas (bankų tarpusavio kreditavimo limitų, skirtingų rinkos dalyvių veiklos mastų, profesionalumo ir pan.); bankų atsargų alternatyviųjų sąnaudų; pinigų politikos operacinės sistemos ypatumų, t. y. techninių priežasčių, kurios riboja bankų galimybes centriniam bankui paskolinti (parduoti) atsargų perteklių arba skolintis ar pirkti iš jo atsargas nenumatyto trūkumo atveju (S. Šiaudinis, *Lietuvos bankas*).

Deja, anticiklinės privalomųjų atsargų politikos efektyvumą menkina ta aplinkybė, kad privalomųjų atsargų normą artimiausiais metais reikia sumažinti iki euro zonos lygio – 2 proc. Todėl, norint kovoti su rinkos „perkaitimu“ ir padidinti privalomųjų atsargų normą, tektų spręsti galvosūki, kaip ją po to sumažinti iki reikiamo dydžio per labai trumpą laiką. Per pusantų metų laikotarpį iki planuojamo Lietuvos įstojimo į euro zoną makroekonominė situacija veikiausiai iš esmės nepasikeis, todėl staigus privalomųjų atsargų normos mažinimas euro įvedimo išvakarėse būtų niekuo nepateisinamas. **Daugiausia, ką gali padaryti Lietuvos bankas šioje situacijoje – kiek įmanoma ilgiau nemažinti privalomųjų atsargų normos, kol kitų metų viduryje bus nuspręsta dėl Lietuvos tinkamumo įstoti į euro zoną 2007 m. pradžioje.**

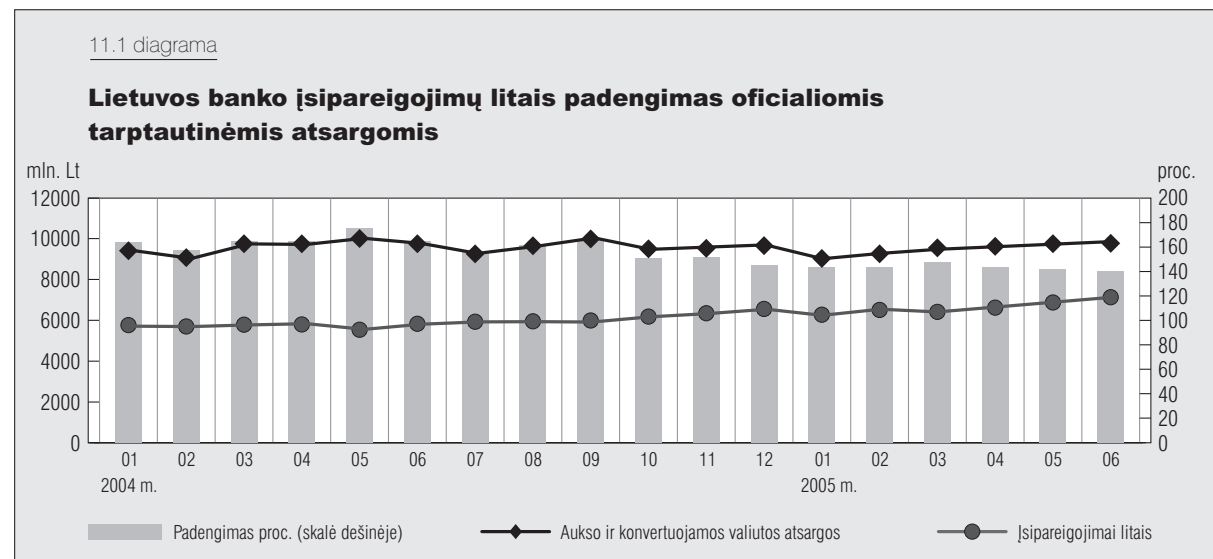
Pinigų kiekis plačiąja prasme P2 išaugo tiek pirmąjį, tiek antrąjį šių metų ketvirtį – atitinkamai 6,2 proc. ir 6,3 proc. Pinigų apyvartoje (grynųjų pinigų) santykinė reikšmė nepakito ir sudarė truputį daugiau kaip 22 proc. pinigų kiekio P2. Tiesa, 2003 m. pabaigoje grynųjų pinigų santykinė dalis buvo perkopęs 26 proc. ribą, todėl vis dėlto įžvelgiama tam tikra jų išstūmimo tendencija. Kaip minėjome praėjusioje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“, kito grynųjų pinigų „susitraukimo“ galime

11.1 lentelė

Pinigų kiekio pokyčiai (mln. Lt)

Laiko- tarpio pabaigoje	Pinigų bazės komponentai				Pinigų kiekio P2 komponentai				
	LB išleisti į apyvartą pinigai	Komercinių bankų atsargos litais	Komercinių bankų privalomosios atsargos užsienio valiuta	Pinigų bazė iš viso	Pinigai apyvar- toje	Indėliai iki pareika- lavimo	Terminuo- tieji ir taupomieji indėliai	Indėliai užsienio valiuta	Pinigų kiekis P2 iš viso
2000 12	2904,2	620,6	415,9	3940,8	2658,3	3014,2	1228,4	3554,5	10 455,4
	73,6*	15,7	10,6	100,0	25,4	28,8	11,7	34,0	100,0
2001 12	3262,8	583,5	416,7	4263,0	2919,9	3824,5	1764,9	4181,4	12 690,6
	76,5	13,7	9,8	100,0	23,0	30,1	13,9	32,9	100,0
2002 12	4217,9	591,1	339,2	5148,2	3756,4	4572,8	2891,7	3613,7	14 834,6
	81,9	11,5	6,6	100,0	25,3	30,8	19,5	24,4	100,0
2003 12	5132,1	991,4	397,9	6521,5	4632,1	5903,2	3574,7	3426,9	17 536,8
	78,7	15,2	6,1	100,0	26,4	33,7	20,4	19,5	100,0
2004 06	5182,1	618,7	504,3	6305,0	4704,0	6168,8	4269,9	3705,4	18 848,1
	82,2	9,8	8,0	100,0	25,0	32,7	22,7	19,7	100,0
2004 12	5589,5	885,1	504,3	6978,9	5121,2	7350,8	4973,8	4319,6	21 765,5
	80,1	12,7	7,2	100,0	23,5	33,8	22,9	19,8	100,0
2005 03	5578,5	799,0	562,3	6939,9	5130,8	7563,8	5397,7	5015,4	23 107,7
	80,4	11,5	8,1	100,0	22,2	32,7	23,4	21,7	100,0
2005 06	5951,5	967,6	633,4	7552,5	5462,7	8245,4	5476,3	5376,9	24 561,2
	78,8	12,8	8,4	100,0	22,2	33,6	22,3	21,9	100,0

* Kursyvu pažymėta pinigų bazės ir pinigų kiekio P2 komponentų santykinė dalis procentais.

sulaukti prieš euro įvedimą, kai verslo subjektai ir gyventojai, siekdami išvengti nemalonių staigmenų pinigų reformos metu, stengsis grynuosius pinigus paversti negrynaisiais arba tiesiog išleisti.

Kitų pinigų kiekio P2 sudėtinę dalį – indėlių iki pareikalavimo, terminuotųjų ir taupomųjų indėlių, indėlių užsienio valiutomis – proporcijos pirmąjį 2005 m. pusmetį menkai tepakito, sudarydamos atitinkamai maždaug 1/3, 1/4 ir 1/4.

Lietuvos banko oficialios tarptautinės atsargos 2005 m. liepos mėn. pabaigoje buvo 9996,0 mln. Lt. Per mėnesį jos padidėjo 99,3 mln. Lt, arba 1,0 proc., tuo tarpu per metus – 339 mln. Lt mln. Lt, arba 3,5 proc. Oficialių tarptautinių atsargų padidėjimą liepos mėnesį lėmė *Lietuvos banko* išleistų į apyvartą gryųjų pinigų kiekio ir kitų įsipareigojimų užsieniui padidėjimas.

Litų kiekio padengimą oficialiomis tarptautinėmis atsargomis 2004 m. sausio–2005 m. birželio mėn. atspindi 11.1 diagrama.

11.2. Kredito įstaigų veikla

Įspūdinga kredito įstaigų plėtra jau atkreipė Vyriausybės ir Lietuvos banko dėmesį. Susirūpinta, kad kreditavimo mastas pradeda kelti grėsmę Lietuvos ekonomikos perspektyvoms, pirmiausia didindamas infliaciją ir menkindamas šalies galimybes įvesti eurą 2007 m. Šį argumentą reikėtų vertinti atsargiai – būsto paskolų bumai prasidėjo 2002 m., tačiau tais ir 2003 metais šalyje vyravo defliacijos tendencijos. Tuo metu esminės įtakos vartotojų kainų indeksui turėjo ne vidaus paklausos pokyčiai, o smarkus lito pabrangimas dolerio atžvilgiu, lėmęs importo iš dolerio zonos atpigimą.

Infliacijos Lietuvoje aiškinimas remiantis paklausos veiksmu kelia rimtų abejonių, kadangi kainų lygis pradėjo kilti sparčiau 2004 m. viduryje, kai Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, o šiek tiek vėliau ėmė dramatiškai didėti degalų kainos. VKI labiau atsiliepia pasiūlos pokyčiai ir gamybos sąnaudų „spaudimas“ (įskaitant ir lito kurso kritimą dolerio atžvilgiu), kuris pastaruoju metu apskritai užgožia kitus veiksmus.

Vis dėlto jau kelerius metus didėjantys bankų paskolų portfelio augimo tempai yra faktas, kurio ignoruoti negalima. Vien tik antrąjį 2005 m. ketvirtį klientams suteiktų paskolų apimtis ūgtelėjo 11,1 proc., o per metus – 40,0 proc. Būsto paskolų augimo tempai sudarė atitinkamai 17,4 proc. ir 78,2 proc.! Tai yra daugiau, nei buvo prognozuota, be to, palūkanų normoms išlikus to paties lygio, sunku tikėtis, kad artimiausioje ateityje kreditavimo tempai sulėtės. Kita vertus, bankams nekyla jokių likvidumo problemų, nes kredito išteklių bazė netikėtai auga beveik tokiais pačiais tempais kaip ir paskolos. Antai visų indėlių ir akredityvų suma antrąjį šių metų ketvirtį išaugo 8,2 proc., o per metus – 35,9 proc.

Mėginimai pažaboti paskolų apimtį didėjimą didinant privalomųjų atsargų normą veikiausiai yra pasmerkti nesėkmei. Pirma, Lietuvos bankas nebeturi laiko diskretiškai privalomųjų atsargų politikai, jei mūsų šalis ketina prisijungti prie euro zonos 2007 m. sausio 1 d. Pavyzdžiui, dabar padidinus privalomųjų atsargų normą iki 8 proc., tektų per likusius pusantų metų su-

mažinti ją net 6 proc. punktais. Kaip turėtų pasikeisti bendroji ekonominė situacija, kad tokie žingsniai būtų logiški ir pateisinami? Antra, nedidelis privalomųjų atsargų normos padidinimas turėtų labai ribotą poveikį bankų kaštų struktūrai ir iš esmės nepakeistų jų elgesio. Bazinių palūkanų normų reguliavimo politikos Lietuvos bankas nevykdo ir veikiausiai nevykdys ateityje.

Kitais tariant, **Lietuva, Latvija ir Estija tapo savotiškais sprendimo susieti nacionalines valiutas su euru įkaitėmis. Jos importuoja iš ekonominio sąstingio apimtos euro zonos rekordiškai žemas palūkanų normas, nors vis plačiau pripažįstama, kad dabartinėje situacijoje palūkanų normos Baltijos šalyse yra per mažos ir skatina ekonomikos „perkaitimą“.**

Paskolų portfelio kokybė išlieka patenkinama, nors specialiųjų atidėjinių paskoloms santykis su paskolų portfeliumi antrąjį 2005 m. ketvirtį padidėjo nuo 0,72 proc. iki 0,85 proc. Blogų paskolų (III, IV bei V grupės) dalis visose paskolose išaugo nuo 2,15 proc. iki 2,76 proc. Šiuo metu daugiausia diskutuojama apie galimą būsto paskolų portfelio kokybės pablogėjimą, ypač kai padidės būsto paskolų palūkanų normos. Didžioji dalis būsto paskolų išduodama taikant kintančias, su VI-LIBOR arba LIBOR dydžiu susietas palūkanų normas. Joms išaugus kai kurie namų ūkiai nebepajėgs aptarnauti savo paskolų ir teks parduoti užstatytą nekilnojamojį turtą antrinėje rinkoje. Pasirodžius nekilnojamojo turto rinkoje „kritinei masei“ parduodamų butų ir namų, gali sprogti vadinamasis kainų „burbulas“. Optimistai teigia, kad būsto paskolų grąžinimo sąlygos nuolat gerėja, nes kasmet auga vidutinės žmonių pajamos, tačiau būtina atsižvelgti į tai, kad kiekvieno namų ūkio pajamų dydis auga skirtingais tempais, o kai kurių – apskritai nedidėja.

2005 m. liepos 1 d. finansinių ataskaitų duomenimis, pirmąjį šių metų pusmetį visi šalies bankai ir užsienio bankų filialai dirbo pelningai (žr. 11.3 lentelę). Bendras šalies komercinių bankų pelnas buvo 175,9 mln. Lt, arba 31 proc. didesnis nei pirmąjį 2004 m. pusmetį, kuomet bankų sistema gavo 134,2 mln. Lt pelno. Sparatus bankų paskolų apimtį didėjimas kompensavo itin

11.2 lentelė

Pagrindiniai bankų rodikliai (mln. Lt)

Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	2004 07 01	2005 04 01	2005 07 01	Pokytis per 2005 m. II ketvirtį (proc.)	Pokytis per metus (proc.)
Turtas	25 108,0	30 806,7	33 616,7	9,1	33,9
Klientams suteiktos paskolos	14 120,3	17 797,9	19 765,5	11,1	40,0
Paskolos gyventojams	3 333,9	5 153,8	6 084,7	18,1	82,5
Specialieji atidėjiniai paskoloms	74,4	128,3	168,0	30,9	125,8
Indėliai ir akredityvai:	15 232,4	19 131,8	20 703,7	8,2	35,9
iš jų fizinių asmenų	8 708,4	10 414,0	11 378,4	9,3	30,7
Akcininkų nuosavybė	2 335,8	2 603,4	2 697,4	3,6	15,5

11.3 lentelė

Bankų grynasis pelnas pirmaisiais 2004 m. ir 2005 m. pusmečiais (mln. Lt)

Banko pavadinimas	2004 m. I pusr.	2005 m. I pusr.
1. AB bankas <i>NORD/LB Lietuva</i>	0,2	20,8
2. AB bankas <i>Hansabankas</i>	52,8	52,0
3. AB <i>Ūkio bankas</i>	1,7	5,3
4. AB SEB Vilniaus bankas	60,9	62,5
5. AB <i>Šiaulių bankas</i>	2,5	3,3
6. AB bankas <i>Snoras</i>	10,6	21,0
7. UAB <i>Medicinos bankas</i>	1,1	1,2
8. AB <i>Parex bankas</i>	3,6	4,4
9. UAB <i>Sampo bankas</i>	-2,2	1,5
10. AB SEB VB būsto bankas	1,2	1,9
11. <i>Kredyt bank S.A.</i> Vilniaus skyrius	-1,3	—
12. <i>Nordea Bank Finland Plc</i> Lietuvos skyrius	1,8	0,4
13. <i>Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG</i> Vilniaus skyrius	1,3	1,6
Iš viso	134,2	175,9

11.4 lentelė

Priimti nefinansinių korporacijų ir namų ūkių nauji indėliai (mln. Lt)

	Iš viso	iki 1 mėn.	nuo 1 iki 6 mėn.	nuo 6 mėn. iki 1 m.	nuo 1 iki 2 m.	nuo 2 m.
Litais						
2004 m. IV ketv.	10 851,3 <i>100,0*</i>	9146,5 <i>84,3</i>	1212,1 <i>11,2</i>	335,3 <i>3,1</i>	130,9 <i>1,2</i>	26,4 <i>0,2</i>
2005 m. I ketv.	8656,6 <i>100,0</i>	7162,3 <i>82,7</i>	1135,6 <i>13,1</i>	241,2 <i>2,8</i>	91,3 <i>1,1</i>	25,5 <i>0,3</i>
2005 m. II ketv.	8531,1 <i>100,0</i>	6849,4 <i>80,3</i>	1323,0 <i>15,5</i>	241,3 <i>2,8</i>	101,4 <i>1,2</i>	16,1 <i>0,2</i>
Eurais						
2004 m. IV ketv.	4205,4 <i>100,0</i>	3695,4 <i>87,9</i>	395,2 <i>9,4</i>	77,2 <i>1,8</i>	28,0 <i>0,7</i>	9,5 <i>0,2</i>
2005 m. I ketv.	3677,7 <i>100,0</i>	3084,6 <i>83,9</i>	482,1 <i>13,1</i>	61,5 <i>1,7</i>	36,0 <i>1,0</i>	13,6 <i>0,4</i>
2005 m. II ketv.	2893,7 <i>100,0</i>	2396,0 <i>82,8</i>	376,8 <i>13,0</i>	75,3 <i>2,6</i>	38,7 <i>1,3</i>	7,0 <i>0,2</i>

* Kursyvu pažymėta skirtingos trukmės indėlių santykinė dalis procentais.

mažą realiąją palūkanų maržą, todėl kreditavimo „aitvaras“ atnešė daugiausia papildomo pelno – paskolų portfelio duodamos pajamos lėmė 73,2 mln. Lt, arba 25,5 proc., išaugusias grynąsias palūkanų pajamas. Finansinį bankų veiklos rezultatą taip pat pagerino 14,2 mln. Lt mažesnės amortizacijos ir nusidėvėjimo išlaidos (pasikeitus Tarptautiniams apskaitos standartams TAS neskaičiuojama prestižo amortizacija) bei 8,7 mln. Lt didesnės pajamos iš operacijų skolos vertybiniais popieriais.

Kita vertus, buvo ir pelną mažinusių veiksmų. Vienas iš jų – padidėjusios išlaidos specialiesiems atidėjimams. Be to, plečiantis bankų operacijų mastui, jie

pirmąjį 2005 m. pusmetį patyrė 26,1 mln. Lt, arba 9,7 proc., daugiau operacinių išlaidų (darbo užmokesčio išlaidos ūgtelėjo 12,3 mln. Lt, arba 7,8 proc., reklamos bei rinkodaros išlaidos – 4,5 mln. Lt, arba 41,8 proc.). Pažymėtina, **kad bankų sistemos realioji palūkanų marža, nesustabdomai smukusi keletą metų iš eilės, antrąjį šių metų ketvirtį „sustojo“, nors ir liko mažiausia per kelerius pastaruosius metus (2,62 proc.). Atrodo, galiausiai išsipildė pranašystės, kad bankų kreditavimo „antkainis“ pasiekė dugną ir daugiau nebemažės.**

Lietuvos bankas nuo 2005 mėn. kovo mėn. pradėjo taikyti kitokią naujų indėlių ir suteiktų paskolų apskai-

11.5 lentelė

Suteiktos naujos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams (mln. Lt)

	Nefinansinėms korporacijoms			Namų ūkiams		
	Iš viso	Fiksuojant pradinę palūkanų normą		Iš viso	Fiksuojant pradinę palūkanų normą	
		iki 1 m.	nuo 1 m.		iki 1 m.	nuo 1 m.
Litais						
2004 m. IV ketv.	935,7 100,0*	842,4 90,0	93,3 10,0	406,2 100,0	272,8 67,2	133,3 32,8
2005 m. I ketv.	930,5 100,0	859,4 92,4	71,1 7,6	573,3 100,0	298,1 52,0	275,2 48,0
2005 m. II ketv.	1055,3 100,0	1001,0 94,9	54,3 5,1	601,5 100,0	376,6 62,6	225,0 37,4
Eurais						
2004 m. IV ketv.	1706,9 100,0	1582,5 92,7	124,4 7,3	636,3 100,0	622,5 97,8	13,7 2,2
2005 m. I ketv.	1925,3 100,0	1889,0 98,1	36,3 1,9	735,3 100,0	724,8 98,6	10,6 1,4
2005 m. II ketv.	2255,7 100,0	2206,2 97,8	49,6 2,2	1335,0 100,0	1326,3 99,3	8,8 0,7

* Kursyvu pažymėta skirtingos trukmės indėlių sandorių santykinė dalis procentais.

tos tvarką. Kol kas trijų kalendorinių ketvirčių – 2004 m. IV ketv., 2005 m. I ketv. ir II ketv. – laiko eilutės nepakanka vidutinės trukmės ir ilgalaikėms tendencijoms nustatyti.

Vis dėlto 11.4 lentelėje matyti, kad nauji įmonių ir gyventojų indėliai aktyviausiai buvo priimami paskutinį praėjusių metų ketvirtį, tuo tarpu pirmąjį 2005 m. pusmetį jų apimtis šiek tiek sumažėjo. Čia neapsieita be sezoniškumo įtakos. Kita vertus, sezoniškumas beveik nekeičia priimtų indėlių struktūros pagal trukmę – visus tris analizuojamus ketvirčius populiariausių iki 1 mėnesio termino indėlių litais ir eurais lyginamoji dalis buvo didesnė nei 80 proc. Atitinkamai ilgesnės trukmės indėliai atliko tik simbolinį vaidmenį.

Naujai priimtų indėlių struktūroje indėliai litais ryškiai vyrauja, palyginti su indėliais eurais. Ketvirtąjį 2004 m. ketvirtį indėliai nacionaline valiuta sudarė 72,1 proc. visų tą laikotarpį priimtų indėlių, tuo tarpu antrąjį šių metų ketvirtį – jau 74,7 proc. Tai lėmė korporatyvinių verslo subjektų poreikis laikyti „karštas“ (reikalingas vykdyti atsiskaitymams) lėšas nacionalinės valiutos forma.

Lietuvos bankui perėjus prie naujos suteiktų paskolų ir palūkanų normų grupavimo tvarkos, iš esmės pasikeitė naujai suteiktų paskolų trukmės nustatymo principas, nes paskolos terminas pradėtas sieti ne su jos gražinimo data, o su palūkanų normų fiksavimu. Pavyzdžiui, penkerių metų paskola, kurios palūkanų norma peržiūrima kas šešis mėnesius, priskiriama laikotarpiui iki 1 metų. Todėl neturėtų stebinti tai, jog pagal senąją tvarką klasifikuotų ilgalaikių paskolų (virš vienerių metų) santykinė dalis sudarė maždaug 80 proc., tuo tarpu

dabar – mažiau kaip 20 proc. nacionaline valiuta ir tik 1–2 proc. eurais (žr. 11.5 lentelę).

Taigi Lietuvoje akivaizdžiai vyrauja kreditavimas kintamomis palūkanų normomis. **Tai atspindi verslo subjektų ir namų ūkių polinkį skolintis kaip įmanoma pigiau, tikintis, kad šiuo metu susiklosčiusios itin žemos palūkanų normos nekils dar ilgą laiką. Kita vertus, šiuo požiūriu Lietuva nėra išskirtinis atvejis – užsienio šalyse motyvacija skolintis kintamomis palūkanų normomis taip pat sustiprėja tais laikotarpiais, kai palūkanų lygis dėl vienokių ar kitokių priežasčių nusileidžia žemiau istorinio vidurkio.** Jei įmonės ir gyventojai mąsto racionaliai ir suvokia, kad anksčiau ar vėliau LIBOR ar VI-LIBOR dydžiai išaugs bei atitinkamai padidės skolinimosi kaštai, jie tikisi susitarti su savo banku dėl paskolos sąlygų pakeitimo ir pasiekti abiem pusėms priimtina kompromisą.

11.3. Tarpbankinė rinka

Antrąjį 2005 m. ketvirtį, palyginti su pirmuoju ketvirčiu, bankų rezidentų tarpusavyje sudarytų skolinimo sandorių litais suma sumažėjo 5,0 proc., tuo tarpu sandorių užsienio valiuta – 18,3 proc. Apžvelgiamąjį ketvirtį sandorių užsienio valiuta santykinė dalis smuktelėjo iki 17,7 proc. (žr. 11.6 lentelę).

Kaip matyti 11.6 lentelėje, tarpbankinių sandorių litais vidaus rinkoje apimtis nuosekliai mažėjo nuo antrojo 2004 m. ketvirčio, tuo tarpu sandorių užsienio valiuta apimtis praėjusiais metais buvo pastovi, tačiau smarkiai smuktelėjo pirmąjį 2005 m. pusmetį. Pastarąjį reiškinį lėmė *Lietuvos banko* sprendimas nuo 2004 m. gruodžio 1 d. dienos nebetaikyti kredito įstaigoms atviros bazinės

11.6 lentelė

Tarpbankinės rinkos sandoriai* (mln. Lt)

	Iš viso	Iš jų					
		1 dienos	2–7 dienų	8 d.–1 mėn.	1–3 mėn.	3–6 mėn.	daugiau kaip 6 mėn.
Litais							
2004 m. II ketv.	7349,3 100,0**	6764,2 92,0	483,5 6,6	77,3 1,1	24,3 0,3	—	—
III ketv.	7200,9 100,0	6373,7 88,5	701,2 9,7	114,5 1,6	10,0 0,1	1,5 0,0	—
IV ketv.	5065,6 100,0	4155,5 82,0	617,5 12,2	234,6 4,6	58,0 1,1	—	—
2005 m. I ketv.	5682,1 100,0	4626,0 81,4	635,8 11,2	310,3 5,5	52,1 0,9	—	58,0 1,0
II ketv.	5395,8 100,0	4407,5 81,7	519,4 9,6	393,3 7,3	75,5 1,4	—	—
Užsienio valiutomis							
2004 m. II ketv.	3037,0 100,0	2888,0 95,1	134,4 4,4	5,7 0,2	—	—	9,2 0,3
III ketv.	3821,4 100,0	3609,7 94,5	136,3 3,6	18,9 0,5	10,9 0,3	—	45,5 1,2
IV ketv.	3083,3 100,0	2749,1 89,2	269,5 8,7	18,2 0,6	—	2,1 0,1	44,4 1,4
2005 m. I ketv.	1415,5 100,0	1027,9 72,6	255,8 18,1	57,0 4,0	—	5,0 0,4	69,9 4,9
II ketv.	1157,1 100,0	852,8 73,7	263,9 22,8	24,9 2,2	—	—	15,5 1,3

* Nurodytą laikotarpį tarp bankų rezidentų sudarytų sandorių apimtis.

** Kursyvu pažymėta skirtingos trukmės tarpbankinių sandorių santykinė dalis procentais.

valiutos pozicijos normatyvo, kuriam įsigaliojus sumažėjo poreikis skolintis užsienio valiuta atvirajai pozicijai „uždengti“.

Kodėl sumenko vidaus rinkos sandorių nacionaline valiuta aktyvumas, nors nuolatinis privalomųjų atsargų litais didėjimas pastaraisiais metais tartum turėjo didinti tarpbankinių sandorių apyvartą? Be minėtojo nutarimo panaikinti maksimalios atvirosios pozicijos reikalavimą, Lietuvos bankas priėmė ir kitus sprendimus, keičiančius šalies pinigų sistemos operacinę aplinką: nuo 2004 m. kovo 24 d. panaikintas bazinės valiutos supirkimo iš bankų ir pardavimo jiems kursų skirtumas, pakeitus iš bankų imamo atlyginimo procentinę formą fiksuota 50 Lt suma bet kokios apimties sandoriui; nuo 2005 m. sausio 24 d., šalia nuo 2000 m. lapkričio skelbtų duomenų apie bankų sistemos praėjusią darbo dieną turėtą atsargą, pradėta skelbti kas dieną atnaujinama bankų sistemos likvidumo prognozė (numatomas atsargų pertekliaus ar trūkumo vidurkis per artimiausias 7 dienas).

Esmė ta, kad palengvinus komercinių bankų naudojimosi centrinio banko valiutos keitimo „langu“ sąlygas, šių operacijų apimtis ūgtelėjo daugiau kaip 5 kartus (S. Šiaudinis, Lietuvos bankas). Pradėjus skelbti bankų sis-

temos likvidumo prognozę, likvidumo valdymo per valiutos keitimo „langu“ intensyvumas šiek tiek sumažėjo, tačiau išliko žymiai didesnis, nei prieš panaikinant kursų skirtumą. Ateityje jis galėtų dar truputį sumažėti, jeigu bankai racionaliau naudotų LB teikiamą informaciją. Pirmaisiais mėnesiais po to, kai LB panaikino minėtą kursų skirtumą, naudojimosi valiutos keitimo „langu“ intensyvumas taip pat dar nebuvo toks didelis, kaip vėliau.

Antrąjį šių metų ketvirtį tarpbankinėje vidaus rinkos sandorių struktūroje padidėjo trumpiausios 1 dienos trukmės sandorių litais ir užsienio valiuta dalis – atitinkamai nuo 81,4 proc. iki 81,7 proc. ir nuo 72,6 proc. iki 73,7 proc. (žr. 11.6 lentelę). Kaip ir ankstesniais ketvirčiais, neužfiksuota jokių vidutinės trukmės sandorių struktūros pokyčių – ilgesnės nei 1 mėn. trukmės sandorių litais santykinė dalis tesudarė 1,4 proc., o sandorių užsienio valiuta – 1,3 proc.

LB praplėtus valiutos keitimo „langu“, tarpbankinė Lietuvos rinka iš esmės integravosi į tarptautinę euro rinką, todėl esminių pokyčių šioje srityje įvedus eurą nebeturėtų būti. Mūsų šaliai įstojus į euro zoną, Lietuvos bankas dar turės prisitaikyti prie naujos operacinės aplinkos ir kitokių santykių su Europos centriniu banku, tuo tarpu ko-

**merciniai bankai jau dabar puikiai suvokia tarp-
tautinės euro rinkos svarbą valdant likvidumą ir
ja naudojami.**

Lietuvoje jau dabar, t.y. likus mažiausiai pusant-
rų metų iki euro įvedimo, susiformavo „didmeniniai“
ir „mažmeniniai“ bankai. Pirmieji vis labiau naudojami
tarptautinės rinkos privalumais, o pastarieji valdo likvi-
dumą sandoriais su didžiaisiais bankais. Didieji Lietuvos
bankai tarptautinės euro rinkos mastu yra maži, todėl
jie veikia kaip tarpininkai tarp mažųjų šalies bankų ir
vidutinių Europos bankų.

Tokiomis aplinkybėmis nestebina tai, jog toliau didė-
jo tarpbankinių sandorių su bankais nerezidentais apim-
tis. Pavyzdžiui, pirmąjį šių metų ketvirtį Lietuvos bankai
pasiskolino iš bankų nerezidentų 2343,7 mln. Lt nacio-
naline valiuta ir patys paskolino 2687,5 mln. Lt, tuo tar-
pu antrąjį ketvirtį abu rodikliai buvo atitinkamai 2922,3
mln. Lt ir 5343,3 mln. Lt. Be to, apžvelgiamąjį ketvirtį
iš užsienio bankų gauta 22 436,6 mln. Lt paskolų užsie-
nio valiuta (pirmąjį 2005 m. ketvirtį – 19 631,2 mln. Lt),
o jiems paskolinta 108 387,9 mln. Lt (pirmąjį ketvirtį –
92 016,6 mln. Lt).

Tradiciškai šiek tiek skyrėsi tarpbankinio skolinimo
sandorių litais ir užsienio valiuta vidutinė kaina. Pavyz-
džiui, Lietuvos bankų skolinimosi iš užsienio bankų litais
kaina 2005 m. balandžio, gegužės ir birželio mėn. buvo
mažesnė nei skolinimo jiems – atitinkamai 1,99 proc.,
1,95 proc., 1,95 proc. ir 2,09 proc., 2,05 proc., 2,03
proc. Skirtingai nei ankstesniais ketvirčiais, užsienio va-
liuta iš bankų nerezidentų šįkart skolintasi pigiau nei
jiems skolinta. 2005 m. balandžio mėn. vidutinė gau-
tų lėšų palūkanų norma buvo 2,45 proc., gegužės mėn.
– 2,54 proc., birželio mėn. – 2,68 proc., tuo tarpu pas-
skolintų lėšų – atitinkamai 2,58 proc., 2,69 proc. ir 2,79
proc.

Įprastai analizuojame tarpbankinio skolinimo opera-
cijas kartu su išvestiniais valiutos pirkimo ir pardavimo
sandoriais, kadangi jie yra vieni kitais pakeičiami (ypač
tarpbankinis skolinimas ir valiutos apsisikeitimo (*swap*)

sandoriai). Antrąjį 2005 m. ketvirtį mūsų šalies komer-
ciniai bankai sudarė apsisikeitimo sandorių vidaus rinkoje
už 685,6 mln. Lt (pirmąjį ketvirtį – 914,5 mln. Lt), o su
bankais nerezidentais – už 6765,3 mln. Lt (ankstesnį
ketvirtį – 7679,4 mln. Lt).

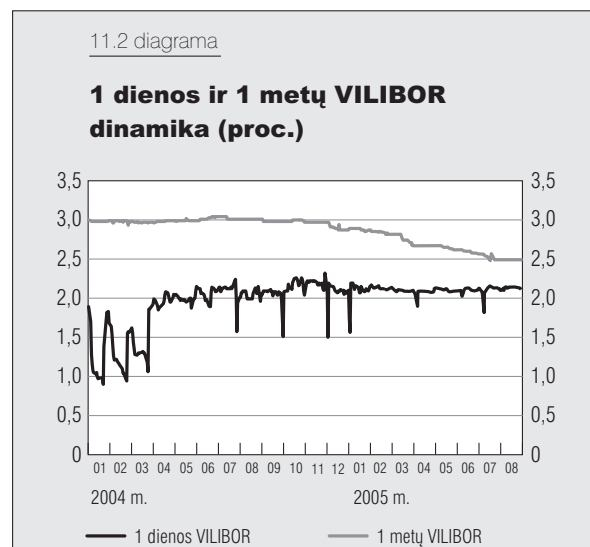
Mūsų nuomone, **Lietuvos bankui praplėtus valiū-
tos keitimo „langą“ ir pradėjus skelbti bankų sis-
temos likvidumo prognozę, komercinių bankų lik-
vidžių atsargų valdymo politika tapo kur kas efek-
tyvesnė ir racialesnė.** Vienas iš tokių požymių yra
sumažėjęs bankų faktinių ir privalomųjų atsargų santy-
kis. Pavyzdžiui, 2005 m. balandžio 24 d.–gegužės 23 d.
kontroliuojamuoju laikotarpiu šis santykis sudarė 103,4
proc., gegužės 24 d.–birželio 23 d. – 102,7 proc. ir bir-
želio 24 d.–liepos 23 d. – 102,1 proc.

Galima teigti, kad šalies pinigų sistemos operaci-
nės sistemos pokyčiai turėjo teigiamos įtakos tarpban-
kinių palūkanų normų stabilumui. Trumpiausio termino
ir 1 metų VILIBOR pokyčius atspindi 11.2 diagrama.

11.4. Antrinė vertybinių popierių rinka

Pastaraisiais šių metų mėnesiais vyko *Vilniaus ver-
tybinių popierių biržos* (VVPB) ir OMX grupės VP biržų
integravimo darbų metis. Vienas iš svarbiausių integra-
cinių žingsnių buvo žengtas gegužės 30 dieną, kai VVPB
prisijungė prie bendros Šiaurės Europos ir Baltijos šalių
biržų prekybos sistemos SAXESS. Tai neabejotinai pa-
gyvins prekybą Lietuvos VP, nes nuo šiol jie lengvai pa-
siekiami investuotojams OMX grupės biržose Švedijoje,
Suomijoje, Danijoje, Latvijoje, Estijoje bei Islandijos ir
Norvegijos biržose.

Įsiliejimą į bendrą prekybos sistemą SAXESS lydė-
jo daug naujovių. Brandų Baltijos šalių biržų bendra-
darbiavimą vainikavo vasaros pradžioje įsikūrusi vie-
ninga šių trijų valstybių VP rinka su bendru VP sąra-
šu, listingavimo taisyklėmis, tarptautine vienalaikė ver-
tybinių popierių–pinigų atsiskaitymų sistema ir statisti-
nės informacijos baze internete. Siekiant suderinti tei-
sinį VVPB reguliavimą su NOREX aljansui priklausančių
biržų, nuo gegužės 30 dienos Lietuvos biržoje įsigalioju-
sios naujos prekybos taisyklės pakeitė VP sąrašų struk-
tūrą bei sustiprino emitentų priežiūrą. Šiuo metu suda-
romi keturi VVPB sąrašai – Oficialusis, Einamasis, Sko-
los VP ir Investicinių vienetų sąrašas – yra neatsieja-
ma Baltijos sąrašų dalis. Be to, įdiegus prekybos sis-
temą SAXESS, realiu laiku pradėtas skaičiuoti kapita-
lizuotos gražos indeksas VILSE (iki šiol skaičiuotas tik
pasibaigus prekybos sesijai), tuo tarpu LITIN-10, at-
spindintį dešimties likvidžiausių akcijų kainas, nustota
skelbti. Prabėgus vos mėnesiui nuo įsiliejimo į SAXESS,
VVPB indekso VILSE, taip pat kitų Baltijos biržų indeksų
skaičiavimo taisyklės buvo suderintos su NOREX aljan-
so reikalavimais. Pažymėtina, kad pagerėjo ir listinguo-
jamų bendrovių palyginamumas – nuo liepos mėnesio
VVPB naudoja Visuotinį ekonominės veiklos klasifikavi-
mo standartą (GICS), kuris plačiai paplitęs visame pa-
saulėje.

Palyginti su šių metų pradžia (žr. „Lietuvos makroekonomikos apžvalga“ Nr. 21), OMX biržų rikiuotė pagal akcijų rinkos aktyvumą pasikeitė. Lyderio poziciją užėmė VVPB, kurios indeksas VILSE 2005 m. sausio–liepos mėnesiais ūgtelėjo net 43,9 proc., arba 25,4 proc. punkto daugiau nei tuo pačiu metu pernai (žr. 11.3 diagramą). Talino biržai, kurios indeksas TALSE šiais metais šoktelėjo 35,6 proc., atiteko antroji vieta, o trečiąją iš Rygos biržos pasiglemžė Kopenhagos birža.

Tarp OMX narių Baltijos šalių akcijų rinkų apyvarta yra labai menkutė. 2005 m. sausį–liepą bendra akcijų apyvarta VVPB sudarė 0,35 mlrd. EUR, Rygos biržoje – 0,04 mlrd. EUR, Talino biržoje – 1,7 mlrd. EUR, Kopenhagos biržoje – 63,5 mlrd. EUR, Helsinkio biržoje – 126,1 mlrd. EUR ir Stokholmo biržoje – net 226,7 mlrd. EUR. Apžvelgiamu šių metų laikotarpiu, palyginti su 2004 m. sausio–liepos mėnesiais, bendra akcijų apyvarta Rygoje netgi sumažėjo. Kita vertus, išskirtinis Vilniaus ir Talino prekybos akcijomis bruožas – spartūs augimo tempai. Per pirmuosius septynis 2005 m. mėnesius VVPB akcijų apyvarta (skaičiuojant mlrd. EUR) buvo 59 proc. didesnė nei tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, o Talino biržos – atitinkamai daugiau nei keturis kartus didesnė. Skaičiuojant nacionalinėmis valiutomis, šie apyvartų šuoliai buvo dar įspūdingesni.

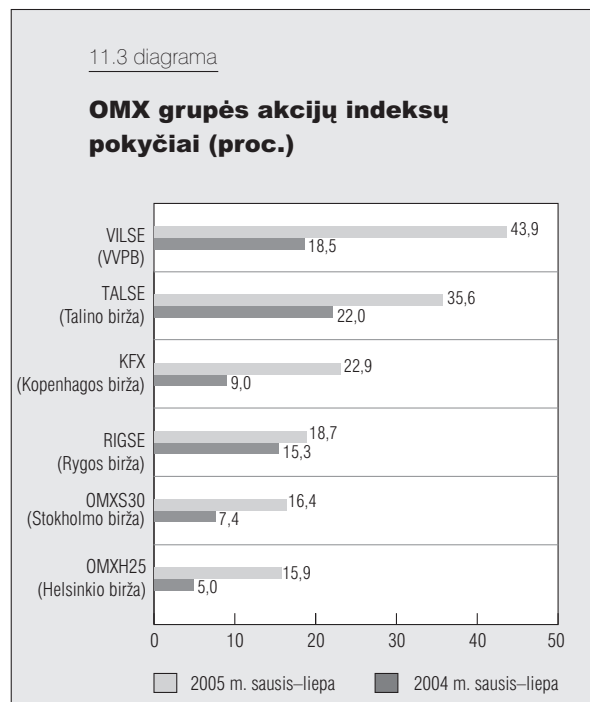
Apžvelgiamąjį šių metų laikotarpį labiausiai brangūs akcijos priklauso Einamajam sąrašui. Didžiausiu kainos šuoliu galėjo džiaugtis investavusieji į vienintelės VVPB kotiruojamos statybos bendrovės *Panevėžio statybos trestas* (PST) akcijas. Per septynis mėnesius šių nuosavybės VP kaina padidėjo daugiau nei 360 proc. – iki 7,15 Lt. Bendrovė ne tik rodo lūkesčius pranokstančius finansinius rezultatus, bet ir aitrina rinkos dalyvių dėmesį griebdamasi didelių projektų. Pirmąjį šių metų pusmetį grynasis PST pelnas sudarė 4 mln. Lt, arba 3,3

mln. Lt daugiau nei per tą patį 2004 m. laikotarpį. Nesenai bendrovė buvo pasirinkta kombinuoto ciklo termofikacinės elektrinės statybai Panevėžyje. Pirmąjį tokio tipo projektą Lietuvoje finansuoja *Panevėžio energija*, ES struktūriniai fondai ir Danijos vyriausybė, o planuojamų investicijų vertė siekia 97 mln. Lt. Ne ką mažesnės svarbos projekto PST imasi ir Kaliningrado srityje, kur rengiamasi statyti 100 mln. Lt vertės sojos aliejaus gamyklą.

Kitu įspūdingu padidėjimu išsiskyrė banko *Snoras* akcijos kaina. Sausio–liepos mėnesiais ji ūgtelėjo 348,0 proc. – iki 58,20 Lt, ir procentiniu pokyčiu mažai tensesileido PST akcijos kainai. Beje, kitų bankų nuosavybės VP taip pat neišslysta iš investuotojų akiračio. Atitinkamu laikotarpiu *Ūkio banko* akcijos pabrango 139,3 proc. iki 17,40 Lt, banko *Nord/LB Lietuva* – 83,8 proc. iki 340 Lt, o *Šiaulių banko* – 69,1 proc. iki 3,50 Lt. Visi Lietuvos komerciniai bankai dirbo pelningai (žr. sk. „Kredito įstaigų veikla“). Be to, jų nuosavybės VP laikomi perspektyviais dėl neišsemto bankų sektoriaus augimo potencialo. Pažymėtina, kad esamų ir potencialių investuotojų į *Šiaulių banko* akcijas aktyvumą kursto *Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko* (ERP) investicijos į šią kredito įstaigą. Šių metų birželio mėnesio pradžioje pastarasis įsigijo 16,2 proc. *Šiaulių banko* akcijų paketą, išperkant išleistą naują emisiją.

Kainos šuolio mastu pastebimai išsiskyrė ir Lietuvos chemijos pramonės „banginio“ – *Lifosos* – nuosavybės VP. Per septynis 2005 m. mėnesius bendrovės akcijos kaina šovė į viršų 299,9 proc. iki 35,99 Lt, o apyvarta (216,56 mln. Lt) buvo antra pagal dydį VVP biržoje. Šios akcijos kainą pučia menkas jos likvidumas – daugiau nei 90 proc. akcijų sukonzentruota vieno investuotojo rankose, tačiau tam yra ir kitų priežasčių. Pirmąjį šių metų pusmetį *Lifosai* pavyko padidinti grynąjį neauditotą pelną 12,5 karto iki 38,36 mln. Lt; pajamos iš pardavimų sudarė 271,5 mln. Lt, arba 11,7 proc. daugiau nei prieš metus. Esminės įtakos sėkmingai įmonės veiklai turi atsigavusi pasaulinė fosfato trąšų rinka. Viena iš naujių, pastaruoju metu verčiančių suklusti rinkos lošėjus – investicinis projektas, kurio įgyvendinimas atvertų elektros energijos gamybos (iš sieros rūgšties ceche susidariusios šilumos) galimybes.

Daugelis Oficialiojo sąrašo akcijų apžvelgiamąjį šių metų laikotarpį, deja, pigo. Antai elektronikos bendrovių – *Ekrano* ir *Vilniaus Vingio* – akcijų kaina krito atitinkamai 69,4 proc. ir 40,5 proc. Dėl bendro pasaulinių rinkų nuosmukio ir apskritai tradiciniams kineskopams žengiant į paskutinį produkto gyvavimo ciklo etapą, abi šios Lietuvos įmonės susiduria su rimtais sunkumais. Pirmąjį 2005 m. pusmetį *Ekranas* patyrė 36 mln. Lt nuostolį, nors planavo tik 10 mln. Lt nuostolį visiems metams. *Vilniaus Vingio* neauditotas nuostolis sausio–birželio mėnesiais sudarė 1,5 mln. Lt, o pernai tuo pačiu metu buvo uždirbta 4,4 mln. Lt grynojo pelno. Ieškodamos problemų sprendimo būdų, Lietuvos bendrovės daug vilčių sieja su šių metų rugsėjo mėnesio pradžioje Berlyne įvyksiančia tarptautine elektronikos paroda.

Neseniai *Ekranas* paskelbė, kad numato 14,2 mln. Lt didinti įstatinį kapitalą ir kapitalizuoti skolą vienai iš bendrovės akcininkių. Be to, ši Panevėžio įmonė ne kartą viešai užsiminė apie planus pradėti skystųjų kristalų (LCD) stiklo ir naujos kartos Slim Type CPT spalvinių kineskopų gamybą. Deja, *Vilniaus Vingiai* kol kas sunkiai sekasi perorientuoti veiklą. Esminis Lietuvos elektronikos gamintojų konkurencinis pranašumas pasaulio rinkose šiandien yra žema kaina. Siekdamas jį išlaikyti *Ekranas* dar liepą kreipėsi į Europos Komisiją su prašymu iširti, ar Indijos ir Pietų Korėjos gamintojai nedempinguoja savo produkcijos Europos rinkoje, ir ketina inicijuoti antidempingo bylas dar septynioms šalims. Bėda ta, kad net ir laimėjus bylas, Pietryčių Azijos šalys ateityje turi daug daugiau svertų konkuruoti kainomis nei lietuviai, o tai reiškia, kad pastarieji turi įnirtingai ieškoti naujų būdų, kaip patraukti dėmesį.

Kitų Oficialiojo sąrašo akcijų kainos šių metų sausį–liepą sumažėjo ne taip drastiškai: *Pieno žvaigždžių* – 11,4 proc., *Utenos trikotažo* – 4,2 proc. ir *Snaigės* – 2,3 proc. Nors VVPB „elito“ – *Lietuvos telekomo* – akcijos neatpigo, malonių staigmenų taip pat nepateikė. Jų kai-

na padidėjo vos 7,0 proc. – iki 2,30 Lt. *Vilniaus baldų* akcijos taip pat pabrango nedaug, 2,7 proc., t. y. iki 38 Lt.

Skolos VP antrinėje rinkoje buvo prekiauta aktyviau nei akcijomis. Per septynis 2005 m. mėnesius vyriausybės VP (VVP) ir įmonių obligacijų parduota už 1,46 mlrd. Lt, arba 0,42 mlrd. EUR. Tiesa, pastarosios sudarė tik menkutesnę apyvartos dalį.

Apibendrinant šių metų sausio–liepos VVPB tendencijas, galima teigti, kad rinka išlieka aktyvi. Vienoms akcijoms pingant, investuotojai nesunkiai atranda kitas favorites. Kadangi laisvų akcijų biržoje nėra daug, susigundantieji jų įsigyti nesibodi ir didesnių kainų. Impulsą prekybai suteikia ne tik tebesitęsianti VVPB integracija į OMX grupę ir didėjantis žinomumas užsienyje, bet ir aktyvesni vietiniai investuotojai. Kylant investavimo kultūrai, į rinką po truputį įsitraukia ir eiliniai gyventojai. Be kitų veiksmų, tai skatina besiplečiančios investavimo galimybės – dabar investicinį portfelį nesunkiai galima susiformuoti internetu, net neišeinant iš namų.

PRIEDAS

Statistinės lentelės

1 lentelė

Ekspertas pagal prekių grupes (mln. Lt)

Prekių grupės	Ekspertas				Užsienio prekybos balansas f.o.b. kainomis (proc.)*	
	2003 m. I pusr.	2004 m. I pusr.	2005 m. I pusr.	Pokytis 2005 m. I pusr. (proc.)	2004 m. I pusr.	2005 m. I pusr.
Iš viso	9973	11 636	14 452	24,2	-12,8	-10,5
Mineraliniai produktai	1918	2706	3850	42,3	0,6	-8,3
Mašinos ir įrengimai	1051	1521	1784	17,3	-29,5	-24,7
Žemės ūkio ir maisto pramonės produktai	966	1239	1687	36,2	-1,0	3,6
Tekstilė ir tekstilės dirbiniai	1476	1481	1445	-2,5	11,4	14,0
Transporto priemonės	1608	1227	1275	3,9	-27,4	-25,1
Chemijos pramonės produkcija	661	760	1104	45,3	-29,7	-14,5
Mediena, popierius ir jų dirbiniai	728	771	900	16,7	9,1	6,5
Baldai	611	743	835	12,4	65,9	65,9
Metalai ir jų dirbiniai	322	479	643	34,2	-36,1	-30,8
Plastikai, kaučiukas ir jų dirbiniai	279	341	506	48,3	-42,8	-33,1
Kitos prekės	352	368	424	15,3	-42,9	-34,8

* Atitinkamos prekių grupės apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota f.o.b. kainomis.

2 lentelė

Pagrindiniai Lietuvos prekybos partneriai pirmaisiais 2004–2005 m. pusmečiais (mln. Lt)

	Eksportas			Importas			Užsienio prekybos balansas <i>f.o.b.</i> kainomis (proc.)**	
	2004 m. I pusm.	2005 m. I pusm.	2005 m. I pusm.*	2004 m. I pusm.	2005 m. I pusm.	2005 m. I pusm.*	2004 m. I pusm.	2005 m. I pusm.
Iš viso	11 635,8	14 452,0	100,0	15 844,9	18 765,8	100,0	-12,8	-10,5
Europos Sąjunga	7278,7	9882,9	68,4	10 227,0	10 898,0	58,1	-14,3	-2,3
Vokietija	1193,3	1374,1	9,5	2783,4	2794,9	14,9	-37,8	-31,8
Latvija	1055,8	1314,2	9,1	617,2	674,4	3,6	28,6	34,5
Prancūzija	682,6	1070,7	7,4	573,1	539,7	2,9	11,3	35,2
Estija	472,0	850,6	5,9	541,6	510,7	2,7	-4,3	27,4
Švedija	559,1	723,6	5,0	540,9	649,1	3,5	4,2	8,0
Lenkija	423,6	716,3	5,0	1142,0	1457,5	7,8	-43,8	-31,8
Jungtinė Karalystė	656,2	692,6	4,8	407,0	411,0	2,2	25,8	27,9
Danija	567,2	671,1	4,6	648,4	594,4	3,2	-4,1	8,6
Nyderlandai	511,1	590,0	4,1	596,9	742,5	4,0	-5,2	-8,9
Belgija	314,5	431,1	3,0	336,0	414,8	2,2	-0,7	4,5
Italija	266,4	300,1	2,1	526,3	529,2	2,8	-30,5	-25,2
Suomija	115,8	157,3	1,1	552,3	530,3	2,8	-63,8	-52,4
ELPA	1426,9	387,0	2,7	299,0	217,9	1,2	66,8	30,3
Šveicarija	1129,6	48,8	0,3	97,8	96,4	0,5	84,8	-30,4
NVS	1842,5	2528,6	17,5	3982,0	5962,2	31,8	-34,5	-38,3
Rusija	1011,2	1562,4	10,8	3387,4	5330,0	28,4	-52,2	-52,8
Baltarusija	420,6	447,3	3,1	279,9	350,9	1,9	22,5	14,6
Ukraina	247,8	279,0	1,9	275,3	221,5	1,2	-2,7	14,0
Kitos valstybės	1087,7	1653,5	11,4	1336,9	1687,7	9,0	-7,7	1,5
JAV	438,1	685,1	4,7	261,7	463,3	2,5	27,6	21,8

* Santykinė viso eksporto arba importo dalis (proc.).

** Prekybos su atitinkama šalimi apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota *f.o.b.* kainomis.

Skelbiant, dauginant ar platinant bet kokią šios apžvalgos informaciją, nuoroda į SEB Vilniaus banką būtina.
© AB SEB Vilniaus bankas, 2005

Leidykla TEV, Akademijos g. 4, LT-08412 Vilnius-21
Spausdino UAB „Sapnų sala“, Moniuškos g. 21, LT-08121 Vilnius-4